

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

Krize současné rodiny – psychosociální aspekty
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autor: Radka Mikulová

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Šulěřová

Datum odevzdání práce: 12.5.2008

Abstrakt

Today's marriages and partnerships come with knowing that they can end easily. The social stigma previously linked to divorce is a long time gone. A life without a wedding is not only socially acceptable, but even fashionable. Divorce is very traumatic, very painful and it leaves long-term consequences for all involved. Even more so for the children who only barely understand, what happened. The loss of certitude is often combined with the feeling of guilt. The children may assume it is their fault that the parents broke up. The consequences of stress are still visible long after the divorce.

The goal of this work was to map the child situation in a divorced family. To discover the consequences of divorce for the child's future development. The chosen method was a combination of quality and quantity research. For the mapping of this issue, quality research was chosen at first which used conversation techniques with adult children who went through their parents' divorce. For quantity research we used questionnaires. Two-hundred and sixty of them were distributed in schools, with the questionnaires divided into two parts. The first part was focused on opinions regarding marriage, the second was on mapping the situation of children who went through the parents' divorce. The questionnaire was completed by 54 children from divorced and 179 from non-divorced marriages.

The goal of the quality research was to map problematics of divorce from the view of today's now adult children. The goal of the quantity research was to map opinions of high school and university students on marriage and family. An additional goal of the quantity research was to find out how the students who experienced their parents' divorce view the process and consequences of divorce.

The direct influence of divorce on child development was not proved. The inquired informants do not consider the time following the divorce a traumatic life experience. The research shows then that divorce does not always have to be a catastrophe for the child. It depends also on the personality and immunity of the child. If the parents can openly speak about what is happening, the child can more easily accept the situation and even begin to realize the bright sides.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Krize současné rodiny – psychosociální aspekty vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona číslo 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejňováním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě/v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zdravotně sociální fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích

podpis studenta

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé bakalářské práce, Mgr. Kateřině Šulěřové za odborné vedení, za čas věnovaný této práci a za její praktické připomínky, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout.

Obsah

Úvod	7
1. Současný stav	9
1.1 Rodina	9
1.1.1 Charakteristika rodiny	9
1.1.2 Základní funkce rodiny	10
1.1.3 Rodina jako socializační činitel	11
1.1.4 Výchovné styly	12
1.1.5 Současná rodina	13
1.1.5.1 Charakteristické znaky současné rodiny	14
1.1.5.2 Vývoj role otce a matky	16
1.2 Rozvod	17
1.2.1 Příčiny a důsledky rozvodu	17
1.2.2 Psychorozvod	20
1.2.3 Rozvodovost	21
1.2.4 Porozvodové konflikty	22
1.3 Situace dětí v rozvedené rodině	24
1.3.1 Vliv rozvodu na rodinnou situaci	24
1.3.2 Komunikace v rodině o rozvodu	25
1.3.3 Rozhodování o svěření dítěte	26
1.3.4 Role prarodičů	29
1.3.5 Nový partner rodiče	30
1.4 Reakce dětí na rozvod	32
1.4.1 Reakce dětí podle věku	33
1.4.2 Reakce dětí podle pohlaví	34
1.5 Dopady rozvodu na dítě	35
1.5.1 Pozitivní dopady rozvodu	37
1.6 Právní aspekty rozvodu	38
1.6.1 Sociálně právní ochrana dětí	39
2. Cíle práce a hypotézy	40

2.1 Cíle.....	40
2.2 Dílčí cíle.....	40
2.3 Hypotézy	41
3. Metodika	42
3.1 Použitá metoda	42
3.1.1 Kvalitativní výzkum.....	42
3.1.2 Kvantitativní výzkum.....	44
3.2 Charakteristika výzkumného souboru	45
4. Výsledky	46
4.1 Výsledky kvalitativního výzkumu.....	46
4.2 Výsledky kvantitativního výzkumu.....	68
4.3 Porovnání výsledků respondentů z rozvedených a nerozvedených rodin	86
5. Diskuse	89
5.1 Interpretace kasuistik	89
5.2 Interpretace kvantitativního výzkumu	90
6. Závěr.....	93
7. Seznam použité literatury	94
8. Klíčová slova.....	100
9. Přílohy.....	101

Úvod

Za základní jednotku naší společnosti je považována rodina. Je to sociální skupina, která má rozhodující vliv na utváření bezprostředních vztahů jedince a společnosti a podílí se na začleňování člověka do života společnosti.

Neúplná rodina vzniká nejčastěji rozvodem rodičů. Rozvod má své aspekty sociální, etické, právní, emoční a psychologické. Rozvod manželství a rozpad rodiny je tak obtížné období nejen pro rodiče, ale především pro děti. Je to také situace, jejíž důsledky mohou ovlivňovat všechny účastníky po celý další život.

Tématem mé bakalářské práce je rozvod a jeho dopady na zúčastněné děti. Toto téma jsem si vybrala především proto, že je v současnosti zvyšující se rozvodovost velmi diskutovaným tématem. Následky rozvodu se tak na dětech mohou projevovat mnoha různými způsoby. Může u nich dojít ke změnám v prožívání a chování, často se objevují změny reakcí, emocí i změny vztahové. Tímto tématem jsem se rozhodla zabývat také proto, že se s nejrůznějšími následky rozvodu setkávám ve svém okolí, v chování či jednání svých známých či přátel.

V teoretické části práce se za pomoci dostupné literatury nejprve věnuji rodině a jejímu vlivu na zdravý vývoj jedince. Druhou kapitolou je samotný rozvod, jeho příčiny a důsledky. V dalších kapitolách jsem se zaměřila na situaci dětí v rozvedené rodině – na komunikaci v rodině o rozvodu, na reakce dětí na rozvod a jejich porozvodovou adaptaci, na možné dopady rozvodu na děti. Na to navazuje poslední kapitola, kde se zmiňuji o základních právních normách, které s rozvody a porozvodovou péčí o děti souvisí.

Praktická část je rozdělena na výzkum kvalitativní a kvantitativní. Cílem kvalitativní části výzkumu bylo zmapovat problematiku rozvodu manželství z pohledu dnes již dospělých dětí. Cílem kvantitativní části výzkumu bylo zmapovat názory studentů SŠ a VŠ na manželství a rodinu. Dalším cílem kvantitativního výzkumu bylo zjistit, jak studenti SŠ a VŠ, kteří prožili rozvod rodičů, vnímají průběh a dopady rozvodu. Kvalitativní výzkum byl proveden formou polostandardizovaných rozhovorů. Ze získaných dat bylo sepsáno 5 kasuistik. Z těchto poznatků byly dále stanoveny

hypotézy, které byly testovány ve výzkumu kvantitativním, pro který byla zvolena metoda dotazování formou anonymních dotazníků.

1. Současný stav

1.1 Rodina

1.1.1 Charakteristika rodiny

Rodina je základní stavební jednotkou společnosti, v níž dochází k přípravě lidského jedince na život v širším společenském celku a k uskutečňování většiny základních potřeb člověka. Ve výkonu svých přirozených funkcí není role rodiny plně nahraditelná žádným jiným subjektem. Rodina je prostorem, ve kterém dochází k formování osobnosti člověka, prostorem tvorby lidského kapitálu, výchovy a růstu budoucích generací. Jako taková je bezesporu základní a nejvýznamnější jednotkou naší společnosti. Rodina je v nejširším pojetí chápána jako celek, který obsahuje minimálně dvougenerační soužití dětí a rodičů, má trvalý charakter a vykazuje pevné mezigenerační a vnitrogenerační vazby. Rodina jako sociální celek je v tomto pojetí sociální institucí, která jako taková existuje v každém kulturním prostředí a je v něm sociálně uznávána (32).

Jak uvádí Matoušek rodina odedávna existuje proto, aby lidé mohli náležitě pečovat o své děti. Kromě toho, že je rodina biologicky významná pro udržení lidstva, je také základní jednotkou každé lidské společnosti. Propojuje generace, vytváří mezi nimi kontinuitu a pouta solidarity. Rodina je prvním modelem společnosti, s jakým se dítě setkává. Předurčuje jeho osobní vývoj a vztahy k jiným skupinám lidí. Rodina dítě orientuje na určité hodnoty, vystavuje ho určitým konfliktům a poskytuje mu určitý typ podpory. Tímto způsobem tak dítěti předává sociální dovednosti (28).

Zdravá rodina

Za zdravou je považována rodina soudržná, respektující však autonomii každého jednotlivce. Zdravá rodina umožňuje samostatnost, osobní zodpovědnost, nezávislost v myšlení a hodnocení. Zároveň ale poskytuje pocit emoční blízkosti, sounáležitosti a vzájemnosti. Důležitá je rodinná adaptabilita a schopnost kreativně řešit vzniklé

situace, které život přináší. Kromě tvořivosti je také velmi důležité vyjadřování podpory, zájmu a zaujetí při společných rozhovorech či činnostech. Ve zdravé funkční rodině jsou jasně vymezeny role, jasně formulovány mezigenerační hranice a komunikace. Normální, zdravá rodina je prostředím potřebným pro harmonický vývoj dítěte. Ačkoliv některé z klíčových funkcí rodiny již běžně nahrazuje společnost jako celek (např. funkce výchovná), funkce emocionální je stále jedinečná, nezastupitelná a zajišťuje rodině prioritu jako základnímu prostředí pro vývoj dítěte (41).

1.1.2 Základní funkce rodiny

Jak uvádí Dunovský a kol. spolu s vývojem společnosti se řada funkcí rodiny změnila. V současné době má rodina ve společnosti několik základních funkcí:

Biologicko – reprodukční funkce: vztah muže a ženy v rodině nachází svůj vlastní biologický smysl a nový jedinec svou genetickou výbavu. Nejde jen o to přivést dítě na svět, ale také mu zabezpečit potřebné podmínky života a jeho další vývoj.

Ekonomicko – zabezpečovací funkce: jde o zabezpečení potřebných podmínek života, uspokojování materiálních potřeb všech členů rodiny. Ekonomicko-zabezpečovací funkce se netýká jen oblasti materiální, ale také oblasti sociální, duševní až duchovní.

Emocionální funkce: je to velice důležitá funkce, která je vázána na plně rozvinutého, zralého a odpovědného člověka. Z emotionality, která značně ovlivňuje soudržnost rodiny, vyplývá také zájem o dítě a snaha o zajištění jeho plného rozvoje.

Socializačně – výchovná funkce: jde o nejvýznamnější rodinnou funkci. V rodině získává dítě složité návyky, společenské vazby a systém sociálních vztahů, které jsou nutné k rozvoji osobnosti. Obsahem socializace v rodině je i formování hodnotových hierarchií, vzorců chování, jednání a komunikace. Výchovná funkce je zaměřena na přípravu nové generace v rodině a pro plný rozvoj jedince, rodiny a společnosti (12).

V dobře fungující rodině uspokojí rodiče zcela přirozeným způsobem základní potřeby dítěte. Dodávají mu tak dostatek vývojových podnětů a činí jeho svět smysluplným (27).

Rodina však zdaleka není jedinou institucí, která bude o dítě pečovat. Má ale mezi všemi výsadní postavení. Ovlivňuje vývoj dítěte v jeho nejcitlivějších fázích a v neposlední řadě je také modelem mezilidských vztahů, který si dítě ponese dál do života (23).

Čím je dítě menší a citlivější, tím závislejší je na neměnitelnost svého okolí. Rozhodující vliv má na vývoj osobnosti to, jestli se jí dostalo v prvních letech života dostatečného vztahu a uspokojení základní potřeby bezpečí. Jen když dítě získalo onu důvěru, mohlo později věřit ostatním a rozvíjet sebedůvěru (34).

Funkce rodiny mohou být ale ohroženy nedostatkem času, kterého může být v rodinách osamocených rodičů méně než v rodinách úplných (29).

1.1.3 Rodina jako socializační činitel

Význam rodiny pro socializaci dítěte je klíčový a prakticky nezastupitelný. Je to dáno tím, že dítě zde nachází uspokojení potřeb, které jsou pro průběh dalšího sociálního začleňování rozhodující. Rodina, která působí v uvedených směrech nedostatečně, je označována jako rodina dysfunkční nebo dokonce afunkční. V procesu své socializace jedinec přijímá za své určité zásady, hodnoty, způsoby chování, názory, postoje apod. Téma socializace je tématem celoživotním. Jeho těžiště je jednoznačně v dětství a mládí jedince (17).

Jak uvádí Matějček lidský svět je ženský a mužský. Ať chceme nebo nechceme otec i matka se od chvíle, kdy dítě začne vnímat svět kolem sebe, stávají pro svého potomka zástupcem či modelem lidstva. Dítě hledá u matky ochranu a prožívá více intimity. U otce očekává více aktivity a zpravidla i více zábavy a legrace. Psychologické studie shrnují své nálezy v poznatek, že matka vede dítě k člověku a otec k lidem (23).

Děti už od narození navazují úzký kontakt s oběma rodiči. Pocit jistoty a bezpečí hledají jak u matky tak u otce. Vytvoření tzv. bazální důvěry je považováno za základní kámen dalšího osobnostního vývoje dítěte. V této souvislosti se hovoří většinou výlučně o matkách. Výzkumy však ukázaly, že muži jsou stejně vnímaví k signálům nepohody kojenců a reagují na ně stejně jako ženy (5).

Už v druhé polovině kojeneckého věku, nejčastěji kolem sedmého či osmého měsíce, si dítě vytváří tzv. specifický citový vztah k někomu ze „svých lidí“. V této době se učí důvěře k lidem, zkouší jistotu a oporu v jejich blízkosti, rozlišuje věci známé a neznámé, bezpečné a nebezpečné. Velký pokrok na cestě socializace přináší druhý a třetí rok života. Dítě již samo běhá, takže vlastní aktivitou proniká do svého prostředí, a jeho řeč je rozvinuta natolik, že přebírá vedoucí roli v komunikaci se sociálním okolím. Samo se aktivně zapojuje do rodinných vztahů a získává tzv. rodinnou identitu. V předškolním věku se u dítěte utvářejí společenské, neboli prosociální vlastnosti, které mu umožňují zapojit se do dětské společnosti. Školní věk je pak kritický pro utváření identity podle pohlavní příslušnosti, takže se ve výchově více než kdy dříve uplatňují vzory mužské a ženské. V průběhu puberty a po ní se postoj k sobě a k druhým individualizuje (24).

Matoušek uvádí, že nepřítomnost rodičovského vzoru pro dítě znamená vážný handicap. Dítě se od rodiče stejného pohlaví učí chování ve vztahu k příslušníkům pohlaví opačného. Spojenectví mezi dětmi je další významný subsystém rodiny. Dítě se v něm učí solidaritě na vrstevnické úrovni, formuje roli partnera, kterou bude později zastávat vůči spolužákům, kolegům, přátelům, vůči partnerovi v lásce, případně i vůči manželskému partnerovi (28).

1.1.4 Výchovné styly

Vliv sociálního okolí u dětí a mladistvých souvisí s výjimečnou vnímavostí a citlivostí, navíc umocněnou značnou závislostí na rodičích a dalších socializujících činitelích. Díky spolupůsobení vnímavosti a závislosti dochází působením socializace v dětství a mládí k vývoji základních osobnostních charakteristik, dispozic a sklonů, které mají snahu prosazovat se v průběhu celého dalšího života (17).

Jak uvádí Matějček u rodičů můžeme rozlišit tři základní typy výchovného přístupu k dítěti:

1. Autokratický (autoritativní či dominantní) – kdy vychovatel sám nejlépe ví, co dítě potřebuje. Hodně rozkazuje, hrozí a trestá, na přání dítěte se moc neohlíží, jeho iniciativu a samostatnost nepřipouští.
2. Liberální – vyznačující se slabým vedením a řízením. Vychovatel se o výchovu dítěte moc nestará, neklade nějaké zřetelné požadavky a pokud nějaké vysloví, obvykle jejich plnění stejně nekontroluje.
3. Sociálně integrační (demokratický) – kdy má vychovatel jasno o cílech svého výchovného působení, dává méně příkazů a více podporuje iniciativu dítěte, působí spíše příkladem než tresty a zákazy. Předkládá návrhy, je schopen dát dětem vybrat mezi několika možnostmi, je přístupný diskusi a má pochopení pro individualitu (24).

1.1.5 Současná rodina

Rodina jako základní instituce prodělává v posledních padesáti letech, v České republice i v ostatních modernizovaných společnostech, změnu. K zásadním změnám v organizaci rodinného života dochází v průběhu 20. století. Od 60. let se prosazuje názor, že by spolu manželé měli zůstat, jen pokud se milují. Hlavní povinností rodičů je věnovat dětem lásku a pozornost. Cílem již není rodina, ale jednotlivá individua, která ji tvoří, což vede k mnohým změnám. Cílem tohoto typu rodiny je umožnit individualizaci všem svým členům, a proto je současná rodina tolik nestabilní. Je svazkem mezi dvěma svobodnými individui, kteří se dohadují na konkrétní podobě rodiny. K hlavním důsledkům těchto změn patří snížení porodnosti. Vznik či rozšíření alternativních forem rodinného života (nesezdaná soužití, singles a dobrovolná bezdětnost, děti narozené mimo manželství, rozvody a znovusložené rodiny). Vztah k dítěti prošel v posledních několika stoletích zásadním vývojem s tím, jak se vyvíjela i moderní rodina. Teprve postupně začínala být dětem věnována zvláštní pozornost a vznikl cit pro rodinu (11).

Před rokem 1989 měli, ve většině rodin, na starosti výchovu a péči o děti především ženy. Dnes, o mnoho let později, se ale situace mění. O tradičním uspořádání v rodině se začíná hovořit jako o přežitém modelu. Ženy už mnohdy zastávají stejné profese jako

muži a stejné rovné příležitosti pak mají nastoleny i doma. Významnou změnou v naší společnosti jsou také přibývající počty žen, na nichž stojí finanční zajištění rodiny – živitelem rodiny už dávno není výhradně muž. Stále častěji se u nás také setkáváme s rodinným modelem: otec a dítě (děti), bez matky **(38)**.

1.1.5.1 Charakteristické znaky současné rodiny

Projevuje se zvýšená orientovanost na jedince. Chybí očekávání trvalosti vztahu a objevuje se mnoho alternativ partnerského soužití, které většinou umožňují osobní svobodu nebo možnost vztah ukončit. Nastává odsouvání rodičovství na pozdější věková období. Intimní vztahy jsou navazovány bez vazby na jejich možné následky. Jsou stírány rozdíly mezi mužskými a ženskými rolemi. Dochází k omezování bezprostředních kontaktů mezi partnery i mezi dětmi a rodiči. Což je důsledek celkového životního způsobu, tempa, měřítek a hodnot. Výchovné působení rodičů je nahrazováno institucemi a dalšími celospolečenskými socializačními vlivy (jako je například televize). Přímé kontakty jsou udržovány většinou jen mezi dvěma generacemi (děti a rodiče), soužití širší rodiny je vzácnější. Mezi důsledky populačního vývoje patří nízká úroveň sňatečnosti, zvyšování věkového průměru při uzavírání sňatku, čímž se ČR blíží západoevropským zemím. Narůstá průměrný věk matek, roste počet dětí narozených mimo manželství, nejvyšší úroveň plodnosti je ve skupině žen ve věku 25–29 let, klesá počet interrupcí a rozvodovost zůstává na vysokém stupni **(41)**.

Mnoho dětí žije statisticky pouze s matkou, ve skutečnosti je ale vychovává i otec, rodiče jen nejsou sezdáni. V Česku rok od roku přibývá osamělých matek. Podle posledních údajů Českého statistického úřadu se v posledních třech letech narodila již třetina dětí mimo manželství **(43)**.

V krizi je tradiční model rodinného života: otec – živitel, matka – pečovatelka a vychovatelka obstarávající veškerý chod rodiny. V dnešní době už se nikomu nezdá divné, když spolu dva lidé žijí bez potvrzení úřadů. A to i když očekávají, nebo už mají děti. Na druhou stranu mladí svobodní lidé stále preferují svatbu, před životem bez prstýnků. Češi manželství uznávají. Brát se chtějí, jen ne hned. Se sňatkem otálejí,

někdy i dlouhé desítky let. Odkládání manželství je považováno za projev moderní doby. Zatímco dříve měli mladí lidé po ukončení školy jedinou perspektivu, a to celoživotní zaměstnání a spokojenou rodinu, dnes chtějí dále studovat, cestovat, budovat kariéru. Dnešní mladí lidé se díky odkládání sňatků berou starší, ale předpokládá se, že také relativně zkušenější a zodpovědnější. Záhadou zůstává, proč se i přesto tolik rozvádí **(4)**.

Mladí lidé dnes poměrně racionálně plánují, v kolika letech se chtějí ženit či vdávat. Kalkulují s tím, že například mezi dvaatřicátým a pětatřicátým rokem budou mít dítě. Pokud jejich současný partner nesplňuje představu dobrého otce či matky jejich budoucího potomka, začnou cíleně hledat jiného. Kariéra, cestování, vlastní podnikání, náročné koníčky – zdá se, že je k dispozici více variant životních programů, než je budování rodiny **(18)**.

Jak uvádí Matějček v rodině se přestavěly kulisy, vztahy v rodině a celkové prostředí, v němž se rodina nachází se změnily. Rodina se stala nukleární a je omezena na úzké jádro. Pokud si v něm lidé nerozumí, je to daleko závažnější a rodina se snáze rozpadá. Na druhou stranu ale vidíme, že se vztahy k širší rodině mohou díky moderní technologii udržovat a prohlubovat. V současnosti máme telefony a lidé si tak mohou být blíže. Kontakt mezi nimi je plynulejší než dříve **(30)**.

Postmoderní rodiny již nejsou zakládány proto, aby reprodukovaly populaci nebo jinak prospívaly velkým společenstvím lidí. Rodiny postmoderní doby jsou zakládány kvůli uspokojování citových potřeb partnerů. Stabilita těchto rodin proto padá s citovou bilancí partnerského vztahu. Dnes v bohatých západních státech roste jak počet dětí narozených mimo manželství, tak počet dvojic úplně bezdětných. Dítě je v současnosti především citovou investicí. Z čistě ekonomického hlediska je dítě investice velká a nevratná. Proto je pečlivě zvažována. City představují velmi křehké pouto, proto se rodina stala velmi křehkou institucí. Lze ale říci, že změny v rodinném chování lidí v současné společnosti nejsou projevem všeobecného úpadku. Rodina je společenskou institucí a její podobu ovlivňují hodnoty dané společností. Neexistuje způsob, jak navrátit „staré zlaté časy“ soudržných rodin, které měly více dětí, nerozváděly se a staraly se o své staré a nemocné členy **(20)**.

1.1.5.2 Vývoj role otce a matky

Význam otce a matky v rodině se měnil v souvislosti se společenským vývojem. V antickém Římě měli otcové téměř absolutní moc nad svými dětmi, mohli je prodat do otroctví nebo dokonce zabít. Práva matek prakticky neexistovala. Pokud došlo k rozvodu, přešla péče o dítě automaticky na otce. Na začátku devatenáctého století měl otec stále ještě větší zodpovědnost za dítě než matka a téměř ve všech případech rozvodu bylo dítě svěřováno otcovi. V průběhu tohoto století však již přichází první pomalé změny. V důsledku ekonomického rozvoje došlo k oddělení pracovního a domácího prostředí. Muži jako živitelé rodin opouštěli domovy a trávili mnohem více času v práci. Dalším faktorem, který ovlivnil změnu postavení otců, byla rodící se feminizace, zatím především v domácí sféře. Zodpovědnost za děti přecházela na matky (5).

Došlo k tzv. tradičnímu uspořádání rodinných rolí. Tradiční rodiny byly ty, kde spolu rodiče, zástupci obou pohlaví, žili jako samostatná jednotka a kde byly úkoly rodiny striktně rozdělené mezi oba rodiče, přičemž otec byl živitelem rodiny a matka měla povinnost starat se o domácnost a děti (37).

Tradiční pojetí otcovství zahrnovalo čtyři hlavní role. Otec byl nenahraditelným ochráncem a pečovatelem, vychovával a předával svým dětem morální zásady, byl hlavou rodiny a jejím živitelem. Všechny tyto role ztratily v průběhu posledních dvou století na důležitosti. Preference otců byla tedy nahrazena téměř bezvýhradnou preferencí matek. Vznikl tzv. „kult mateřství“, který s sebou přinesl podceňování významu otce pro vývoj dítěte. Vliv kultu mateřství přetrvával po mnoho desetiletí. Až v sedmdesátých letech byly iniciovány výzkumy, které vyvrátily vžitý názor a přinesly zjištění, že otec je významný nejen, když jsou děti starší, nýbrž i v ranných letech (5).

V soudobé české společnosti je rodičovství považováno za jeden ze základních komponentů identity dospělého člověka, a znamená tak silnou sociální normu. Rodičovství může být chápáno jako nezbytná součást naplnění lidského života, případně dokonce jako jeho poslání. Více než 90 % Čechů se domnívá, že největší radostí v životě je sledování růstu dětí a téměř 2/3 české populace souhlasí s výrokem, že

člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn. Ženy přitom připisují rodičovství o něco vyšší hodnotu než muži. Důležité je také načasování rodičovství. Zatímco v roce 1990 byl průměrný věk matky při porodu prvního dítěte 22 let, v současné době se nejčastější věkovou kategorií při porodu prvního dítěte stala kategorie 25-29 letých žen. Je přitom zřejmé, že tento posun souvisí kromě jiných faktorů, také se změnou v postojích k načasování rodičovství. V současné době považují lidé ve věkové skupině 20-29 letých za ideální věk ženy při porodu prvního dítěte v průměru 25 let **(16)**.

Přicházejí ale také další změny. To co bylo dříve zcela nepřijatelné, dnes už společnost vcelku akceptuje. Maminek, které vychovávají své děti bez oficiálního partnera, je stále více. Ještě před dvaceti lety měly ženy jasnou budoucnost. Po dokončení školy, se co nejrychleji vdát a mít děti. V dnešní době však vládne zcela jiný trend. Rodina již není smyslem života, tím se stávají práce a peníze. Z jedné strany je dobře, že mladí lidé mají mnohem zodpovědnější přístup k rodičovství, druhou stranou mince může být ale extrém, kdy někteří lidé ze strachu, že přijdou o svou volnost a profesní kariéru, nechtějí rodinu zakládat vůbec **(1)**.

Pozitivní obrat vidíme ale také ve změně otcovské role, která se změnila směrem k intimitě rodiny. Otec už není tím, kdo jenom hmotně zajišťuje rodinu, více záleží na jeho stabilitě, věrnosti, spolehlivosti a jiných mužských vlastnostech. Záleží, jak přispívá k pocitu jistoty všech členů rodiny, což na otce klade větší nároky a může to vést k častějšímu selhání. Otec je nyní na osudu dítěte více angažován. Dříve se otec o dítě začal zajímat, až když bylo téměř dospělé, v současnosti se ale spousta otců o děti zajímá již od malička **(30)**.

1.2 Rozvod

1.2.1 Příčiny a důsledky rozvodu

Nesoulad mezi partnery vzniká ze stále častějších rozporů, pro které je typické, že jsou výsledkem selhání partnerské komunikace a neochoty konflikty řešit. Nesoulad bývá poměrně běžným jevem a v některých rodinách rozpory vyvrcholí v rozkol.

Rozkolem již rozumíme hluboký rozvrat rodiny, kde jsou postiženy její základní funkce. Jestliže se rozkol stane dlouhodobý a je stresem pro všechny členy rodiny, často vyvrcholí rozvodem. Rozvod je právní ukončení manželství a znamená definitivní změnu v uspořádání života členů rodiny **(42)**.

Po rozvodu se předpokládá zásadní obrat v permanentně konfliktní situaci, tedy uklidnění, obnovení duševní rovnováhy a zlepšení podmínek psychického zdraví celé rodiny **(25)**.

Mnohdy tomu tak ale není. Je nesporné, že zkušenost s rozvodem je většinou velmi nepříjemná a traumatizující jak pro oba manžele, tak zejména pro jejich děti. Příčin je mnoho, někdy kořeny těchto manželských krizí tkví již v samém počátku manželství. V ukvapeném sňatku, který snoubenci uzavřeli, aniž by dostatečně poznali povahové vlastnosti partnera, jeho životní postoje k zásadním problémům společného života, k výchově dětí, financování domácnosti, trávení volného času, atd. **(13)**.

Everett a Everetová zastávají názor, že rozvod je druhou nejtraumatičtější životní událostí po smrti dítěte nebo rodiče. Adaptace na nové podmínky po rozvodu vyžaduje hodně času. Lidé se z rozvodu zotavují různě rychle. Doba vyrovnání se s novými podmínkami se pohybuje mezi jedním až dvěma roky. Průměrně tedy trvá asi dva roky, než se člověk vrátí do emočního stavu, v jakém byl před rozvodem, ale většinou to bývá mnohem déle. Lidé se bohužel většinou snaží potlačit žal a lítost a předstírají, že jsou v pohodě. Někteří ihned navazují nový vztah, aby zahnali pocity bolesti a opuštěnosti. Rozvodovost pak je u druhých manželství vyšší než u prvních, částečně proto, že lidé mají sklon vrhnout se do nového vztahu, aniž dostatečně oplácou předchozí a aniž se vnitřně vypořádají s tím, oč přišli **(14)**.

Jak uvádí Smith mnohé obtíže pramení také ze způsobů komunikace. Nefunkční komunikace, v jejímž důsledku vznikne citová propast mezi partnery, může být jedním z faktorů rozpadu vztahu, i když nikdy není jediným vysvětlením všech potíží **(39)**.

Dále Možný uvádí, že děti drží manželství pohromadě. Výzkumy to zhruba podporují. Platí to spolehlivě alespoň v tom smyslu, že bezdětná manželství se snadněji rozvádějí. Také manželství se třemi a více dětmi mají nižší rozvodovost. Leží za tím i ekonomické důvody, předpokládá se, že žena se třemi dětmi snese od svého manžela

více, protože ví, jak potřebuje jeho příjem k udržení přijatelné úrovně. Rozvedená žena s více dětmi má menší naději na znovuprovádání. Všeobecně také platí, že čím déle manželství trvá, tím pravděpodobněji bude trvat a městské populace se všude na světě rozvádějí více než populace venkovské (31).

Bydlení také představuje zásadní problém, který musí pár po rozchodu řešit, ale může být i základním předpokladem rozchodu. Mnoho párů spolu zůstává až do krajního bodu, jelikož nemají jak vyřešit rozdělení bytu a jeden z nich by neměl kam jít. Pokud přesto nakonec dojde k rozchodu, vyplývají z toho velké konflikty a často krizová situace jednoho z partnerů, který je nucen odejít. V některých případech zůstávají bývalí manželé nadále v jednom bytě, což vede k obrovskému množství problémů a dochází k prohlubování konfliktů (7).

V souvislosti s rozvodem pak dochází v rodině k řadě závažných psychologických, sociálních i ekonomických změn. Hlavně pro rodiče, který zůstává s dětmi, je to období mimořádně obtížné a zatěžující (3).

Rozchod rodičů je většinou provázen oddělením bydliště otce a matky a rozdělením původní rodiny do dvou domácností. Pokud otec nemá děti ve své výhradní výchově či nepraktikuje s matkou dětí střídavou výchovu, přestává žít každodenní život společně se svými dětmi. Při rozvodu se v českém prostředí jaksi předpokládá, že žena si ponechává původní bydlení, kde zůstává s dětmi, které jsou svěřeny do její výhradní výchovy (7).

Existují ale také specifické problémy, které rozvod přináší ženám a jiné, které přináší mužům. Je to dáno tím, že postavení mužů a žen v manželství není stejné. Z výzkumů spokojenosti s manželským životem vyplývá, že ženy jsou většinou spokojeny se svým manželstvím méně než muži. Obecně jim přináší manželský vztah méně emocionálního uspokojení než mužům, stěžují si na uzavřenost a odměřenost svých partnerů. To je jeden z důvodů, proč právě ženy častěji než muži podávají žádost o rozvod (8).

Matky, které pak zůstávají samy s dětmi, se mohou setkávat s řadou problémů. První oblastí, z níž pramení zvýšený stres, jsou praktické otázky jako finance, zaměstnání, vedení domácnosti. Druhou oblastí, jsou osobní problémy, jakými mohou být emoční stres, změny v sebepojetí a ohrožení osobní identity. Třetím možným

zdrojem stresu jsou například problémové vztahy s dětmi, stále konfliktní vztah s bývalým manželem, nejistota v případném dalším vztahu aj. Je vysoce pravděpodobné, že ženy v takové zátěžové situaci pocítí ztrátu energie, pocity beznaděje a deprese. To co bylo dříve záležitostí obou rodičů, je teď pouze na nich. Mohou být přetíženy, podrážděny a to se může odrazit na zhoršeném vztahu s dětmi (40).

Rozvod je pro muže i pro ženy bolestnou zkušeností, ať už je chtěný či nechtěný, plánovaný či překvapivý. Na obě pohlaví má v určitých oblastech trochu jiné dopady: zatímco muži jsou mnohdy zvýhodněni ekonomicky, ženy jsou zpravidla zvýhodňovány v oblasti porozvodové péče o děti. V obou případech je ale tato výhoda relativní: muži sice rozvodem zpravidla ekonomicky neztrácejí, zato ale v mnoha případech ztrácejí rodinu a subjektivní pocit domova. Ženy si sice uchovávají každodenní kontakt se svými dětmi, ale mnohdy mají značné problémy sebe a své děti adekvátně materiálně zajistit (8).

1.2.2 Psychorozvod

Rozvod vyžaduje citové a sociální přizpůsobení se nové situaci, to zkráceně nazýváme psychorozvod. První ze čtyř fází psychorozvodu zahrnuje citové odpoutání se a přijetí reality. Především u partnera, který je opouštěn, to představuje prožití emoční bouře. Může dojít ke stavům zoufalství, depresivních rozladění, hněvu a hostilných až útočných tendencí. Potřeba jejich prožití plyne z pocitu frustrace jako reakce na ztrátu. Druhou fází je oddělení manželství od rodičovství. Díky tomu se snižuje pravděpodobnost zatažení dětí do vzájemných sporů. Třetí fází je zaměření se na potřeby dětí, kdy si rodiče připustí a uvědomí, že děti mohou trádat, a hledají cestu, jak dopady zmírnit. V závěrečné fázi jde o uspořádání života novým způsobem, jednání směřující k budoucnosti. Zde je větší pravděpodobnost vytvoření vzájemné dohody o tom, jak budou dále fungovat jako rodiče, jak se materiálně a finančně vyrovnají atd. (36).

1.2.3 Rozvodovost

Rozvodem dnes končí již polovina z původně uzavřených manželství. Za vzestupem celkové úrovně rozpadu manželství české populace stál zejména nárůst rozvodovosti po více než pěti letech trvání manželství, nejvýrazněji se zvýšila rozvodovost až po deseti letech manželského soužití. Úplně nejvyšší úroveň rozvodovosti je ale stále dosahováno ve třetím a čtvrtém dokončeném roce trvání manželství **(6)**.

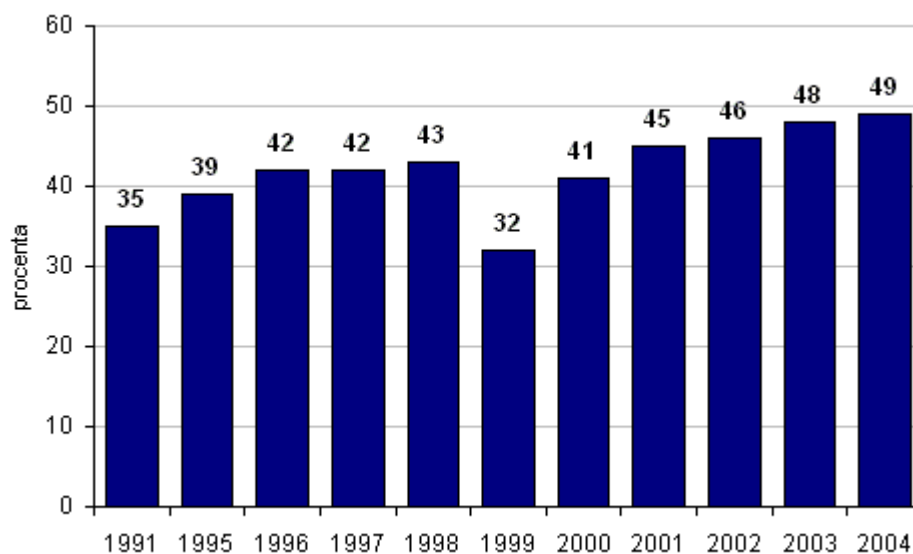
Mladí lidé si dnes hledají partnera s vědomím, že rozvodovost u nás je nebývale vysoká. Při vysoké pravděpodobnosti a snadnosti rozvodu ale také přestává být manželství jistotou a ztrácí se důvod k jeho uzavření. Rozvodovost se nakonec ale také začíná snižovat, protože svazky, které se rozpadají, byly už často jen nesezdaná soužití a ne manželství **(31)**.

Bezdětná manželství se nejčastěji rozpadají již velmi brzy po sňatku (v prvním až třetím dokončeném roce trvání manželství), zatímco manželství s dětmi až o něco později a jejich vysoká intenzita rozvodovosti se udržuje až do doby, než se nezletilé děti stanou zletilými, nebo se věku zletilosti přiblíží. Statistiky také sledují rozvody podle pořadí. Něco málo přes osmdesát procent připadá na první rozvody, kolem 16-17% pak na druhé rozvody **(6)**.

I samo podání návrhu na rozvod ještě nemusí být definitivní. Zhruba 15-18% návrhů na rozvod se nakonec nerealizuje. Jen část z toho zamítne soud. V ostatních případech bere navrhovatel svůj návrh zpět **(21)**.

Od roku 1950 se rozvodovost u nás neustále zvyšuje (viz. Graf 2 v příloze č. 4). V roce 2004 dosáhl počet rozvodů druhého nejvyššího počtu v historii ČR: celkem bylo rozvedeno 33,1 tisíc manželství. Úroveň rozvodovosti se v roce 2004 vyšplhala až na 49 % manželství končících rozvodem (viz. Graf 1, s. 14.) **(6)**.

Graf 1: Úhrnná rozvodovost v období 1991 – 2004 v %

Zdroj: ČSÚ 2007

Ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi patří Česká republika mezi země s nadprůměrnou intenzitou rozvodovosti. V současnosti mají nejvyšší rozvodovost skandinávské země Švédsko a Finsko, a také Belgie. Pro Švédsko je zároveň charakteristická nejnižší intenzita sňatečnosti a vysoký podíl dětí rodících se mimo manželství. Výrazně podprůměrná úroveň rozvodovosti existuje v zemích se silnou náboženskou tradicí jako je Itálie, Španělsko a Řecko (6).

1.2.4 Porozvodové konflikty

Adaptace na rozvod je složitý a dlouhodobý proces. A to jak bude probíhat záleží na mnoha faktorech, osobnostních i sociálních. Konflikty nezřídka pokračují i po rozvodu a jsou do nich často vtahovány děti, jako prostředek prosazení vlastní vůle, potrestání partnera nebo demonstrace síly (5).

Rozvodová praxe ukazuje, že i po rozchodu manželů, v naprosté většině pokračuje atmosféra plná napětí a stresu. Formálně se projevuje v často nekonečných, opakujících se soudních řízeních o určení styku s dítětem, v soudních sporech o výživné, majetek aj.

Dítě se opakovaně dostává na vyšetření k soudním znalcům a je těžce frustrováno, má-li se vyjadřovat, ke komu projevuje větší přichylnost, koho z rodičů si více váží a s kým by chtělo žít **(25)**.

Nejvíce však děti zraňuje, ocitnou-li se uprostřed bitevní vřavy. V některých případech se děti stávají svědky divokých hádek svých rodičů. Někdy po nich rodiče chtějí, aby se rozhodly, na čí straně stojí, aby od jednoho k druhému doručovaly rozezlené vzkazy nebo druhého rodiče špehovaly. Jsou-li takové praktiky dovedeny do extrému, mohou se stát součástí systematické snahy poštvat dítě proti druhému rodiči. Rodiče někdy používají specifické strategie a techniky, které zdeformují mysl dítěte tak, aby se obrátilo proti některému z milovaných členů rodiny **(45)**.

Popouzení proti jednomu z rodičů

Popouzení je definováno jako přímé nebo nepřímé ovlivňování dítěte, s úmyslem snížit v očích dítěte hodnotu druhého rodiče. Popouzí většinou matky, které mají děti ve výhradní péči, ve snaze vymazat otce z života dítěte a upevnit svou výchovnou moc **(5)**.

Dojde-li v důsledku popouzení ke komplikacím ve styku druhého rodiče s dítětem nebo dokonce k tomu, že se styk vůbec neuskutečňuje, pak dítě bývá ochuzeno o vztah k velmi důležité a blízké osobě **(2)**.

Syndrom zavrženého (odcizeného) rodiče

Syndromem se rozumí proces, kdy je dítěti vůči rodiči vštěpován odpor a kritika, které jsou neoprávněné nebo přehnané. Časem si dítě začne vytvářet vlastní negativní postoje k rodiči, kterého nakonec zavrhne **(5)**.

Trpí-li děti syndromem zavrženého rodiče, získává pro ně slovo pravda zvláštní význam. Programující rodič svou zkreslenou verzi reality opakovaně nazývá „pravdou“. Časem se tak slovo „pravda“ dítěti spojí s vnucenými názory programujícího rodiče **(45)**.

Jak uvádí Černá existují tři typy syndromu: mírný, středně těžký a těžký. Liší se intenzitou jakou programující rodič „vymývá mozek“ dítěte. U těžkého typu jde jednoznačně o psychicky velmi narušenou osobnost rodiče. Lehká forma připouští zdravou osobnost se schopností rozumně hodnotit realitu. Programování přináší závažné poškození vývoje dítěte v rozsahu závislejícím na stupni syndromu. Dítě ztrácí prospěch

ze všeho, co by mu zavržený rodič mohl poskytnout. Z jeho výchovného a vzdělávacího působení, podpory. Dále je u dítěte brzděn a deformován emocionální a psychosociální vývoj (5).

Jestliže konflikt rodičů pokračuje i po rozvodu, trvá-li dále napětí pak je nebezpečí nepřiměřené zátěže pro nervový systém dítěte ještě větší. Následky, které se promítají do dalšího vývoje osobnosti dítěte, jsou pak hlubší a trvalejší. Ale co horšího, nejsou vždy zjevné ihned, ale mohou se projevit až mnohem později. A to v době, kdy si toto dítě bude hledat vlastního životního partnera, bude se chtít zamilovat, bude zakládat vlastní rodinu a vychovávat vlastní děti (25).

1.3 Situace dětí v rozvedené rodině

1.3.1 Vliv rozvodu na rodinnou situaci

Děti společně s rodiči prošly často obdobím bolestivého rozkolu, zraňujícího rozvodu a neférového, alespoň k dítěti, porozvodového uspořádání. Byla to doba naplněná nejistotou a úzkostí. Je tedy vysoce pravděpodobné, že díky tomu všemu dětem zůstal zkreslený obraz svých rodičů, obraz rodiny, jistoty a štěstí (42).

Doba po rozvodu by měla pro všechny znamenat nový začátek. Pro mnohé rodiny však bohužel nastává období studené války. Nejobtížnějším úkolem v době těsně po rozvodu je vypořádat se s problémy, které přináší putování dětí mezi dvěma domácnostmi (14).

Některé děti se však musí vyrovnat s následky rozvodu samy, bez pochopení rodičů, kteří jsou lhostejní k jejich pocitům. Nepřátelství pokračuje i nadále, otec z jakéhokoli důvodu nechce dítě vídat, rodina se stěhuje do nového domova, mění se životní styl, dítě ztrácí pečující příbuzné a maminka je příliš sklíčená, než aby se rychle vzpamatovala. Má-li dítě z takové nepříjemné životní situace vyváznout bez následků, je velmi důležitá podpora sourozenců a případně i lidí mimo okruh rodiny. Hodně záleží také na osobnosti a odolnosti dítěte (39).

Jak uvádí Balcarová děti mají ve většině případů i po rozvodu rády oba rodiče. A jestliže vycítí, že za negativní reakce a zprávy o druhém rodiči jsou nějakým způsobem odměňovány, může to vést k dlouhodobé přetvářce, ke zkreslení představ o pravdě a lži, a k citovým i sociálním problémům (3).

Podle Warshaka je nejvýbušnějším obdobím rozvodu obvykle doba těsně před odstěhováním jednoho z rodičů a těsně po něm. Tehdy je nejpravděpodobnější, že děti z úst rodičů uslyší vzájemné obviňování (45).

Rodiče po rozvodu mají velký sklon zaměňovat citové potřeby dítěte za potřeby materiální. Je to neblahá praktika, která se v jednání rodičů po rozvodu často vyskytuje. Větší sklon k ní však mají spíše ti, kdo nemají dítě ve své péči. Snaží se tak vynahradit dítěti svou nepřítomnost. V povědomí rodičů ještě stále přetrvává stará představa, že dítě musí mít více rádo toho, kdo mu působí více příjemností. Kupují mu nové věci, překvapují ho novými hračkami, draze ho oblékají. Citový vztah dítěte k dospělému vychovateli se ale zakládá především na pocitu bezpečí a jistoty, kterou dítě v přítomnosti tohoto dospělého cítí. Děti více ocení, je-li vychovatel vyspělou, samostatnou osobností, je na něho spolehnutí a jestli mezi jeho slovy a jednáním není žádný rozpor. Dárky jsou dítěti milé a příjemné, ale rychle se okoukají a stávají se samozřejmostí (25).

1.3.2 Komunikace v rodině o rozvodu

Rodiče v době rozvodu a zpravidla i po něm bývají příliš zaujati svými problémy, takže celkově mají na dítě méně času. Ale co je závažnější, sami jsou vůči dítěti, jeho potřebám a jeho prožívání většinou méně vnímaví. Nebývají si také vědomi toho, že se v té době chovají k dítěti nezvykle, nepřiměřeně nebo zvláště (25).

Vysvětlit dětem důvody rozvodu bývá obvykle těžší. Děti se budou ptát proč a zaslouží si slyšet odpověď, která bude přiměřená jejich intelektuální a emocionální vyspělosti. V některých případech se nutně mezi příčinami rozvodu objeví takové, které u dětí vyvolají pocit, že jeden z rodičů je za rozvod více zodpovědný než druhý (45).

Děti by tedy měly být způsobem odpovídajícím jejich myšlenkové úrovni seznámeny s realitou manželského života a je lépe, jestliže tuto informaci dostanou od obou rodičů. Dále by dětem měla být dána příležitost vyjádřit se k dané situaci a vyjádřit své pocity **(3)**.

Rodiče by se měli sejít a společně dětem sdělit, že udělali vše, co mohli, aby své manželství zachránili. Nepodařilo se jim však vztah obnovit a uspořádat tak, aby se k sobě vrátili a byli zase spolu. Proto se rozhodli, že se rozvedou **(14)**.

Jak uvádí Smith většina dětí si ještě řadu let pamatuje, kdy a jak se zprávu o rozvodu rodičů dozvěděla, protože pro mnohé z nich je to největší trauma, jaké utrpěla. Rodiče, kteří nedokáží spolupracovat natolik, aby na první místo kladli zájmy dětí, by jim tuto zprávu měli říct odděleně a co nejdříve po rozchodu **(39)**.

Také je třeba děti podrobně informovat, jak bude celý proces probíhat. Malé děti většinou odluku považují za rozvod, protože právě odloučením začalo jejich trápení a smutek. S přibývajícím věkem jsou děti schopny hlouběji pochopit dosah rozvodu. Největším otazníkem bývá, zda se otec nebo matka ožení či vdá a děti budou muset bydlet s někým cizím. Mladší děti si také dělávají starosti s novým partnerem rodičů. Mnohdy jim samy někoho hledají a chytají se každé příležitosti. Starší děti zaujímají spíše negativní postoj k novým známostem rodičů a případnému sňatku **(14)**.

1.3.3 Rozhodování o svěření dítěte

Rozhodování o poměrech nezletilých dětí na dobu po rozvodu je pro rodiče rozhodnutím zásadním, často velmi bolestivým, neboť jím soud upravuje jejich práva a povinnosti k dítěti na dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu **(13)**.

Soud o úpravě styku rozhoduje za situace, kdy se rodiče nemohou dohodnout a vyžaduje-li to zájem na výchově dítěte a poměry v rodině. Z pohledu efektivnosti styku je pro dítě i pro rodiče jistě výhodnější, pokud není styk upraven soudem. Pokud je v rozsudku stanoveno, že rodič se bude s nezletilým dítětem stýkat v určitý den a v určitou hodinu, je tedy jeho povinností dítě v daný čas převzít, případně se omluvit

a nabídnout jiné řešení. V praxi našich soudů je obvyklé, že se dítě s druhým rodičem stýká jednou až dvakrát v týdnu, dále každý druhý víkend, několik dní během vánočních svátků a dva až čtyři týdny o prázdninách. Taková úprava styku je typická zejména u dětí školou povinných **(10)**.

Lidé se někdy jen obtížně smíří s myšlenkou, že se s dětmi nemohou vidět podle libosti, ale musí se řídit dohodnutým rozvrhem. Je to situace, kterou nemohou ovládat a musí ji s odporem přijmout. Není však pochyb o tom, že pokud se dítě nestýká s rodičem, kterého miluje, může se to projevit vážnými dlouhodobými důsledky. Pokud rodič dítěti neublížil, měl by se s ním vídat **(39)**.

Proto děti potřebují udržovat pravidelný, smysluplný a trvalý kontakt s oběma rodiči, aby si zachovaly pocit kontinuity, stability, jistoty, předvídatelnosti věcí a řádu. Čím je dítě mladší, tím častější kontakt potřebuje mít s oběma rodiči, a především s tím méně dostupným. Není tak podstatné, kolik času spolu tráví. Spíš jde o to, jak často se setkávají, protože batolata a velmi malé děti nemají ještě zásobu vzpomínek, z níž by mohly čerpat v době, kdy rodič není přítomen. Kontakt je proto nutno stále obnovovat, aby své rodiče znaly, získaly k nim důvěru a vytvořily si citovou vazbu. Stačí několik hodin třikrát týdně a budou schopny si udržet obraz rodičů v čerstvé paměti. Jak dítě roste, lze dobu kontaktu postupně prodlužovat **(14)**.

Statistika o porozvodovém uspořádání poměrů k dítěti pro Českou republiku uvádí, že v posledních 15-ti letech bylo přibližně 90% dětí svěřeno do výhradní péče matkám. V přibližně 70-90 % případů přicházejí rodiče k soudu s již určenou dohodou, která zároveň obsahuje i dohodu o uspořádání výchovy a péči o dítě po rozvodu, v těchto případech bývá rodičem, který tuto roli přebírá, většinou právě matka. Určitou roli podle odborníků sehrává i hodnotové nastavení ve společnosti. Situaci, kdy jsou děti svěřovány do péče otci jen minimálně, mohou ovlivňovat i předsudky soudců, sociálních pracovníků a psychologů **(15)**.

Úprava styku s dětmi

Výhradní péče

Je v pojetí současného zákona o rodině svěření dítěte do péče jednoho z rodičů. Je to rozhodnutí o tom, kdo z rodičů bude žít s dítětem ve společné domácnosti, osobně o něj pečovat a rozhodovat v běžných denních záležitostech týkajících se dítěte **(9)**.

Společná výchova

Společná výchova je možná pokud spolu rodiče i po rozvodu nadále zůstávají v určité formě společenského soužití. Například společně bydlí, společně hradí část svých potřeb a zejména společně pečují o dítě. Dělí se o jeho materiální zajištění i zabezpečení jeho školních i mimoškolních aktivit, vzdělávání i volného času **(5)**.

Schválení dohody o společné výchově v podstatě znamená, že poměry nezletilého dítěte nejsou ani po rozvodu nijak upraveny a nijak se nemění právní postavení dítěte k jeho rodičům. Společná výchova předpokládá, že dítě bude mít s oběma rodiči stejný kontakt. Toho lze dosáhnout v případě, že i po rozvodu žijí rodiče v jednom bytě a nebo naopak v případě, kdy dítě už je blízké věku zletilosti a s rodiči už fakticky nežije. Společná výchova klade na rodiče velké nároky, jelikož se musí být schopni o všech záležitostech týkajících se dítěte dohodnout **(9)**.

Střídavá výchova

Střídavá výchova znamená, že dítě žije po určitý časový úsek s každým z rodičů. Zákon neuvádí, po jaké době by ke střídání mělo docházet. V praxi soudů se ale uplatňuje model střídání po měsíci, soudy však schvalují i dohody o střídavé výchově po týdně. Oba rodiče tedy musí být výchovně způsobilí, musí mít o střídavou výchovu zájem, svěření dítěte do střídavé výchovy musí být v zájmu dítěte a střídavou výchovou musí být lépe zajištěny jeho potřeby **(9)**.

U střídavé výchovy je dále nezbytné, aby rodiče měli bydliště tak blízko u sebe, aby dítě mohlo navštěvovat stejnou školu, stýkat se se stejným okruhem kamarádů a aby se mohlo věnovat svým mimoškolním aktivitám. Nelze totiž připustit, aby střídavá výchova narušila studium dítěte nebo jeho sociální vazby **(13)**.

Rodiče musí být také dohodnuti na mnoha podrobnostech týkajících se denního života dítěte, zejména na tom, zda bude mít dítě u každého rodiče své věci, nebo zda se

bude každý měsíc kompletně stěhovat, kdo bude dítěti prát, nakupovat apod. Zároveň musí být již od počátku zřejmé, kdo bude jednotlivé potřeby dítěte hradit. Rodiče by se měli dohodnout i na trvalém bydlišti dítěte **(9)**.

Rychetský uvádí, že o střídavou výchovu dítěte po rozvodu či rozchodu rodičů, usiluje u českých soudů stále více otců. Procento jejich úspěšnosti je ale zanedbatelné. Soudy totiž většinou svěří dítě matce **(35)**.

Všechny plány uspořádání výchovy je třeba po čase přepracovávat a přizpůsobovat tomu, jak děti vyrůstají a rodina se mění. Jakýkoli plán může selhat, jestliže se obě domácnosti, kde děti bydlí, od sebe výrazně liší. Děti potřebují vědět, že jsou vítané a chtěné, a proto většinou odmítají přebývat s rodičem, který pro ně takové láskyplné a přijímající prostředí nevytvoří. V obou domovech musí mít děti vyhrazený prostor, který bude jen jejich. Když se však rodič nesnaží o útulnou a vřelou atmosféru, nepřidělí jim postel, skříňku, místo, kam si mohou uložit hračky a své věci, pak raději chtějí zůstat doma nebo tam, kde mají pocit, že se s nimi skutečně počítá a jsou žádaní **(14)**.

1.3.4 Role prarodičů

Důležitou roli hrají také vztahy k tzv. širší rodině, tj. dědečkům, babičkám, ale také strýcům, tetám a dalším členům rodiny. Rozvodem rodičů se velice často ruší tyto vnitrorodinné vztahy, které dítě potřebuje pro svou identifikaci s dospělými, ruší se často zázemí, které má nejraději a kde nalézá největší pocit jistoty a bezpečí **(25)**.

Velice důležitou roli pak můžou v rodině hrát prarodiče. V naplňování psychických potřeb dítěte stojí hned za rodiči. Jsou většinou klidnější, vyrovnanější, mohou oproti přetíženým rodičům představovat ostrůvek klidu a stability **(20)**.

Prarodiče mohou v době rozvodu nejlépe pomoci svému dítěti a jeho partnerovi tak, že se stanou bezpečnou oporou pro vnoučata. Tím dávají vnoučatům jasný signál, že alespoň tady se nic nemění, že se na ně mohou vždy spolehnout **(42)**.

Prarodiče jsou, dalo by se říci, takovou první pomocnou sociální sítí. Oni jsou první, kdo v obtížných situacích pomáhají dětem, a děti v nich mají zdroj jistoty. Chyba je, když touto jistotou nejsou **(30)**.

Jak ale uvádí Matějček prarodiče jako vychovatelé nebývají vždycky těmi ideálními. Jsou sami ve vývojové fázi už ne-rodčovské. Mají sklon ke krajnostem v názorech a postojích. Věkem se u nich vyhranily některé příznivé i nepříznivé vlastnosti. Bývají povolnější a více děti rozmazlují, bývají ale také úzkostnější a více než je zdrávo děti omezují. V krizi rodiny vlastního dítěte bývají jednostranně zaměřeni na prospěch jenom toho svého dítěte, tj. své krve, a jsou tedy často velice nekritickými zastánci jen jeho pravdy. Na druhou stranu ale sledují vývoj dítěte s větším odstupem a nadhledem než jeho vlastní rodiče a více si tedy užijí potěšení s ním **(22)**.

1.3.5 Nový partner rodiče

Zcela samostatnou kapitolou je zkušenost dítěte s novým partnerem rodiče, se kterým žije, ale také s novým partnerem rodiče, ke kterému přichází na návštěvy. Rodiče by měli včas dítě na novou skutečnost připravit. Příchod nového partnera a jeho přijetí dětmi vyžaduje čas, takt a respektování přání dětí **(42)**.

Příchod někoho nového do rodiny ve funkci matčina nového partnera či otcovy partnerky znamená vážný zásah do předchozího rodinného systému. Tvoří se teď nový systém, nový pořádek, nová spojení **(23)**.

Podle Matějčka se přítomnost nevlastního rodiče do dětského vnímání promítá velmi variabilně. Nejde v takových případech použít jedno schéma, protože nový příchozí do rodiny nepřichází vždy jenom jako kamarád. Někdy je to neutrální osoba, s níž se rodič častěji stýká **(30)**.

Dítě je stresováno příchodem nového partnera matky či partnerky otce. Často je také nuceno se s nimi proti své vůli důvěrněji seznamovat. Vyžaduje se na něm láska, kterou dítě, alespoň zpočátku, necítí. To vede často k chaotickému chápání světa. Takováto atmosféra vede u dítěte k nedostatku sebevědomí, které se pak může projevit v nedůvěře k lidem **(25)**.

Obecně platí, že matčina nového partnera lépe přijímají mladší děti, než starší a lépe dívky než chlapci. Nejvíce těžkostí se nachází zpravidla v tzv. středním školním věku. Tj. u chlapců přibližně od 9 do 13 let – a to zvláště tehdy, když chlapec žil v tomto období s matkou sám a v novém partnerovi nyní spatřuje nevíтанou konkurenci. Okolnosti, které mají vliv na přijetí nového partnera rodičů, je celá řada. Předně je to věk dítěte a jejich pohlaví. Na druhém místě stojí spokojenost rodiče v novém partnerském vztahu. Následuje osobnost matky, otce, jejich povaha a jejich vztah k dětem, stejně jako osobnost jejich nového partnera. Nesmíme ale zapomenout na dobu od rozvodu do příchodu nového partnera do rodiny. Je nutné dopřát dítěti dostatek času. Nový partner či nová partnerka by se rozhodně neměli dětem vnucovat. Neměli by se ani snažit nějak se jim vlichotit, kupovat si je nebo podplácet drahými dárky **(26)**.

Jak uvádí Sobotková rodiče by měli pochopit rozporuplné pocity svých dětí v době kolem vzniku nevlastní rodiny. Jestliže to dokážou chápat, je to dobrý předpoklad pro řešení budoucích problémů. Rodiče dětí by měl respektovat, že jejich nový partner nemusí jeho děti hned milovat **(40)**.

Jak dále uvádí Warshak rodiny vzniklé tzv. „na druhý pokus“ jsou křehké. Děti si nové nevlastní rodiče nevybírají. A dospělí neuzavírají sňatek proto, aby vyženili nebo vydali nevlastní děti. Nové rodině tedy chvíli trvá, než si na sebe jednotliví členové zvyknou a než se společně začnou cítit jako rodina. Pokud si oba dospělí přivedou z předcházejícího manželství děti, je to ještě složitější. Není tedy divu, že takové „smíšené“ rodiny trpí vysokou rozvodovostí **(45)**.

Důležité je pro děti také vyrovnání se s nevlastními sourozenci v jedné domácnosti. Někdy stačí nepochopení, odlišnost zájmů dítěte nebo jiné příjmení. To může nastartovat spirálu obav, podceňování se a úzkosti, které mohou vyvrcholit nepříjetím nevlastního sourozence **(42)**.

Podle Matějčka mají matky výrazný sklon vidět vztah dítěte ke svému novému partnerovi v lepším světle, než odpovídá skutečnosti. Dále je třeba uvážit, jak mají děti nového partnera oslovovat. Z toho pramení i postoje, které děti zaujímají. Příkladem je oslovování křestním jménem – dítě považuje nového partnera za kamaráda, od něhož se nečekají příkazy a tresty **(23)**.

Obecně lze však říci, že být nevlastní matkou je obtížnější. Ženy si ne vždy uvědomují, jak důležitý je jejich příchod do rodiny. Nevlastní matka častěji než nevlastní otec stanoví hranice a rozhoduje o různých věcech. Starší děti mohou nové uspořádání odmítat a zejména dívky mohou novou ženu, která jim organizuje život, vnímat jako soupeřku. Pro děti je často snadnější přijmout nevlastního otce než nevlastní matku. Pokud nevlastní otec zajišťuje rodině láskyplnou základnu, pokud ho děti vnímají jako silnou a podporující osobu a pokud se nesnaží být příliš autoritářský a dělat jim „tatínka“, má velkou šanci na navázání úspěšného vztahu s dětmi (39).

1.4 Reakce dětí na rozvod

Na zprávu o rozvodu, nebo po rozestěhování rodičů, kdy dítě ztrácí kontakt s jedním z rodičů, mohou děti někdy reagovat podobným způsobem jako na úmrtí blízké osoby. Reakce dětí se ale různí podle věku a pohlaví dítěte i pohlaví rodiče, který odešel. Dále podle povahy dítěte, jeho schopnosti přizpůsobovat se změnám, podle toho, zda mělo psychické obtíže již před rozvodem atd. Jako nejdůležitější faktor je však popisován charakter předrozvodového soužití rodičů (36).

Jak uvádí Sobotková , děti se i přes počáteční distres většinou adaptují na přítomnost pouze jednoho rodiče během dvou až tří let, pokud nepřetrvávají nějaké nepříznivé okolnosti (40).

Čím výrazněji má ale pro dítě rozvodová situace charakter psychického traumatu, tedy přesáhne-li možnosti jeho organismu, ji zvládnout a není-li toto trauma adekvátně ošetřeno, tím problematičtěji zareaguje a tím více se stává náchylnější např. k depresím v dětském i dospělém věku (36).

První reakcí mnoha dětí je popření, protože věc, které se nejvíce bály, se najednou stala skutečností. Malé dítě se v této fázi popírání někdy schovává na temných místech nebo se snaží vyhledat útěchu a začíná se chovat způsobem, z něhož už vyrostlo. Dalšími reakcemi jsou smutek, ztráta, osamělost a deprese. Děti, které reagují emočním strnutím, se často zastaví ve vývoji, nebo se dokonce vrátí do předchozího vývojového

stádia. Prožívají tak depresi, dočasně ztratily radost ze života a mají pocit, že všechno je špatné (39).

1.4.1 Reakce dětí podle věku

Jinak samozřejmě vnímá konflikt rodičů dítě dvouleté a jinak dvanáctileté. U malého dítěte musíme počítat s jeho menším rozumovým chápáním, porozuměním řeči a schopností řešit vztahy mezi rodiči, zato více vnímají pohyby a gesta jednotlivých lidí, vnímají, jak se ho dotýkají, rozlišují zabarvení hlasu při klidných i citově vypjatých situacích (26).

Smith uvádí, že třetina všech dětí rozvedených rodičů je mladší pěti let, což je skupina dětí, které se dostává jen velmi malé pomoci. Malé děti mohou věřit, že se věci dějí kvůli nim, a pokud se dějí špatné věci, je to jejich vina. Děti ještě nechápou pojmy a nemají vyvinutý smysl pro čas, takže například sdělení – uvidíš tatínka na konci týdne, pro ně nemá žádný smysl (39).

V předškolním období dítě vstupuje do společnosti druhých dětí. Vstoupí-li napětí a konflikty do rodinného soužití v tomto období, bohatá fantazie dítěte si situaci zpracuje po svém. Podstatě věci dítě ještě nerozumí a tak se někdy stává, že si nevůli mezi rodiči vykládá jako důsledek nějakého svého špatného chování. Dalším významným obdobím je mladší školní věk. Toto období je významné z hlediska rodinných vztahů. Nyní u dětí dochází k identifikaci s životní rolí podle pohlaví. Některé výzkumy ukazují, že v tomto věku děti nejhůře snášejí rodinný nesoulad, rodinné krize a případný rozvod rodičů (26).

Někteří odborníci však ale tvrdí, že nejvíce jsou rozchodem rodičů ovlivněny děti ve věku pět až devět let. V tomto věku zaujímá rodina v životě dítěte ústřední postavení. Odchod jednoho z rodičů může tak otrást dětskou jistotou a způsobit nesmírný žal. Sedmileté nebo osmileté děti mohou mít někdy dokonce sebevražedné pocity a někdy podle nich i jednají, zejména domnívají-li se, že o ně nikdo nestojí. Přestože je nikdo neodmítá a nezavrhuje, děti si v té době připadají zavržené. Představují si, že když zemrou, nepřítomný rodič toho bude litovat a bude trpět stejně, jako trpí ony (39).

V dalších věkových obdobích a to v pubertě a věku mladistvém děti už nejsou jen vnímajícím subjektem a zaujatým pozorovatelem. Teď už se stávají také soudcem. Mají svá morální hlediska a z těchto hledisek pak chování svých rodičů hodnotí a posuzují, nebo také odsuzují **(26)**.

Období dospívání považují někteří odborníci za nejhorší dobu. Děti v této věkové skupině jsou nepochybně velmi rizikovou skupinou. Pocity dětí se často mění. Souvisí to částečně také s jejich chápáním rozchodu a jejich vlastní účastí v něm, ale částečně také s chováním lidí, kteří jsou pro ně důležití **(39)**.

1.4.2 Reakce dětí podle pohlaví

Podle Černé je vytváření vztahu k příslušníkům druhého pohlaví hlavním úkolem období adolescence. Na průběhu celého procesu se odráží vztah dítěte s rodičem i jeho intenzita. U chlapců vyrůstajících bez otce je větší riziko nejisté mužské identity. Chlapec si tak často neosvojí typicky mužské chování, mužský způsob řešení záležitostí apod. Z toho pak může pramenit jistá citová nezralost **(5)**.

Téměř každý druhý otec bezprostředně po rozvodu zpřetrhá svazky se synem a chlapec tak zůstává bez vzorového modelu, pokud do rodiny nepříjde nový partner. Chlapcovy pokusy o projevy mužnosti tak mohou být interpretovány jako agresivní chování. Chlapec také často nemůže otevřeně projevit svůj smutek z otcova odchodu – chlapci přece nepláčou **(39)**!

V životě dívky hraje otec také nezastupitelnou úlohu. Od nejútlejšího věku dívky modeluje její představu o mužském a partnerském chování. Některé výzkumy ukázaly, že dívka, která neměla pozitivní vztah se svým otcem, bude mít sklon k pocitům nejistoty ve vztazích s muži. Dívky z rodin bez otce mají obavy a pochybnosti o své atraktivnosti a hůře hledají uspokojení v lásce **(5)**.

Děti také často hovoří o strachu z budoucnosti. O strachu, že na ně rodiče zcela zapomenou. Některé děti rezignují a některé se naopak rozhodnou, že se nikdy neožení či nevdatí **(39)**.

1.5 Dopady rozvodu na dítě

Děti by měly vyrůstat pokud možno v citově vřelém a stálém prostředí. Citová vřelost a stálost rodiny je ovšem něco, čeho se dnes mnohým nedostává **(19)**.

Rodiče často soudí, že se rozvod jejich dětí nijak nedotýkal a že jej nevnímaly. Pokud mají děti do tří let, uvádějí, že se na dětech nic nápadného neprojevalo. Rozvod se ale dotýká dítěte vždy. Ostatně rodiče v době rozvodu a zpravidla i po něm bývají příliš zaujati svými problémy, takže celkově mají na dítě méně času. Co je ale závažnější, sami jsou vůči dítěti, jeho potřebám a jeho prožívání většinou méně vnímaví **(27)**.

Všechny stresové situace, kterým je dítě v průběhu rodinného rozvratu vystaveno, mohou vést nejen k poruchám vývoje osobnosti dítěte, ke vzniku různých psychopatologických obrazů, ale zvláště u chlapců také k antisociálnímu chování **(25)**.

Některé děti se stáhnou do sebe, uzavrou se do vlastního fantazijního světa a navenek vlastně působí jako velice hodné. Jiné děti se naopak stávají neklidnými až agresivními. Dítě si zvykne žít docela dobře ve dvou různých světech, pokud se mu však nepřátelsky nemíchají. Pokračující nepřátelství rodičů vyvolává totiž v dítěti zcela zákonitě silné vnitřní napětí, které je pak úrodnou půdou pro neurotické potíže, poruchy chování a jiné nepříznivé komplikace ve vývoji jeho osobnosti **(27)**.

Jedna z nejproblematictějších věcí ve vztahu k dětem je ovšem okolnost, že rodiče, ať si to uvědomují nebo ne, používají dítě v období, kdy jsou mezi nimi konflikty, často jako hromosvod, v podstatě jako oběť, na kterou se svalují viny, které mu nepatří. Na dítě se kladou požadavky, které nemůže splnit, a dostává otázky, které nemůže řešit **(26)**.

Jak uvádí Smith rodiče využívají děti mnoha různými způsoby, někdy s nimi zacházejí jako s dospělými a svěřují jim svoje tajemství. Děti mají dost starostí se svým dětstvím a dospíváním a není vhodné přetěžovat je nevhodnou emoční zátěží. Je pochopitelné a užitečné, může-li se žena na krátkou dobu spolehnout na citovou podporu staršího syna nebo dcery, tato situace by ale neměla trvat dlouho. Jestliže je vazba příliš těsná, trvá příliš dlouho a matka je citově závislá na dítěti, může se stát, že

se dítě cítí provinile, pokud chce žít vlastním životem. Kromě toho se matka bude muset vyrovnat s citovými potřebami dětí, které budou otce nejspíš vnímat jinak než ona a budou mít vlastní pohled na to, co a proč se stalo **(39)**.

V důsledku trvalého stresu se objevuje v dítěti stále více napětí a úzkosti a to vede ke zhoršení koncentrace a nejčastějším projevem následně bývá zhoršený školní výkon, přestože předtím dítě prospívalo dobře **(20)**.

Dítě je za svůj špatný prospěch často trestáno a rodiče si navzájem vyčítají, že špatný školní prospěch je důsledek nesprávné výchovy jednoho či druhého rodiče **(26)**.

Škola se tak stává místem, kde lze odhalit první známky působení rozvodu na dítě. Kromě možného náhlého zhoršení školního prospěchu je to skutečnost, že dítě ztrácí svoji ctížádost, svědomitost při plnění školních povinností, stává se citlivé až přecitlivělé, podrážděné a méně oblíbené. To je zákonitě zdrojem pocitů jeho nedokonalosti a nespokojenosti se sebou samým. Když se rodiče rozvádí, děti sedávají ve škole jakoby duchem nepřítomné, obtížněji se soustředí a často zapomínají, což vede ke zhoršení školního prospěchu **(42)**.

Není vzácností, že dítě začne také trpět potížemi psychosomatického rázu jako jsou například bolesti hlavy, břicha, průjemy, zvracení apod. **(20)**.

Dále mohou děti trpět například poruchami spánku a kožními vyrážkami. Někdy dokonce koušou a kopají, jindy se u nich objeví poruchy příjmu potravy **(39)**.

Obecně vzato mohou mít děti po rozvodu širokou paletu obtíží. Nejčastěji to bývá nejistota, pocit osamění, pocit ztráty, viny a selhání, obavy z budoucnosti, z vlastních partnerských vztahů a mnoho dalších možných problémů **(3)**.

Zejména dívky z rozvedených rodin se snaží rychle provdat a z původní rodiny odejít. Hledají citovou oporu kdekoli jinde. Brzkým sňatkem tak mnohdy unikají z reality, chudoby a nedostatku. Děti z rozvedených rodin také v dospělosti nezřídka preferují tzv. život na hromádce. Vliv na jejich životní postoj mají i opětovné sňatky rodičů **(44)**.

Důsledky stresu se pak podle Černé projevují ještě dlouho po rozvodu. Krátce po rozvodu roste u dětí negativismus, impulsivita, agresivita a neposlušnost. U dívek po překonání rozvodového období tyto projevy slábnou a ustávají, u chlapců však mají

dlouhodobější charakter. Pocity ztráty a nejistoty však trvají dále jak u dívek tak u chlapců (5).

Jak uvádí Novák je u batolat v průběhu rozvodu zaznamenáno více projevů denního a nočního strachu. U předškolních dětí je zaznamenán vyšší počet směsi agresivity, panovačnosti a sebeobviňování. Předškoláci a mladší školáci mají tendenci z rozpadu rodiny obviňovat sami sebe. Zhruba od 8 let do puberty bývá za viníka považován střídavě jeden a druhý z rodičů. Udává se, že problémy dívek vrcholí spíše v době před rozvodem a v časech rozvodových bojů. Kdežto u chlapců pak až po čase, tedy po rozvodu, ale to často i překvapivě dlouho (33).

1.5.1 Pozitivní dopady rozvodu

Smith uvádí, že pro některé děti je rozpad manželského vztahu zcela nečekaný, jako blesk z čistého nebe, jiné ho naopak přirovnávají k elektrickému šoku. U většiny lidí však rozpadu vztahu předchází časté hádky. Konec hádek je pak nejčastější pozitivní dopad rozchodu, o němž se děti zmiňují. V době rozchodu jsou děti zoufalé. Pokud jim však dospělí otevřeně řeknou, co se děje, a ujistí je, že je oba rodiče mají pořád rádi, dítě se snáze smíří se vzniklou situací. Děti si začnou uvědomovat i světlé stránky. Časem se pak děti zklidní a přiznají, že rozvod byl lepším řešením pro všechny (39).

Podle Vaníčkové může být rozvod pro dítě ukázkou toho, jak se rodiče dokáží vyrovnat s náročnou životní situací. A další uspořádání života rodičů může být pro děti vzorem jak překonat neúspěch, nepodlehnout, ale znovu začít budovat nový vztah (42).

Špatné pocity dětí z rozvodu netrvají věčně. Časem si rodiče vyřeší svoje problémy a začnou mít větší pochopení i pro děti. Děti se mohou například naučit nezávislost a začít se spoléhat samy na sebe (39).

V některých případech představuje odloučení lepší alternativu. Děti vyrůstající v nekonfliktních rodinách s jedním rodičem mají méně behaviorálních problémů než děti z úplných, avšak nešťastných rodin. Pak může být rozvod někdy i pozitivním řešením. Některé děti projevují překvapivou míru odolnosti a houževnatosti. A dokonce i děti, které jsou značně negativně ovlivněné se mohou často spontánně uzdravit.

Neměli bychom tedy podceňovat schopnosti dítěte zotavit se i z velice těžkých traumat (37).

1.6 Právní aspekty rozvodu

V této kapitole je stručně uveden přehled právních norem, které s rozvody a porozvodovou péčí o dítě souvisejí. Jednou z nejdůležitějších norem je Úmluva o právech dítěte a Listina základních práv svobod (5).

Úmluva o právech dítěte

Úmluva byla přijata 20. listopadu 1989 v New Yorku. Česká republika ji ratifikovala v roce 1991. Podle této úmluvy je nutno zabezpečit dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, aby tyto názory mohlo svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se ho dotýkají. Dále musí být názorům dítěte věnována patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se ho dotýká. A to buď přímo, prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu (39).

Listina základních práv a svobod

Podle Listiny základních práv a svobod jsou rodičovství a rodina pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana je zaručena dětem a mladistvým. Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů, děti mají dále právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou však být omezena a nezletilé děti mohou být odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu a to na základě zákona. Dle Listiny mají také rodiče, kteří pečují o dítě, právo na pomoc státu (5).

Zákon o rodině

Podle českého zákona o rodině má dítě právo obdržet potřebné informace. Pokud je s ohledem na stupeň svého vývoje, schopno vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření, která se ho týkají. Dále má právo svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů. Týkajícím se podstatných záležitostí jeho osoby a být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje (39).

Soud svým rozhodnutím upraví práva a povinnosti k dítěti na dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a určí výši výživného, kterým mají rodiče přispívat na výživu dítěte. Je samozřejmě přínosné, jsou-li rodiče sami schopni dohody o svých právech a povinnostech k dětem. Takováto dohoda rodičů, však musí být schválena soudem **(13)**.

Účastníkem řízení o úpravě k nezletilým dětem je také samo dítě, zastoupené ustanoveným opatrovníkem, kterého reprezentuje většinou sociální pracovnice oddělení péče o děti. S ohledem na věk a stupeň rozumové a volní vyspělosti je tedy vhodné jednat i se samotným dítětem, kterého se řízení týká **(21)**.

Někdy však dítě účelově volí toho z rodičů, který je například méně přísný a důsledný. Proto soud obvykle v těchto případech ustanoví znalce, zpravidla dětského psychologa, někdy též psychiatra, jejichž úkolem je zhodnotit vztah dětí ke každému z rodičů i výchovné předpoklady obou rodičů a vypracovat pro soud znalecký posudek. Ten pak bývá většinou kvalitnějším podkladem pro rozhodnutí než stanovisko opatrovníka **(39)**.

1.6.1 Sociálně právní ochrana dětí

Úlohou orgánů sociálně právní ochrany dětí, konkrétně pak oddělení sociálně právní ochrany dětí, je zastávat zájmy a práva dítěte před soudem. Poznatky o dítěti a prostředí v němž žije i o výchovné způsobilosti rodičů shrnují sociální pracovnice do zprávy pro soud, v jejímž závěru zpravidla navrhuje, komu v daném případě dítě svěřit, nebo jak upravit rozsah styku dítěte s rodičem, kterému nebude svěřeno do péče. Sociální pracovnice oddělení sociálně právní ochrany připraví na podnět soudu zprávu dokumentující celkové poměry v rodině. Tyto podklady získávají návštěvou v rodině a rozhovorem s rodiči. Informace také zjišťují ze školy dítěte a od jeho lékařky **(5)**.

2. Cíle práce a hypotézy

2.1 Cíle

Výzkum je rozdělen do dvou částí podle použitých metod – na část kvalitativní a kvantitativní.

Cílem kvalitativní části výzkumu bylo zmapovat problematiku rozvodu manželství z pohledu dnes již dospělých dětí, popsat situaci dítěte v rozvedené rodině, zjistit dítětem subjektivně vnímané dopady rozvodu rodičů na jeho vývoj.

Cílem kvantitativní části výzkumu bylo zmapovat názory a postoje studentů SŠ a VŠ týkající se manželství a rodiny. Druhým obecným cílem kvantitativního výzkumu bylo zjistit jak studenti SŠ a studenti VŠ, kteří prožili rozvod rodičů, v současné době vnímají průběh, následky a dopady rozvodu.

2.2 Dílčí cíle

Prvním dílčím cílem v kvalitativním výzkumu bylo zjistit, jaký byl po rozvodu vztah dětí k rodičům. Zda došlo k nějakým změnám ve vztahu k rodičům v období před, v průběhu a po rozvodu. Jak se změnil vztah s matkou, s otcem. Případně jak děti reagovaly na jejich nové partnery.

Druhým dílčím cílem kvalitativního výzkumu bylo zmapovat pohled dětí na situaci, která vedla k rozvodu rodičů, dále také jak s nimi rodiče v tuto dobu komunikovali a jak jim sdělili, že se budou rozvádět.

Prvním dílčím cílem kvantitativního výzkumu bylo zmapování názorů na manželství a rodinu u studentů středních a vysokých škol.

Druhým dílčím cílem v kvantitativním výzkumu bylo zjistit u studentů, jejichž rodiče se rozvedli, základní informace o tom jak rozvod probíhal a jak ovlivnil jejich vztahy s rodiči.

2.3 Hypotézy

Tato práce kombinuje kvalitativní a kvantitativní postupy výzkumu. Pro zmapování problematiky byl nejprve zvolen kvalitativní výzkum, ve kterém byly stanoveny tyto základní výzkumné otázky.

- Jaká byla rodinná situace, když rodiče respondentů ještě neuvažovali o rozvodu?
- Jak probíhalo období během rozvodu?
- Co všechno se v rodině respondentů rozvodem změnilo? (vztahy, komunikace, bytová situace)
- Jaké byly vztahy respondentů k rodičům? (před rozvodem, během rozvodu, bezprostředně po rozvodu, v současnosti)

Z rozhovorů s dnes již dospělými dětmi, které prožily rozvod rodičů, vyplynuly nové otázky a teoretické předpoklady. Platnost těchto předpokladů jsem se rozhodla ověřit na větším výzkumném souboru. V kvantitativním výzkumu jsem stanovila následující hypotézy:

Hypotéza 1

Existují statisticky významné rozdíly v postojích k manželství a rodině mezi studenty SŠ a VŠ, kteří pocházejí z rozvedených a nerozvedených rodin.

Hypotéza 2

Většina studentů SŠ a VŠ, jejichž rodiče se rozvedli, hodnotí vysvětlení důvodů rozvodu rodiči jako nedostatečné.

Hypotéza 3

Většina studentů SŠ a VŠ, jejichž rodiče se rozvedli, hodnotí vztah k otci po rozvodu jako horší než před rozvodem.

3. Metodika

Tato práce kombinuje v souladu se současnými trendy ve výzkumu postupy kvalitativní a kvantitativní. Tato kombinace využívá silných stránek obou metodologických přístupů - umožňuje zmapovat daný problém do hloubky (v rámci kvalitativního výzkumu) a poskytuje také údaje, které byly získány na větším výběrovém souboru a je možné jejich zobecnění (v rámci výzkumu kvantitativního).

Pro co nejširší zmapování problematiky, bez zatížení mými hypotézami, jsem nejprve provedla kvalitativní výzkum – polostrukturované rozhovory s dnes již dospělými dětmi, které prožily rozvod rodičů. Z kvalitativní obsahové analýzy těchto rozhovorů vyplynuly nové otázky a teoretické předpoklady. Platnost těchto předpokladů jsem se rozhodla ověřit pomocí techniky dotazníku na větším výzkumném souboru studentů SŠ a VŠ.

3.1 Použitá metoda

3.1.1 Kvalitativní výzkum

Kvalitativní šetření bylo provedeno formou polostandardizovaných rozhovorů. Na základě poznatků, shrnutých v teoretické části práce a pilotního výzkumu byly vymezeny okruhy a stanoveny hlavní otázky.

Rozhovor byl rozdělen na tyto okruhy:

- 1) Situace, která předcházela rozvodu rodičů – Tento okruh byl rozdělen na dvě části. První částí bylo období, ve kterém rodiče ještě neuvažovali o rozvodu. A druhou část tvořilo tzv. „předrozvodové období“. Hlavní otázky v této části rozhovoru byly zaměřeny na získání informací o tom jaká byla situace v rodině než se rodiče rozvedli, zda děti vnímaly počáteční neshody rodičů a jak. Dále jak se tyto neshody projevovaly u matky, otce, případně sourozenců. Zda byly děti

překvapeny tím, že se rodiče chtějí rozvést, kolik jim bylo let. Co si myslely, že bylo příčinou rozvodu. Jak jim rodiče sdělili, že se chtějí rozvést.

- 2) Období během rozvodu. Tento okruh otázek byl zaměřen na získání informací o průběhu rozvodu, rozvodového a porozvodového řízení. Jaká byla situace doma. Komu byly děti svěřeny do péče. Jaké pocity měly děti v průběhu rozvodového řízení, zda se jich neshody mezi rodiči bezprostředně týkaly. Kde hledaly útočiště v krizových situacích a komu se svěřovaly se svými pocity a problémy. A zda už v té době pociťovaly nějaké subjektivní dopady rozvodu.
- 3) Období bezprostředně po rozvodu. Zde byly otázky zaměřeny na změnu situace v rodině po rozvodu. Jak se na nově vzniklou situaci dívaly děti a jak se s ní vyrovnávaly. Co konkrétně se změnilo. Jak probíhal po rozvodu kontakt s druhým rodičem, prarodiči a dalšími příbuznými.
- 4) Adaptace na porozvodovou situaci – tato část rozhovoru byla zaměřena na to, jak se změnily vzájemné vztahy v rodině. Jak probíhaly v období po rozvodu kontakty s oběma rodiči. Jak se rodiče rozvodem změnily, případně zda si našli nové partnery. Jaký s nimi děti navázaly vztah. Dále byly otázky zaměřeny na různé druhy dopadů rozvodu. Jak se děti po rozvodu cítily, co prožívaly, s čím si dělaly největší starosti. Zda se rozvod promítl i do jejich života mimo rodinu.
- 5) Současný život po rozvodu – i tento okruh byl rozdělen na dvě části. První z nich tvořil popis situace v rodině, v druhé části byly otázky zaměřeny na konkrétní dopady rozvodu. Otázky byly zaměřeny především na současnost, na to jak respondenti vidí rozvod rodičů dnes, zda se jejich pohled časem změnil. Jaký je nyní jejich vztah k rodičům, jak probíhá komunikace mezi rodiči, rodičů s dětmi. Jak se změnila bytová a finanční situace rodičů atd.

Interview se odehrávalo v prostředí mého nebo jejich domova. Rozhovory byly vedeny o samotě, mezi čtyřma očima. Byl z nich pořízen zvukový záznam, který byl následně přepsán do písemné podoby. Délka rozhovoru byla přibližně 2 hodiny. Získaná data byla dále zpracována. Interpretaci získaných dat představuje pět samostatných kasuistik.

Závěry kvalitativního výzkumu vycházejí ze studia několika málo izolovaných případových studií, proto je nelze generalizovat. Tento výzkum nám ale poskytl nové poznatky a hypotézy, které byly následně testovány ve výzkumu kvantitativním. Takto bylo možné podrobit hlavní závěry kvalitativního výzkumu statistickému testování a ověřit tak jejich platnost.

3.1.2 Kvantitativní výzkum

Byla zde zvolena metoda dotazování formou anonymních dotazníků. Respondenti odpovídali písemně na předem připravené otázky v tištěném formuláři. Dotazník obsahoval 24 otázek. Byly v něm použity otázky uzavřené, otevřené ale také polootevřené, ve kterých měli respondenti možnost vyjádřit se k dané otázce dle svého názoru.

Dotazník byl rozdělen na dvě části. První část vyplňovali všichni dotazovaní respondenti. Tvořili jí identifikační údaje respondentů. A dále byla tato část zaměřena na názory týkající se manželství.

Druhou část dotazníku vyplňovali pouze ti respondenti, kteří prožili rozvod rodičů. Tato část tak měla zmapovat základní informace o jejich rodinné situaci. Respondenti byli dotazováni na to, jak jim rodiče sdělili, že se chtějí rozvést, jak se po rozvodu doma cítili. Dále byl mapován jejich vztah k otci a matce před rozvodem a po rozvodu. A případný vztah k jejich novým partnerům.

Dotazníky byly rozdávány během měsíců ledna a února v roce 2008 na středních a vysokých školách. Respondentům jsem je rozdávala osobně po dohodě s vyučujícími, nebo jsem je poprosila o rozdaní dotazníků. Vyučujícím, které jsem pověřila rozdaním, jsem předem podala informace o účelu a zaměření dotazníku. Rozdávání předcházelo seznámení respondentů s etickým aspektem, který s výzkumem souvisí.

Získaná data byla zpracována pomocí programů Microsoft Office Excel 2003 a SPSS Modul Base 13.0.

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Soubor kvalitativního výzkumu tvořily dospělé děti, které prožily rozvod rodičů (věkové rozpětí 22 – 25 let). Pro svůj výzkum jsem je vybrala podle několika kritérií. Tím nejdůležitějším byl vlastní prožitek rozvodu rodičů. Dalším faktorem byly komunikační schopnosti a ochota poskytnout na toto téma rozhovor. Respondenti byly informovány o podmínkách účasti ve výzkumu a o zachování anonymity, jimi poskytnutých informací (viz příloha č. 2).

Výzkumný soubor kvantitativního výzkumu tvořili náhodně vybraní respondenti - studenti středních a vysokých škol. Snažila jsem se vybrat různě zaměřené školy (střední zdravotní škola, právní akademie, obchodní akademie, jazyková škola a různé typy vysokých škol). Během výzkumu bylo rozdáno 260 dotazníků. Z nich bylo vráceno vyplněných 233, což znamená, že návratnost činila téměř 90%. Částečně vyplněných nebo nevyplněných dotazníků bylo 6, celkem 227 dotazníků bylo vhodných pro zpracování výsledků.

4. Výsledky

4.1 Výsledky kvalitativního výzkumu

Charakteristika respondentů

V kvalitativním výzkumu jsem vedla polostrukturované rozhovory s pěti respondenty. Z důvodu zachování anonymity osob, o kterých se zmiňuji, jsem změnila jejich jména a další údaje, které by mohly vést k jejich identifikaci. Charakteristika jednotlivých respondentů je uvedena v tabulce č. 1.

Tabulka 1: Charakteristika respondentů

Jméno respondenta	Hanka	Petra	Lucie	Markéta	Tereza
Věk respondenta	23	23	24	22	22
Doba od rozvodu rodičů	9 let	18 let	11 let	17 let	10 let
Komu byl respondent svěřen do péče	matce	matce	otci	matce	matce

Zdroj: vlastní výzkum

Hanka

Základní informace:

Respondentka: Hanka, 23 let. Toho času je na mateřské dovolené. Po rozvodu rodičů byla svěřena do péče matce. Věk při rozvodu rodičů – 14 let. Má jednu sestru, které je 28 let. Nevlastního sourozence nemá.

Matka má střední vzdělání s maturitou, v současnosti je v invalidním důchodu. Její věk při vstupu do manželství byl 20 let.

Otec je vyučen truhlářem. V současnosti se stále živí truhlářinou. Jeho věk při vstupu do manželství byl 24 let.

Situace, která předcházela rozvodu rodičů

Respondenta Hanka uvedla, že si období, kdy rodiče ještě neuvažovali o rozvodu příliš nepamatuje. Hádky byly v rodině součástí života. Pamatuje si, že byly již od jejího narození. Její starší sestra se narodila půl roku po uzavření manželství. Ona se narodila 4 roky po svatbě. Příliš pozitivních situací v rodině si nevybavovala, spíše se zmiňovala o hádkách, které byly na denním pořádku. Jak sama uvedla, střídaly se hádky s obdobím klidu.

Co se týče finanční situace rodiny, uvedla, že byla standardní a problémy s penězi rodina v té době neměla. Celkovou atmosféru v rodině popisovala jako normální, rodiče byli při výchově liberální, více trestal otec, ale byl spravedlivý. Dále Hanka popisovala svůj vztah k otci, který hodnotila spíše jako negativní, v té době ho neměla příliš ráda. K matce měla naopak vztah dobrý. Se sestrou se v dětství dost často hádaly. Hádky přetrvávaly i do období puberty. Hanka uvedla, že nepovažuje svůj vztah se sestrou za ideální, jejich neshody přetrvávají až do současnosti. S prarodiči měla vždy dobrý vztah, často se navštěvovali. Rodina společně trávila chvíle jen na dovolených, které ale, podle Hanky, byly vždy spíše hektické a stresující.

Do doby než byly Hance 4 roky bydleli s rodiči v panelovém domě, pak se přestěhovali do jiné čtvrti, také do panelového domu, ale do většího bytu. Role rodičů Hanka popisovala tak, že otec vydělával více peněz a matka se více starala o domácnost a výchovu. Domácí práce otec příliš nedělal, ale když musel občas doma s něčím pomohl.

Rozpory mezi rodiči nastaly krátce po sňatku. Celá situace v rodině směřovala k rozpadu rodiny, ale rozvod se oddaloval. Hádky mezi rodiči byly velmi časté. Hanka uvedla, že otec doma netrávil příliš času. Raději chodil do své dílny, kterou měl dole v domě. Vyřezával tam ze dřeva různé věci a většinou u toho popíjel alkohol. Domů pak přišel opilý a začal se s matkou hádat. Hanka uvedla, že hádky byly častější přibližně rok před rozvodem. Iniciátorem rozvodu tak tedy byla matka. Důvod v podání návrhu na rozvod Hanka spatřovala v chování otce, jeho náladách a také kvůli jeho alkoholismu. Občas se také stalo, že při hádce matku v afektu uhodil.

Matka se s oběma dcerami o rozvodu a situaci doma bavila průběžně a tak pro ně rozvod vyplynul ze situace. Hanka uvedla, že to matce kolikrát navrhla sama. Doma pociťovala neustálé napětí, především když otec přišel domů, pak často docházelo ke konfliktům mezi rodiči. Komunikace a vztahy v rodině se v té době hodně změnily, rodiče spolu přestávali komunikovat. Hanka také osobně začala pociťovat problémy v komunikaci mezi lidmi. Bála se bavit se spolužáky, vrstevníky a autoritami ve škole. Co se ale zlepšilo, byl její vztah se sestrou, více se spolu bavily o konfliktech a hádkách mezi rodiči. Hanka v té době otce viděla jako agresivního alkoholika. Otec začal pít každý den, neshody byly pak velmi časté, a byly do nich občas zatahovány i Hanka se sestrou. Otec začal být hodně zlý. Hanka uvedla, že rodinu začal terorizovat a vyhrožoval, že je podřeže nebo zapíchne. Obě sestry i matka se ho v té době velice bály, občas tak matka spala s dcerami v dětském pokoji. Hanka tuto dobu popisovala jako období velkého napětí. Matka se bála, že otec může ublížit jí nebo dětem. Do rozvodu tak otec trávil většinu času mimo domov a matka doma zastávala veškerou činnost.

Období během rozvodu

Hanka uvedla, že se se sestrou během rozvodu více sblížily, jejich vztah k matce zůstal i nadále dobrý, s otcem v té době skoro nekomunikovaly. Příliš času doma netrávil. Matka měla v té době už nového přítele, ale otec o něm nevěděl. Matce bylo v době rozvodu 39 let, otcovi 43, Hance 14 a její sestře 18 let. Hanka si období během rozvodu příliš nevybavovala, ale pamatovala si, že byl rozvod konfliktní a táhl se dlouhou dobu. Otec se nechtěl odstěhovat a tak celou situaci doma komplikoval. Nakonec se ho matce podařilo přesvědčit jen s tou podmínkou, že si bude moci z bytu odnést co bude chtít a nebude na Hanku platit do její zletilosti výživné. Matka si tak bude moci ponechat byt. Rozvodové řízení podle Hanky trvalo zhruba půl roku. U rozvodového řízení se sestrou nebyly, jen si pamatuje, že u nich doma byla sociální pracovnice, která se jich ptala, u koho by chtěly po rozvodu zůstat.

Obě sestry zůstaly po rozvodu u matky a otce měly navštěvovat jednou za čtrnáct dní. Sestra už byla ale v té době dospělá a Hanka již byla dost stará na to, aby rozhodla

sama, kdy otce navštíví. Rodiče spolu nekomunikovali, otec stále vyhrožoval, že se nechce odstěhovat a tak matka musela souhlasit, že si otec odnese téměř veškeré vybavení domácnosti. Hanka si pamatovala, že se v době rozvodu přestala stýkat s matkou z otcovy strany. Dále také uvedla, že případné hádky mezi rodiči řešila i nadále se svojí sestrou, někdy také společně s matkou. Mimo rodinu vzniklou situaci s nikým neřešila.

Jako nejhorší dopad během rozvodu Hanka uvedla velmi časté hádky, které trvaly dlouhou dobu předtím, než došlo k rozvodu. Otec neustále vyhrožoval a tak Hanka shledávala jako pozitivní to, že se nakonec odstěhoval. Uvedla také, že se po jeho odchodu uklidnilo klima v rodině. Doma najednou začala pociťovat pohodu a klid. Nejhorší pro ni bylo období před rozvodem, Hanku často bolela hlava, cítila neustálé napětí a ve škole se nemohla soustředit. Z toho důvodu také musela přejít z německého gymnázia na české. Jak sama popisovala, bylo to v důsledku stresu a častých hádek mezi rodiči. Během rozvodu to pro ni bylo ve škole velmi těžké, nezvládala ji a nechtělo se jí tam chodit. Spolužákům a vrstevníkům sice řekla, že se její rodiče rozvedli, ale více to s nimi nerozebírala.

Období bezprostředně po rozvodu (= méně než 6 měsíců po rozvodu)

Hanka uvedla, že se otec ihned po rozvodu odstěhoval a vzal si s sebou téměř veškeré vybavení bytu a auto, které v té době rodina měla. Stěhování otce probíhalo bez přítomnosti matky a dětí. Hanka společně s matkou odjely na návštěvu k babičce a otec se mezitím odstěhoval. Když se ale vrátily, zjistily, že doma skoro nic nezůstalo. Odnese si tedy skoro veškeré vybavení domácnosti. Hanka uvedla, že si otec vzal všechny důležité věci jako auto, koberce, lednici, postele, televizi, video, mikrovlnku, skříně atd. Nechal v bytě pouze dětský pokoj. Podle Hanky matce nic jiného nezbylo, protože kdyby si otec nemohl vzít co chtěl, nikdy by se neodstěhoval.

I po odstěhování ale dále vyhrožoval, že se vrátí. Chtěl po matce další peníze a věci. Místo otce se do bytu nastěhoval nový přítel matky, který jí byl v té době velkou oporou a se vším jí pomáhal. Otec si odnesl téměř vše a tak Hanka uvedla, že museli do domácnosti kupovat spoustu nových věcí. Nálada doma se výrazně zlepšila, Hanka

doma začala pociťovat jistotu a bezpečí. Dále také uvedla, že matka z matčiny strany byla zpočátku proti rozvodu, nebyla také ráda, že si matka našla o 15 let mladšího přítele. Vztahy s ní byly tedy z počátku napjaté, ale postupem času se vše srovnalo.

V tomto období pociťovala Hanka nejhůře odstěhování otce. A to především to, že si vzal téměř vše, co v bytě bylo. Špatně také snášela to, že otec i nadále vyhrožoval, že se vrátí. Znovu tedy cítila velké napětí a stres. Když otec začal telefonovat a přišel si třeba ještě pro nějaké věci. Uvedla Hanka, že byla v tu chvíli takovým prostředníkem mezi rodiči. To, že musela takové problémy řešit, pro ni nebylo vůbec příjemné.

Velmi pozitivní pro ni ale bylo to, že skončily neustálé hádky a konflikty. Dále jako pozitivní uvedla, že se k nim přistěhoval někdo, kdo byl na matku hodný. Vše tedy začala vnímat velmi pozitivně, dokonce i její vztah k otci se po rozvodu začal zlepšovat.

Adaptace na porozvodovou situaci (= zhruba od 6. měsíce po rozvodu)

Hanka popisovala toto období pozitivně. Sestra v té době už byla častěji u svého přítele a tak zůstala Hanka s matkou a jejím novým přítelem. Popisuje toto období jako lepší než před rozvodem. Cítila doma pohodu. Společně se svojí sestrou navštěvovaly otce, jak často chtěly. Hanka také uvádí, že za ním jezdily zhruba jednou za týden nebo čtrnáct dní. Byly tam ale jen na návštěvě na odpoledne a večer se vrátily domů. Když se sestra odstěhovala k příteli, jezdila za otcem Hanka sama. Rozvodem se vztah k otci zlepšil. S matkou z otcovy strany si Hanka začala opět telefonovat a po čase i navštěvovat. Otec si našel po rozvodu zhruba 3 přítelkyně, se kterými byl rok a déle. Hanka s nimi vycházela normálně.

S matčíným partnerem navázala Hanka dobrý vztah hned po jeho nastěhování. Viděla v něm lepší vzor, než byl její otec. Sestra s ním tak dobrý vztah neměla, z počátku si s ním příliš nerozuměla, protože byl jen o pár let starší než ona a snažil se jí vychovávat. Jinak Hanka hodnotí toto období jako normální. Bylo dobře, že se otec odstěhoval a matka tak mohla začít nový život. Vztah s otcem se po rozvodu zlepšil, skončilo vyhrožování a tak přestala pociťovat neustálý strach. O rozvodu se začala bavit se spolužáky a vrstevníky, myslí si, že v té době na tom byly její kamarádky obdobně jako ona.

Současný život po rozvodu

V současnosti Hanka bydlí již 2 roky se svým manželem a v blízké době očekávají narození dvojčat. Se sestrou se často navštěvují a občas jí pohlídá její 2 děti. Matka bydlí nedaleko a tak se navštěvují zhruba 3 krát do týdne. Otec se spolu se svojí současnou přítelkyní odstěhoval za svojí rodinou na Moravu. Hanka ho tak navštěvuje společně se svojí sestrou přibližně 2 -3 krát do roka. Rodiče spolu vůbec nekomunikují, ani se nenavštěvují. Vztah k otci má nyní Hanka dobrý.

Hanka nyní hodnotí vše pozitivně, i co se týče mužského vzoru, který měla v novém příteli mamky. Názor na rodinu má dobrý, oba s manželem prožili rozvod rodičů a tak to nechtějí nikdy zažít. Hanka dále popisuje, že vše co se dělo před rozvodem jí negativně ovlivnilo, cítila neustálé napětí a stres, přímo rozvod na ní ale vliv neměl, bylo to už jen vyplynutí situace. Rodiče se vždy pohádali kvůli maličkostem a pak se spolu třeba 3 týdny nebavili. Už od dětství si otce pamatuje jako výbušného cholerika, který neměl trpělivost. Navazovat vztahy s opačným pohlavím strach neměla, jen se bála toho, že jsou všichni stejní jako její otec.

Hanka ale uvedla, že se zhruba do čtvrté třídy ze stresu doma v noci pomočovala. Bylo to dlouhodobě. Byl to důsledek neklidu doma, hádek... pamatuje si hlavně to negativní, domov začala pocítovat až po tom, co se k nim přistěhoval matky přítel. Teď, když nad vším přemýšlí v současné době, vidí celé soužití matky a otce jako celkově negativní a ráda by svým dětem doma vytvořila lepší atmosféru než měla ona.

Petra

Základní informace:

Respondentka: Petra, 23 let. V současnosti pracuje jako asistentka. Po rozvodu byla svěřena do péče matce. Při rozvodu rodičů jí bylo 6 let. Má jednoho mladšího bratra, kterému je nyní 20 let. Nevlastního sourozence nemá.

Matka má ukončené vzdělání na učilišti. Nyní pracuje jako dělnice. Při vstupu do manželství jí bylo 19 let.

Otec má také ukončené učiliště. V současnosti pracuje jako strojvedoucí. Jeho věk při vstupu do manželství byl 35 let.

Situace, která předcházela rozvodu rodičů

Petra uvedla, že si období, kdy rodiče ještě neuvažovali o rozvodu příliš nepamatuje, byla v předškolním věku. Jediné co si vybavovala bylo, že většinu času trávila u prarodičů, chodila do mateřské školy a rodiče si v této době vůbec nepamatovala. Jak mi sama sdělila, pamatuje si spoustu zážitků s prarodiči, ale jinak má toto období v mlze. Když se rodiče brali matce bylo pouze 19 let a otci 35, ona se narodila zhruba půl roku po svatbě. Sama uvedla, že svatba byla v podstatě kvůli jejímu narození. Když se ale později ptala matky na toto období, sdělila jí, že se vdávat nechtěla, ale v té době byla svobodná matka něco nepředstavitelného a tak jí ke svatbě její matka donutila.

Petra dále uvedla, že její dětství nebylo období, na které by ráda vzpomínala. Bydleli s rodiči na vesnici v rodinném domě, měli s bratrem společný pokoj, neměli moc peněz a tak Petra nechodila na žádné kroužky. Ráda ale malovala nebo si někde hrála. Většinu času tedy trávila u prarodičů (rodičů matky). Babička byla sice přísná, ale jinak se jí u nich líbilo. Chodila s nimi často ven. Děda byl truhlář a měl dílnu, kam Petra ráda chodila a hrála si tam. Vzala si kladívko, hřebíky a zatloukala je do odřezků ze dřeva. Uvedla, že s rodiči měla hezký vztah, ale zároveň si na otce vůbec nevzpomínala. Se svým bratrem se měli moc rádi, byl o tři roky mladší a tak se o něj Petra musela starat. Na výlety Petra často jezdila s nějakými strýčky nebo tetičkami. Byla zvyklá trávit spoustu času bez rodičů a tak jí nevadilo být bez nich třeba i týden.

Otec pracoval na turnusové směny. Byl tak třeba 2 nebo 3 dny v práci a pak zase 2 dny doma. Petra si toho o něm ale příliš nepamatovala. Měla pocit, že kromě oprav a těžších prací doma vše zastávala matka. Otec dělal u ČD a matka v JZD, takže více vydělával otec.

Iniciátorem rozvodu byla podle Petry matka. S otcem se chtěla rozvést ještě předtím, než se narodil bratr, ale pak to kvůli jeho narození odložila. Petra dále uvedla to, že její otec není muž pro rodinu, žil dlouho sám (rodiče mu zemřeli, když mu bylo

20 let a oženil se až když mu bylo 35) a neumí tak žít s rodinou, dát jí potřebnou lásku a čas. Před rozvodem se rodiče často dohadovali, především kvůli financím. Matka byla na mateřské dovolené asi rok a hned se vrátila do práce, protože rodina potřebovala peníze a splácela hypotéku na dům. Podle Petry nebyl otec typ muže, který by uměl hospodařit s penězi a zároveň dost pil.

O rozvodu s dětmi rodiče vůbec nemluvili, matka jim pouze oznámila, že se budou stěhovat jinam. Rodiče spolu téměř vůbec nekomunikovali a otec to dost těžce nesl. Petra uvedla, že se ještě před rozvodem s bratrem a matkou od otce odstěhovali, protože rodinný dům, kde bydleli, byl otce. Kde poté bezprostředně bydleli si ale nebyla jistá, protože se po rozvodu poměrně často stěhovali. Často bydleli v různých podnájmech. Petra si pamatovala, že už v té době, kdy se stěhovali od otce, měla matka přítele, se kterým pak bydleli.

Období během rozvodu

Rodiče spolu poté, co matka podala žádost o rozvod, vůbec nekomunikovali a dost se na sebe zlobili. Petře bylo v této době asi 7 let, bratrovi 4 roky, matce 26 a otci 42. Petra si také pamatovala, že to bylo období, kdy otce sice navštěvovat mohla, ale poměrně dlouho se s ním neviděla. Rozvod byl podle ní určitě konfliktní, jak dlouho probíhal si ale nepamatovala. Petra také uvedla, že matka chtěla vše řešit v klidu, ale otec byl naštvaný. Podle ní to matce neodpustil dodnes. S rodiči měla Petra i její bratr pořád stejný vztah. Občas se jeden z rodičů neuhlídal a nemluvil o tom druhém moc hezky, ale podle Petry to nebylo časté. S bratrem trávila Petra více času, protože v místě nového bydliště neměli ze začátku žádné kamarády. Problémy řešila s matkou nebo kamarády. Do role otce začal v rodině pomalu vstupovat matčin nový přítel. Bydleli společně v pronajatém bytě, který byl malý, ale nijak jim to nevadilo.

Jako jediný dopad v tomto období Petra spatřovala v novém místě bydliště, což pro ni znamenalo, že si s bratrem museli hledat nové kamarády. Jinak se pro ni ale rozvodem téměř nic nezměnilo. Otce si moc nepamatovala ani v dětství. Takže pro ní odstěhování žádnou změnu neznamenal.

Období bezprostředně po rozvodu (= méně než 6 měsíců po rozvodu)

Toto období pro Petru znamenalo sblížení se s novým členem rodiny a také novým prostředím. Ona i bratr se s novou situací rychle smířili a příliš jí neřešili. Vztahy mezi rodiči jsou podle Petry dodnes na bodu mrazu. Vůbec spolu od té doby nekomunikují. Vztahy dětí k rodičům se nezměnily, komunikace také ne. Petra uvedla, že si v té době byli s bratrem bližší. Jejich vztahy s kamarády se nezměnily.

To, že do role otce začal vstupovat někdo jiný, nedělalo dětem problémy. A rychle se s tím smířily. Rozvod neměl na Petru žádný zvláštní dopad, uvedla, že je poměrně přizpůsobivá a věci již od malička bere tak, jak přijdou. I na nového přítele matky si rychle zvykla. Matka jí vysvětlila, že si s otcem nerozumí a že budou bydlet jinde. Petra uvedla, že otce před rozvodem skoro ani neznala, vzpomínky na něj jsou až z pozdější doby, kdy k němu jezdila na návštěvy.

Adaptace na porozvodovou situaci (=zhruba od 6. měsíce po rozvodu)

Po rozvodu zůstala situace Petry i nadále stejná. Stále bydlela s matkou, bratrem a matčíným přítelem. Ve volném čase si s bratrem hráli, občas jeli navštívit příbuzné nebo otce. Určit pravidelný kontakt s otcem však nebylo možné, protože dělal turnusové směny a tím pádem byl doma nepravidelně. Role matky se nijak zvlášť neměnila. Starost o domácnost i zaměstnání zvládala pořád dobře. Otec bydlel nedaleko, takže ho Petra s bratrem navštěvovali, jak často chtěli.

Ani v tomto období Petra nepociťovala žádný větší dopad. Uvedla, že na ní otec nepůsobil výchovně už před rozvodem, takže se pro ni příliš věcí nezměnilo. Jediné co jí v tu dobu trápilo bylo, že o jejich rodinné situaci nechtěla moc mluvit. Nechtěla někomu neustále vysvětlovat, že bydlí jinde a má nového tatínka. Později se ukázalo, že nový přítel matky nebyl zrovna ideální partner. Takže na tuto dobu Petra nerada vzpomíná. Žádný jiný dopad na sobě v té době nepociťovala, ve škole se vždy učila dobře a kamarády také většinou našla bez problémů, i když se dost často stěhovali.

Současný život po rozvodu

V současnosti Petra již s matkou nebydlí. Bratr bydlí střídavě u otce a matky. Otec bydlí stále v rodinném domě jako před rozvodem, přítelkyni nemá. Matka se znovu vdala a bydlí se svým manželem v rodinném domě, který si společně pořídili. Její nový manžel je podle Petry dobrý chlap a ona i bratr si s ním bez problémů rozumí. Oba rodiče Petra navštěvuje zhruba jednou za měsíc, často si s nimi také telefonuje.

Atmosféra v rodině je nyní dobrá, rodiče jsou už dlouho rozvedení a každý žije svůj život. Oba je Petra společně se svým partnerem navštěvuje, s bratrem se vídá méně často, ale žádné rozpory mezi sebou nemají. Petra uvedla, že se odstupem času pochopila matčiny důvody rozvodu a naprosto s nimi souhlasí. Kontakt po rozvodu považovala za dostatečný, když byla starší bydlela střídavě u otce a u matky. V současnosti Petra bydlí v pronajatém bytě se svým přítelem a je spokojená.

Rozvod rodičů na Petru žádný vliv neměl. Rodiče si v současnosti žijí každý svůj život a jsou podle ní šťastnější. Matce rozvod podle Petry prospěl, se svým současným manželem mají hezký vztah. Otec se s rozvodem do dnešní doby nesmířil, bohužel si ani za celou dobu od rozvodu nenašel novou partnerku. Matka Petře v pozdějším období spoustu věcí ohledně rozvodu vysvětlila, Petra si tak s postupem času udělala vlastní názor a rozvod nemá rodičům za zlé. Domnívá se, že se ke všem členům rodiny chová přátelsky a málokdy má s někým problém, vyjde téměř s každým. Osobně si tedy myslí, že na ni rozvod rodičů žádné následky nezanechal.

Lucie

Základní informace:

Respondentka: Lucie, 24 let. V současnosti je studentkou vysoké školy. Po rozvodu rodičů byla svěřena do péče otci. Při rozvodu rodičů jí bylo 13 let. Má dva mladší sourozence sestru, které je 22 let a bratra, kterému je 18 let.

Matka má střední vzdělání s maturitou, v současnosti pracuje jako vychovatelka. Její věk při vstupu do manželství byl 19 let.

Otec je vyučen automechanikem. V současnosti se živí jako bagrista. Jeho věk při vstupu do manželství byl 26 let.

Situace, která předcházela rozvodu rodičů

Lucie uvedla, že v období kdy rodiče ještě neuvažovali o rozvodu trávil otec většinu času v zaměstnání, často tam býval i o víkendech. Denně u nich doma tak pobývala babička (matka otce) a podle Lucie matce mluvila do výchovy, vaření, uklízení a dalších věcí. Rodiče se kvůli tomu často hádali, protože otec nechtěl připustit, že se jeho matka nemá plést do domácnosti a výchovy dětí.

Lucie tak popisovala vztah mezi matkou a babičkou jako nevraživost. Otec byl podle ní na své matce až příliš závislý. A díky tomu vznikaly mezi rodiči časté konflikty. Lucie popisovala svůj vztah k rodičům jako dobrý, stejně tak vztah mezi sourozenci. Víkendy trávili všichni společně většinou pracovně na chalupě. Lucie popisovala sebe jako tišší dítě a svůj vývoj jako normální. Otec byl podle ní ve výchově přísnější než matka.

Lucie také uvedla, že „doma“ byla u babičky, která jí v podstatě vychovávala, často u ní přespávala. Po rozvodu se babička automaticky přestěhovala k nim do domu. Lucie jí popisovala jako hodně autoritářskou, vše muselo být podle ní. Rodina v té době bydlela v rodinném dvougeneračním domě s velkou zahradou, na druhé straně zahrady byl druhý dům, ve kterém bydlela babička s dědou. Matka se více starala o domácnost, otec vydělával více peněz a byl pro děti větší autoritou. Také se staral o zahradu, Lucie ho popisovala jako manuálně zručného.

Mezi rodiči však docházelo k častějším hádkám a přestávali spolu komunikovat. Podle Lucie vládlo doma napětí, které cítily i ona a její sourozenci. Toto napětí trvalo zhruba rok. Kdo oficiálně podal žádost o rozvod si Lucie nebyla jistá, uvedla, že iniciátorem byla podle ní matka, našla si nového přítele a odešla za ním. Jako příčinu rozvodu tak Lucie viděla v nevěře matky, bylo jí to tak doma sděleno. Jak se dozvěděla o rozvodu si už nepamatovala. Matka se od nich odstěhovala a ona zůstala doma s otcem. Otec pak s matkou komunikoval pouze u soudu.

Období během rozvodu

Během rozvodu spolu rodiče přestali komunikovat, Lucie popisovala, že to samozřejmě jako děti cítily a nebylo jim to příjemné. Lucii bylo v té době přibližně 13 let, sestře 12 a bratrovi 7 let. Rozvod byl spíše konfliktní, Lucie popisovala, že jako děti nechtěly bydlet s matkou a tak zůstaly u otce. U rozvodového řízení děti nebyly, ale všichni tři se měly možnost vyjádřit k tomu, u koho chtějí po rozvodu zůstat.

Otec začal v zaměstnání trávit méně času a více byl doma s dětmi. Za matkou jezdila Lucie a její sourozenci pouze na víkendy. Uvedla, že bylo těžké zvyknout si na to, že s nimi matka už nebydlí a otec byl v té době hodně smutný. Role v rodině se nezměnily, jen péči o domácnost převzala babička. V té době matka ještě pracovala blízko a tak jí děti mohly vidat téměř každý den.

Jako nejhorší dopad v tomto období Lucie viděla v odstěhování matky. Nebylo pro ní lehké se s tím smířit. Sama uvedla, že měla v té době na matku chvíli vztek, za to co udělala. Postrádala tak rodinnou jistotu.

Období bezprostředně po rozvodu (= méně než 6 měsíců po rozvodu)

Lucie uvedla, že si v podstatě musela zvyknout na to, že se matka odstěhovala a starost o domácnost převzala babička. Otec se jim v té době začal více věnovat. Babička se k nim tedy přestěhovala. Prarodiče z matčiny strany vzniklou situaci také řešili, ale pouze s otcem a matkou a ne s dětmi.

Vztahy v rodině se v té době příliš nezměnily. Lucie popisovala, že se se setrou více semkly. Jinak se podle ní nic nezměnilo ani v komunikaci s otcem nebo s matkou. Vztahy se spolužáky a vrstevníky se také nezměnily. Stěhování matky neprobíhalo nijak dramaticky, matka si sbalila věci a odjela. Subjektivně Lucie vnímala toto období tak, že se s tím musela vypořádat, ale bylo jí smutno. Snažila se vzniklou situaci příliš neřešit, pocítovala také úlevu, že doma skončilo napětí. Žádné jiné dopady na sobě nepocítovala.

Adaptace na porozvodovou situaci (=zhruba od 6. měsíce po rozvodu)

V období po rozvodu se toho v rodinné situaci Lucie příliš neměnilo. Bydlela stále s otcem, sourozenci a babičkou. Matku pravidelně o víkendech navštěvovala. V té době matka stále ještě pracovala v blízkosti jejich bydliště, tak se s ní mohla vídat téměř každý den. Na kontaktu, který byl zvolen, by Lucie nic neměnila. U otce zůstat chtěla a matku mohla vídat tak často, jak chtěla.

Matka se znovu provdala. Podle Lucie byl právě nový vztah matky hlavním důvodem rozvodu. Atmosféra i vztahy v rodině se ale nezměnily a byly stále dobré. Jen komunikace mezi rodiči neprobíhala vůbec. Na nového přítele matky si Lucie musela zvyknout, zpočátku k němu pociťovala nedůvěřivost, ale dnes s ním vychází dobře. Celkově se s novou situací vyrovnala rychle.

Současný život po rozvodu

V současnosti bydlí Lucie stále u otce a několik dní v týdnu u matky (kvůli dojíždění do školy). Rozvodem rodičů se už příliš nezabývá, je to pro ni uzavřená kapitola. Vztahy i komunikace zůstaly i nadále beze změny. Otec se s matkou stále nevidá, ani s ní nekomunikuje. Jinak se s oběma rodiči setkává často. O domácnost se stará spolu se svojí sestrou, i když sestra více, Lucie už téměř bydlí se svým přítelem.

Od rozvodu už uplynulo téměř 11 let a pro Lucii to je dlouhá doba na to, aby si vše vybavila. Pamatuje si především to, že jí ani jeden z rodičů neřekl důvod rozvodu. Ten jí nakonec řekla babička z otcovy strany. Snažila se jí vnutit představu, že rozvod zavinila matka tím, že si našla nového přítele. Což zapříčinilo že matku po rozvodu nechtěla vídat a dávala jí rozvod za vinu. Až mnohem později, když byla na střední škole, pochopila, že na rozvodu neměla podíl jen matka. V současnosti si naopak myslí, že na něm měla větší podíl právě babička. A otec, který na ní byl příliš závislý.

Ted' vše tedy vnímá jinak. Její vztah s matkou je ale i přesto narušený. Lucie uvedla, že se ona ani sourozenci nechovají tak, jak by k matce měli. Bratr jí téměř nenavštěvuje nebo se návštěvám vyhýbá. Když mu matka volá, nezvedá jí telefon. Ani sestra matku příliš nenavštěvuje.

Rozvod rodičů však na Lucii působil, dle jejího názoru, negativně. A hodně jí to ovlivnilo. Především ve vztazích k opačnému pohlaví. Sama na sobě pocítuje majetnické chování a vše chce mít pod kontrolou. V současnosti ani sama neví, zda se někdy v budoucnu chce vdávat.

Markéta

Základní informace:

Respondentka: Markéta, 22 let. V současnosti je studentkou vysoké školy. Po rozvodu rodičů byla svěřena do péče matce. Při rozvodu rodičů jí bylo 5 let. Má čtyři nevlastní sourozence, kterým je 5, 7, 23 a 28 let.

Matka má střední vzdělání s maturitou, v současnosti pracuje jako výpravčí ČD. Její věk při vstupu do manželství byl 20 let.

Otec má ukončené vzdělání na učilišti. V současnosti pracuje jako mistr v automobilové firmě. Jeho věk při vstupu do manželství byl 22 let.

Situace, která předcházela rozvodu rodičů

Období, kdy rodiče ještě neuvažovali o rozvodu, popisovala Markéta jako bezkonfliktní, rodiče se nehádali a vztahy v rodině byly podle ní vyrovnané. Když se rodiče brali bylo matce 20 let a otci 22 let. Markéta se narodila zhruba 2 roky po svatbě. S financemi rodina žádné problémy neměla. Markéta si pamatovala, že když byla malá často jezdila na návštěvy k babičkám a dědečkům. Do rozvodu rodičů měla dětství příjemné, prožívala ho v klidu a bezkonfliktně. Žádné hádky či neshody ze strany rodičů si nepamatuje.

Rodiče byli spíše liberální, skoro nikdy jí nebili, ani jinak přísně netrestali. V té době měla své rodiče velmi ráda, důvěřovala jim a cítila v rodině jistotu. Rodiče k ní měli dobrý vztah. Sama uvedla, že jí matka v některých věcech věnovala až příliš pozornosti. Jako rodina společně navštěvovali prarodiče nebo jezdili na různé výlety. V tomto období rodina bydlela v panelovém bytě 3+1. V zaměstnání trávil více času

otec, který také vydělával více peněz. O domácnost se více starala matka, ale otec jí občas zastoupil.

Období, které předcházelo rozvodu rodičů trvalo zhruba rok a Markéta si ho příliš nevybavovala. V rodině byla více napjatá atmosféra, ale ona jako dítě v té době nic zvláštního nepocítovala. V rodině se toho příliš nezměnilo, jen otec trávil více času mimo domov. Rozvod pak pro ni znamenal velkou ránu, protože ho vůbec nečekala. Iniciátorem rozvodu byla podle Markéty matka, kterou k rozvodu vedla častá nevěra otce. Podle Markéty k podání žádosti o rozvod přispěl také fakt, že se matka v zaměstnání seznámila s jedním kolegou, který jí do rozvodu trochu tlačil, protože s tím měl sám již zkušenost. A také jí chtěl získat pro sebe. Později se tento matčin kolega stal nevlastním otcem Markéty a podle jejích slov pro ní tak skončily hezké časy s jejími rodiči.

To, že se rodiče chtějí rozvést, Markétě vůbec nesdělili. Podle ní byli příliš zaměstnání sami sebou a tak jí ani neřekli, že už nebudou žít spolu. Jí to začalo docházet až v době, kdy začala jezdit za otcem a u něj byla nějaká cizí paní. Vztahy v rodině se pro ni tedy velmi změnily, již doma nepocítovala takovou důvěru. Komunikace mezi rodiči se tak začala omezovat jen na nezbytně nutnou. Přišli na řadu také neshody při rozdělování společného majetku. Matka tuto situaci prožívala dost negativně, otec jistě také. Markéta si předrozvodové období příliš nevybavovala. Dokud se otec po rozvodu neodstěhoval, bydleli stále všichni společně.

Období během rozvodu

Během rozvodu bydlela Markéta i nadále s matkou v původním bytě a otec se od nich odstěhoval. Jak dlouho probíhalo rozvodové řízení si Markéta nepamatovala, ale uvedla, že probíhalo dosti nepříjemně. Ani o rozvodovém řízení s ní rodiče nemluvili, když se o celé situaci později s matkou bavila, opravdu se dozvěděla, že s ní o ničem v té době nemluvili.

Na nějaké výrazné změny v tomto období si Markéta nevzpomínala. Bydlela tedy s matkou a začal je navštěvovat přítel matky. Jak sama uvedla zpočátku proti němu

vzdorovala, ale později zjistila, že to nemá význam. Neměla ho příliš v lásce, to ale trvá dodnes.

Období bezprostředně po rozvodu (= méně než 6 měsíců po rozvodu)

Na situaci v rodině bezprostředně po rozvodu si Markéta přesně nevzpomínala. Konkrétní časové období si nevybavovala. Jediné co si pamatovala bylo, že bydlela s matkou a začal je častěji navštěvovat její budoucí nevlastní otec.

Dále se zmiňovala o tom, že začala mít v té době problémy s odlišnou výchovou otce, kterého pravidelně navštěvovala. Popisovala také další dopad rozvodu, a to finanční potíže matky. Jako nejhorší dopad pro ní pak byl samotný rozpad rodiny. Vůbec nevěděla, že se rodiče chtějí rozvést a tak pro ni bylo velmi těžké smířit se s touto novou situací. Osobně pozitivní dopad nepociťovala, jen uvedla, že pro matku byl rozvod nejspíše pozitivní, protože jí otec přestal trápit častou nevěrou. Markéta v té době cítila bezmoc, osamění, nejistotu a dělala si starosti s tím, že je matka smutná.

Adaptace na porozvodovou situaci (=zhruba od 6. měsíce po rozvodu)

Markéta popisovala, že v tomto období již s matkou bydlely v domě nevlastního otce, kde s nimi také bydlela jeho matka, která v tomto domě měla ale vlastní byt. Pracovali často na zahradě a rekonstrukci domu, také chodili společně na výlety nebo do lesa na procházky. Markéta ale neměla tyto společné akce příliš ráda, protože se v přítomnosti nevlastního otce necítila dobře.

Vlastního otce navštěvovala zhruba jednou měsíčně, na takovém kontaktu se rodiče dohodli. U otce a jeho přítelkyně se jí docela líbilo, jezdili společně na výlety, do bazénu, do města apod. Otec měl přítelkyni už v době rozvodu, jejich vztah vydržel přibližně 6 let. Markéta s ní vycházela dobře. V současné době otec žije už 7 let se svojí novou ženou a mají 2 děti. Z počátku si s ní Markéta také rozuměla dobře, ale později zjistila, že je falešná a otec svým chováním začal podléhat jejím názorům.

Nevlastního otce Markéta popisovala jako pedanta, díky kterému cítila v rodině neustálé napětí. S matkou měla dobrý vztah, vadilo jí ale, když Markétu požádala, aby nevlastnímu otci začala říkat „tati“. Matka považovala za samozřejmost, že mu tak

Markéta bude říkat, ona ale k nevlastnímu otci nic takového necítila. Nakonec to dopadlo tak, že ho neoslovovala nijak. A přestala s ním komunikovat úplně.

Jako nejhorší dopad po rozvodu tedy Markéta popisovala sdílení společné domácnosti s nevlastním otcem. Často se zavírala ve svém pokoji a dělala něco, aby na to nemusela myslet. Byla v té době hodně uzavřená. Dále také uvedla, že měla problémy s nauseou, pokaždé když byla nervózní. Domnívala se, že na tom měl podíl také nevlastní otec. Často také zvracela například i po cestě do školy apod.

Současný život po rozvodu

V současnosti Markéta bydlí se svým přítelem. Matku navštěvuje zhruba jednou za měsíc a otce pak jednou za tři měsíce. V rodině podle Markéty vládne neustále napjatá atmosféra, kvůli nevlastnímu otci. Markéta s ním komunikuje dosti obtížně a v poslední době se jí zdá, že se odcizila i s jejím vlastním otcem. Porozvodový kontakt popisovala jako dostatečný, ale velmi jí chyběla rodina jako celek.

Markéta tedy v současnosti bydlí se svým přítelem v jiném městě, než rodiče. Na studium jí přispívá matka a vlastní otec, který ale nemá příliš pochopení pro její další studium. Domnívá se, že je to především z finančních důvodů a tak jí z části financuje také její přítel.

S odstupem doby se na vše kolem rozvodu rodičů dívá jinak a už jí to příliš netrápí. Mnohem větší dopad na ní měl rozvod v dětství. Po tom, co jí ale matka po čase vysvětlila důvody rozvodu, se její názor změnil. Začala matce rozvod schvalovat, ikdyž to pro ni, jako pro dítě, bylo velmi těžké období. Myslí si také, že se rozvod rodičů promítá v jejím názoru a vztahu k manželství a opačnému pohlaví. Také si ale mnohem více váží rodiny jako celku a klidného vztahu mezi dvěma lidmi opačného pohlaví.

Svůj vztah k nevlastnímu otci popisovala velmi chladně. Je o 6 let starší, než její matka, takže jí už v době, kdy ho poprvé viděla připadal jako starý. Markéta k němu měla již od začátku odtažitý postoj, protože i on se k ní choval podobně. Zpočátku mu Markéta říkala „strejdo“, ale po svatbě po ní matka chtěla, aby mu začala říkat „tati“. Což tenkrát nedokázala a nepohodla se kvůli tomu i s matkou. Před matkou ho tedy později oslovovala jako otce, před ostatními to byl ale i nadále strýc. Jeho povahu

popisovala jako cholerickou. Od mládí také dost pije, takže návštěva hospody je u něj téměř na denním pořádku, i když navenek působí seriózně.

Zpočátku byl, po návratu z hospody, v dobré náladě a vtipný. Postupem času se ale stával čím dál více agresivnější, sprostý a rozčiloval se i kvůli maličkostem. Také se dost často chová povýšeně, arogantně a sobecky. Markéta popisovala, že v současnosti ztratil také zájem o pohyb a jen leží na gauči u televize a popíjí pivo.

Dokud tedy Markéty bydlela s matkou a nevlastním otcem těšila se na to, až se bude moci osamostatnit. Nevlastní otec míval často nekonečné večerní proslovy a dával jí mravní ponaučení do života. Nikdy jí fyzicky netrestal, ale působil na ní hodně negativně spíše psychicky. Dost často se tak matka s nevlastním otcem kvůli Markétě hádali. Matka od něj dokonce chtěla několikrát odejít, ale podle Markéty je nerozhodný typ a tak si naivně myslela, že když se nevlastní otec uklidní, bude vše v pořádku.

Nevlastní otec se také pohádal se svojí rodinou i rodinou matky, takže se vůbec vzájemně nenavštěvují. Má také problémy vyjít třeba s jinými lidmi v zaměstnání a okolí. Už ho znají a tak vědí, že je lepší s ním netrávit mnoho času.

Markéta také popisovala vztah k jeho vlastním dětem. Domnívá se, že k němu obě jeho děti nikdy neměly moc kladný vztah. Choval se k nim stejně jako k Markétě. V současnosti jsou s ním tedy v kontaktu jen ze slušnosti nebo nutnosti, ale nějaký pevný vztah k sobě nemají.

Tereza

Základní informace:

Respondentka: Tereza, 22 let. V současnosti pracuje jako systémový pracovník v jednom hypermarketu a současně si dodělává dálkově vysokou školu. Po rozvodu rodičů byla svěřena do péče matce. Při rozvodu rodičů jí bylo 12 let. Má jednoho mladšího bratra, kterému je 16 let. Nevlastního sourozence nemá.

Matka má ukončené vzdělání na učilišti, v současnosti doplňuje zboží v jednom hypermarketu. Její věk při vstupu do manželství byl 19 let.

Otec má také ukončené vzdělání na učilišti. V současnosti pracuje jako stavař. Jeho věk při vstupu do manželství byl 22 let.

Situace, která předcházela rozvodu rodičů

Období, kdy rodiče ještě neuvažovali o rozvodu, Tereza popisovala tak, že otec často jezdil na montáže a přes týden tedy nebyl doma. Starala se o ní více matka. Když se otec vrátil z montáží, což bylo často jen na víkend, věnoval se svým koníčkům jako fotbalu, hospodě atd. Občas vzal Terezu s bratrem na trénink, v létě na koupaliště nebo k babičce. Více času s dětmi ale netrávil.

Tereza se narodila zhruba 5 let po svatbě, bratr 12 let. Finanční situaci v rodině Tereza popisovala jako průměrnou, matka ale musela otce často žádat o peníze. Svě dětství prožila Tereza díky matce pěkně. Vzpomínala si na krásné Vánoce nebo narozeniny. Otec se tedy na výchově příliš nepodílel. Období dospívání už pro ní bylo ale horší – přišel rozvod rodičů.

Protože otec trávil většinu času mimo domov, měla Tereza již od malička blíže k matce, lépe si s ní rozuměla. Všichni bydleli ve velkém bytě 3+1. Jako rodina společně příliš času netrávili. Tereza si pamatovala pouze jeden rodinný výlet a dvě rodinné dovolené. Matka se podle ní starala kompletně o vše, od výměny žárovek, až po kapající kohoutky. Otec většinou jezdil domů jen na víkendy, když náhodou pracoval poblíž domova, pak jezdil domů každý den. Po práci pak stejně každý den chodil do hospody.

Předrozvodové období bylo podle Terezy velmi rychlé. Podle ní otec nikdy neměl pocit, že by manželství nefungovalo. Tereza uvedla, že iniciátorem rozvodu tak byla jednoznačně matka, která se v tu dobu zamilovala do někoho jiného. Jakékoli citové vazby k otci už ze strany matky vymizely dávno. Hlavním důvodem rozvodu se tak stal nový vztah matky.

Matka vzala Terezu na dlouhou procházku a vše jí vysvětlila. První noc Tereza probřečela, ale pak se jí ulevilo. Měla pocit, že s matkou začnou znovu a lépe. Její vztah s matkou se tak upevnil. Matka se jí začala svěřovat a Tereza se tak dozvěděla spoustu

věcí, které jí pomohly pochopit, proč tak matka jednala. Zároveň tak došlo k velmi silnému odcizení mezi Terezou a otcem.

Často tak docházelo k hádkám, výstupům a scénám. Komunikace mezi matkou a otcem pravidelně končila hádkami, s matkou a bratrem Tereza vycházela dobře. Celou situaci v rodině matka snášela statečně, otec to nesl těžce. Tereze se ulevilo, ale bratr na tom byl hůř, byl mladší a také měl tatínka velmi rád. Na všechny špatné věci, které otec udělal a bratr o nich věděl, se tak snažil rychle zapomenout.

Období během rozvodu

V tomto období v rodině vše fungovalo v podstatě stejně. Otec jezdil nadále na montáže a matka se starala o rodinu a domácnost. Tereza popisovala, že konflikty byly jen když byl otec doma. Bydlel s nimi i nadále ve společné domácnosti. Tereza uvedla, že u nich musela dvakrát zasahovat policie, po tom co otec napadl matku i děti. Jednou museli dokonce odjet pryč. Nikdy předtím to otec neudělal, podle Terezy v tom sehrál velkou roli alkohol a jeho kamarádi. Byla to pro ní nepříjemná doba.

Rozvodové řízení trvalo přibližně půl roku. Obě děti zůstaly tedy u matky, byla u nich sociální pracovnice, která se jich ptala, u koho chtějí po rozvodu zůstat. Hodně se tak upevnil vztah k matce i bratrovi, naopak s otcem měla Tereza časté konflikty. Neshody tak byly v rodině velmi časté. Tereza se snažila být u hádek rodičů, bála se, aby otec matku znovu nenapadl, věděla, že si to v její přítomnosti už nedovolí. Při hádkách a v krizových situacích tedy Tereza hledala útočiště u matky a kamarádek.

Jako nejhorší dopad v tomto období Tereza spatřovala v neustálých hádkách a strachu, aby otec matce neublížil. Také popisovala strach z budoucnosti a ztrátu jistoty. Pozitivní pro ni naopak bylo, že rychleji dospěla a naučila se spoustu praktických věcí. Sestavila si svůj žebříček životních hodnot. Odmítala jakkoli komunikovat s otcem, protože v něm ztratila veškerou autoritu. Ve škole k žádnému zhoršení nedošlo, hodně jí také pomáhaly kamarádky.

Období bezprostředně po rozvodu (= méně než 6 měsíců po rozvodu)

V tomto časovém období bydlel otec i nadále ve společné domácnosti s matkou, Terezou a jejím bratrem. Podle Terezy to bylo hrozné období, byla ráda, že otec odjížděl přes týden pracovat pryč. Situace doma se nezlepšila, neustále docházelo ke konfliktům a hádkám mezi rodiči. S matkou se Tereza bavila téměř o všem, bratrovi to ale neříkaly, snažily se ho toho ušetřit. Spoustu věcí tak do dneška neví.

Matka se vždy snažila, aby dětem nic nechybělo. S otcem se skoro nebavila. Tereza se v tomto období snažila matce více pomáhat v domácnosti, jinak se role rodičů nijak neměnily. Zhruba půl roku po rozvodu otec tedy bydlel s nimi, pak se odstěhoval ke své nové přítelkyni. Tereza popisovala dopady stejné jako před rozvodem, přidal se k tomu ještě strach, kdy a zda vůbec se otec odstěhuje.

Adaptace na porozvodovou situaci (=zhruba od 6. měsíce po rozvodu)

Otec se tedy zhruba po 6 měsících od rozvodu odstěhoval a tak byl podle Terezy doma konečně klid. Matka s novým přítelem začali podnikat, pracovali tak i o víkendech. Příliš volného času, který by trávily s matkou dohromady tedy nebylo. Po rozvodu s bratrem zůstali i nadále u matky. U otce měli trávit každý druhý víkend, ale jak Tereza uvedla, záleželo spíše na domluvě. Bratr tak jezdil pokaždé, ale Tereza to odmítala, nechtěla se s otcem neustále hádat.

Jezdila k němu tedy, když to bylo bezpodmínečně nutné, o Vánocích nebo na narozeniny. Také jezdili společně s otcem k babičce. Atmosféru doma Tereza tak popisovala jako klidnou, byla ráda, že se otec konečně odstěhoval. S matkou tak vychází pořád dobře, jak sama uvedla, jako rovnocenné partnerky. Vše se snaží řešit domluvou. Otec se k Tereze po rozvodu choval, podle jejích slov, hrozně. Jako pozitivní dopad tak v tomto období vnímala odstěhování otce. Skončily tak neustálé hádky a konflikty mezi rodiči. Přestala se tak bát, že otec bude matce ubližovat.

Současný život po rozvodu

Současný život po rozvodu už nechtěla Tereza vůbec komentovat a jakkoli rozebírat. V současnosti o všem raději už nepřemýšlí. Také uvedla, že život nejde

naplánoval a nikdy v životě by jí tak nenapadlo, že bude žít takhle. Když vše hodnotí zpětně, domnívá se, že se rodiče měli rozvést už dávno. Podle ní bylo vše v pořádku pouze prvních pár let. Rodiče se k sobě vůbec nehodili, nechápe tedy, jak spolu mohli být tak dlouho a fungovat vedle sebe. Byli spolu 18 let.

Matky nový přítel byl podle ní úžasný, měla ho raději, než otce. Změnil se až po tom, co začali s matkou žít společně (asi po 6 letech). Tereza s ním zhruba poslední 3 roky moc nevychází. Otcova přítelkyně je podle Terezy zvláštní, vychází spíše s bratrem, a to až v současnosti. Když byl malý, nechtěli si ho s otcem brát na víkendy, protože přítelkyně otce prohlásila, že na malé děti není zvyklá.

4.2 Výsledky kvantitativního výzkumu

Z celkového počtu 227 respondentů se výzkumu zúčastnilo 173 (76%) respondentů, jejichž rodiče se nerozvedli a 54 (24%) respondentů, kteří zažili rozvod rodičů.

Otázka č. 1: Pohlaví?

Tabulka č. 1 – Pohlaví (respondenti bez rozvodu)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Žena	127	73,4	73,4	73,4
Muž	46	26,6	26,6	100,0
Total	173	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

Výzkumu se zúčastnilo z celkového počtu 173 respondentů, kteří neprožili rozvod rodičů, 127 žen (73%) a 46 mužů (27%).

Tabulka č. 2 – Pohlaví (respondenti po rozvodu)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Žena	38	70,4	70,4	70,4
Muž	16	29,6	29,6	100,0
Total	54	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu 54 respondentů, po rozvodu rodičů, se výzkumu zúčastnilo 38 žen (70%) a 16 mužů (30%).

Otázka č. 2: Kolik je Vám let?

Tabulka č. 3 – Věk (respondenti bez rozvodu)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 10-15	30	17,3	17,3	17,3
16-20	58	33,5	33,5	50,9
21-25	72	41,6	41,6	92,5
26-30	12	6,9	6,9	99,4
nad 31	1	,6	,6	100,0
Total	173	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

Největší zastoupení ve výzkumu tvořilo věkové rozmezí 21 – 25 let, ve kterém se nacházelo 72 respondentů (42%). Na druhém místě bylo věkové rozmezí 16 – 20 let, které tvořilo 58 respondentů (34%). Dalších 30 respondentů (17%) bylo ve věkové kategorii 10 – 15 let. 12 respondentů (7%) spadalo do kategorie 26 – 30 let. Jeden respondent byl starší 31 let.

Tabulka č. 4 – Věk (respondenti po rozvodu)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 10-15	9	16,7	16,7	16,7
16-20	11	20,4	20,4	37,0
21-25	26	48,1	48,1	85,2
26-30	8	14,8	14,8	100,0
Total	54	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

Z respondentů po rozvodu jich bylo 26 (48%) ve věkové kategorii 21 – 25 let. 11 respondentů (20%) spadalo do kategorie 16 – 20 let. V další věkové kategorii 10 -15 let se nacházelo 9 respondentů (17%). A posledních 8 respondentů (15%) bylo v kategorii 26 – 30 let. Respondent starší 31 let nebyl žádný.

Otázka č. 3: Jaké je Vaše dosažené vzdělání?

Tabulka č. 5 – Vzdělání (respondenti bez rozvodu)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ZŠ	64	37,0	37,0	37,0
SOU	9	5,2	5,2	42,2
SŠ maturita	83	48,0	48,0	90,2
VOŠ	4	2,3	2,3	92,5
VŠ	13	7,5	7,5	100,0
Total	173	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

Nejvíce respondentů, kteří neprožili rozvod rodičů, ukončilo studium na střední škole, jde o 83 respondentů (48%), ukončené studium na základní škole má 64 respondentů (37%), vysokoškolské vzdělání má 13 respondentů (8%), ukončené vzdělání na učilišti má 9 osob (5%) a 4 respondenti (2%) mají vystudovanou vyšší odbornou školu.

Tabulka č. 6 – Vzdělání (respondenti po rozvodu)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ZŠ	20	37,0	37,0	37,0
SŠ a maturitou	29	53,7	53,7	90,7
VOŠ	1	1,9	1,9	92,6
VŠ	4	7,4	7,4	100,0
Total	54	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

Z respondentů po rozvodu rodičů bylo nejvíce respondentů středoškolsky vzdělaných, jedná se o 29 osob (54%), 20 respondentů (37%) má ukončené základní vzdělání, 4 respondenti (7%) jsou vysokoškolsky vzdělaní a 1 respondent (2%) má ukončenou vyšší odbornou školu.

Otázka č. 4: Rodinný stav?

Tabulka č. 7 – Rodinný stav (respondenti bez rozvodu)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	svobodný/á	157	90,8	90,8	90,8
	vdaná/ ženatý	16	9,2	9,2	100,0
	Total	173	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

U respondentů bez rozvodu rodičů bylo 157 svobodných (91%) a zbytek tedy 16 respondentů (9%) bylo vdaných nebo ženatých.

Tabulka č. 8 – Rodinný stav (respondenti po rozvodu)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	svobodný/á	49	90,7	90,7	90,7
	Ženatý/ vdaná	5	9,3	9,3	100,0
	Total	54	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

Stejně tomu bylo u respondentů po rozvodu rodičů, kde bylo 49 respondentů (91%) svobodných a 5 respondentů (9%) bylo ve svazku manželském.

Otázka č. 5: Myslíte si, že se manželství stane zastaralou institucí a v budoucnu zanikne?

Tabulka č. 9 – Náзор zda manželství zanikne (respondenti bez rozvodu)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ano	31	17,9	17,9	17,9
	Ne	116	67,1	67,1	85,0
	Nevím	26	15,0	15,0	100,0
	Total	173	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

Respondenti, kteří prožili rozvod rodičů, udávali na otázku č. 9 nejčastěji odpověď ne. Tuto odpověď uvedlo 116 dotazovaných (67%), 31 dotazovaných (18%) uvedlo odpověď ano. A 26 dotazovaných (15%) odpověď nevím.

Tabulka č. 10 – Názor zda manželství zanikne (respondenti po rozvodu)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ano	8	14,8	14,8	14,8
	Ne	39	72,2	72,2	87,0
	Nevím	7	13,0	13,0	100,0
	Total	54	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

Respondenti po rozvodu rodičů nejčastěji uváděli odpověď ne, tu uvedlo 39 osob (72%), 8 osob (15%) uvedlo odpověď ano a 7 osob (13%) odpověď nevím.

Otázka č. 6: Rodinu má ekonomicky zajistit:

Tabulka č. 11 – Ekonomicky zajišťovat rodinu má (respondenti bez rozvodu)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Muž	46	26,6	26,6	26,6
	Oba partneři	127	73,4	73,4	100,0
	Total	173	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 6 odpovědělo 127 respondentů (73%), kteří neprožili rozvod rodičů, že by rodinu měli ekonomicky zajistit oba partneři. 46 respondentů (27%) uvedlo, že by měl rodinu ekonomicky zajistit pouze muž.

Tabulka č. 12 – Ekonomicky zajišťovat rodinu má (respondenti po rozvodu)

		Frequen cy	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Muž	17	31,5	31,5	31,5
	Žena	1	1,9	1,9	33,3
	Oba partneři	36	66,7	66,7	100,0
	Total	54	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

Respondenti po rozvodu rodičů nejčastěji uváděli, že by rodinu měli ekonomicky zajistit oba partneři. Tuto odpověď zvolilo 36 respondentů (67%), 17 respondentů (32%) uvedlo, že by rodinu měl zajistit pouze muž. Jeden respondent (2%) uvedl, že by rodinu měla ekonomicky zajistit žena.

Otázka č. 7: Dovedete si představit život s partnerem, aniž byste s ním uzavřeli sňatek?

Tabulka č. 13 – Názory na život bez sňatku (respondenti bez rozvodu)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ano	149	86,1	86,1	86,1
	Ne	24	13,9	13,9	100,0
	Total	173	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

Na tuto otázku odpovědělo 149 respondentů (86%), že by si dokázali představit život s partnerem, aniž by s ním uzavřeli sňatek. 24 respondentů (14%) naopak uvedlo, že by si život s partnerem bez sňatku představit nedokázali.

Tabulka č. 14 – Názory na život bez sňatku (respondenti po rozvodu)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ano	43	79,6	79,6	79,6
Ne	11	20,4	20,4	100,0
Total	54	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

Respondenti po rozvodu rodičů nejčastěji volili odpověď ano. Život s partnerem bez sňatku by si tedy dokázalo představit 43 respondentů (80%), 11 respondentů (20%) zvolilo odpověď ne.

Otázka č. 8: V kolika letech byste byli ochotni uzavřít sňatek?

Tabulka č. 15 – Předpokládaný věk sňatku (respondenti bez rozvodu)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid již jsem ženatý / vdaná	16	9,2	9,2	9,2
do 23 let	7	4,0	4,0	13,3
24-27 let	93	53,8	53,8	67,1
28-32 let	47	27,2	27,2	94,2
33 a více let	10	5,8	5,8	100,0
Total	173	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

Respondenti, kteří neprožili rozvod rodičů, uvedli nejčastěji jako předpokládaný věk sňatku věkové rozmezí 24 – 27 let. Tuto možnost zvolilo 93 osob (54%), 47 osob (27%) zvolilo rozmezí 28 – 32 let, 16 respondentů (9%) uvedlo, že jsou již ve svazku manželském. 10 respondentů (6%) zvolilo jako předpokládaný věk sňatku 33 a více let. 7 respondentů zvolilo předpokládaný věk sňatku do 23 let.

Tabulka č. 16 – Předpokládaný věk sňatku (respondenti po rozvodu)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid již vzdaná / ženatý	5	9,3	9,3	9,3
do 23 let	2	3,7	3,7	13,0
24-27	20	37,0	37,0	50,0
28-32	21	38,9	38,9	88,9
33 a více	6	11,1	11,1	100,0
Total	54	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

Respondenti po rozvodu rodičů nejčastěji volili jako předpokládaný věk sňatku věkové rozmezí 28 – 32 let, tuto možnost uvedlo 21 dotazovaných (39%), 20 dotazovaných (37%) uvedlo rozmezí 24 – 27 let, 6 respondentů (11%) zvolilo jako předpokládaný věk sňatku 33 a více let. 5 respondentů (9%) uvedlo, že jsou již ve svazku manželském. A 2 respondenti (4%) uvedli, jako předpokládaný věk sňatku do 23 let.

Otázka č. 9: Dovedete si představit, že byste se vícekrát oženil/vdala?

Tabulka č. 17 – Představa možného vícenásobného sňatku (respondenti bez rozvodu)

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Ano	63	36,4	36,4	36,4
Ne	110	63,6	63,6	100,0
Total	173	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

110 respondentů bez rozvodu rodičů (64%) uvedlo, že si nedokáží představit možnost vícenásobného sňatku. Naopak 63 dotazovaných respondentů (36%) si tuto možnost představit dokázalo.

Tabulka č. 18 – Představa možného vícenásobného sňatku (respondenti po rozvodu)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ano	25	46,3	46,3	46,3
	Ne	29	53,7	53,7	100,0
	Total	54	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

Respondenti po rozvodu rodičů si častěji nedokázali představit možnost vícenásobného sňatku. Tuto odpověď uvedlo 29 respondentů (54%), 25 respondentů (46%) si tuto možnost představit dokázalo.

Otázka č. 10: Jsou Vaši rodiče rozvedení?

Tato otázka byla otázka filtrační. Dále odpovídali pouze respondenti, kteří prožili rozvod rodičů. 54 respondentů (24%) tedy odpovědělo, že jsou jejich rodiče rozvedení. Ostatní respondenti, kterých bylo 173 (76%), odpověděli, že jejich rodiče rozvedení nejsou.

Otázka č. 11: Máte sourozence?

Tabulka č. 20 – Počet sourozenců

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	bez sourozence	7	13,0	13,0	13,0
	1 sourozenec	28	51,9	51,9	64,8
	2 sourozenci	11	20,4	20,4	85,2
	3 sourozenci	6	11,1	11,1	96,3
	4 sourozenci	2	3,7	3,7	100,0
	Total	54	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

Respondenti nejčastěji uváděli, že mají jednoho sourozence. Tuto odpověď uvedlo 28 respondentů (52%). 11 respondentů (20%) uvedlo, že mají dva sourozence,

7 respondentů (13%) souzence nemá, 6 respondentů (11%) má tři sourozence a 2 respondenti (4%) uvedli, že mají čtyři sourozence.

Otázka č. 12: Kolik Vám bylo let, když se Vaši rodiče rozvedli?

Tabulka č. 21 – Věk při rozvodu

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1	3	5,6	5,6	5,6
2	1	1,9	1,9	7,4
3	2	3,7	3,7	11,1
4	2	3,7	3,7	14,8
5	2	3,7	3,7	18,5
6	4	7,4	7,4	25,9
7	2	3,7	3,7	29,6
8	5	9,3	9,3	38,9
9	3	5,6	5,6	44,4
10	5	9,3	9,3	53,7
11	3	5,6	5,6	59,3
12	2	3,7	3,7	63,0
13	3	5,6	5,6	68,5
14	9	16,7	16,7	85,2
15	3	5,6	5,6	90,7
18	1	1,9	1,9	92,6
19	1	1,9	1,9	94,4
20	1	1,9	1,9	96,3
26	1	1,9	1,9	98,1
27	1	1,9	1,9	100,0
Total	54	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

Když se rodiče rozváděli nejčastěji bylo respondentům 14 let, tento věk uvedlo 9 osob (17%), druhý nejčastější věk při rozvodu rodičů byl 8 a 10 let, tyto údaje uvedlo 5 respondentů (9%). Čtyřem respondentům (7%) bylo v době rozvodu 6 let, třem respondentům byl 1 rok (6%), 9 let (6%), 11 let (6%), 13 let (6%) a 15 let (6%). Věk 3, 4, 5, 7 a 12 let uvedlo vždy po dvou respondentech. Jednomu respondentovi byly při rozvodu rodičů 2 roky, jednomu 18 let, 19 let, 20 let, 26 let a 27 let.

Otázka č. 13: Co si myslíte, že bylo příčinou rozvodu?

Tabulka č. 22 – Názory na příčiny rozvodu

Příčiny rozvodu	Počet odpovědí	Odpovědi v procentech
Rozdílnosti rodičů	10	15%
Rozdílnost povah	4	6%
Rozdílnost v názorech	4	6%
Rozdílnost v zájmech	2	3%
Nedostatky	6	8%
Nedostatek komunikace	4	6%
Nedostatek tolerance	1	1%
Nedostatek lásky ve vztahu	1	1%
Jiné příčiny	55	77%
Vzájemné neshody	16	23%
Nevěra	15	21%
Nevím	8	11%
Alkohol	6	9%
Ztráta důvěry	2	3%
Citový chlad	2	3%
Agresivita otce	2	3%
Majetek	1	1%
Zanedbání vzhledu u matky	1	1%
Selhání v otcovské roli	1	1%
Já	1	1%
Celkem	71	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Na tuto otevřenou otázku udávali respondenti individuální odpovědi. Tyto odpovědi byly následně kategorizovány. Nejčastější volenou odpovědí na příčiny rozvodu tak byla odpověď vzájemné neshody, kterou uvedlo 16 respondentů (23%) a nevěra, kterou uvedlo 15 respondentů (21%). Obě tyto odpovědi spadaly do kategorie jiné příčiny, která dále obsahovala příčiny: alkohol, ztráta důvěry, citový chlad, agresivita otce, majetek, zanedbání vzhledu u matky a selhání v otcovské roli. Jeden respondent se domníval, že rozvod zapříčinil on sám. 8 respondentů (11%) uvedlo, že příčinu rozvodu rodičů neví. Další kategorií, kterou respondenti často volili byla kategorie rozdílnosti, konkrétně pak rozdílnost povah, názoru a zájmů rodičů. Poslední kategorií byly nedostatky, kterou zvolilo 6 respondentů (8%). Do této kategorie jsem zařadila tyto odpovědi respondentů: nedostatky v komunikaci, toleranci a nedostatek lásky ve vztahu.

Otázka č. 14: Jak Vám rodiče sdělili, že se budou rozvádět?

Tabulka č. 23 – Komunikace o rozvodu

Sdělení důvodu rozvodu	Počet odpovědí	Procenta
Důvod nesdělen	30	56%
Nijak mi to nesdělili	20	37%
Vyplynulo to ze situace	7	13%
O rozvodu jsem se dozvěděl/a až později	3	6%
Nepamatují si	11	20%
Nepamatují si to	11	20%
Důvod sdělen	13	24%
Oznámení	4	7%
Oznámení jen matkou	2	4%
Sdělení na rodinném sezení	2	4%
Sdělení, že si otec našel někoho jiného	1	2%
Oznámení o stěhování	1	2%
Sdělení, že rodiče budou šťastnější s někým jiným	1	2%
Vysvětlení	1	2%
Oznámení, o odchodu otce z domu	1	2%
Celkem	54	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Další otevřená otázka byla zaměřena na to, jak rodiče dětem sdělili, že se budou rozvádět. Na tuto otázku respondenti nejčastěji odpovídali, že jim důvod rozvodu nebyl dostatečně sdělen. Tuto odpověď uvedlo 30 respondentů (56%). 13 respondentů (24%) pak uvedlo, že jim důvod sdělen byl a 11 respondentů (20%) si to již nepamatuje.

Otázka č. 15: Cítil/a jste se po rozvodu rodičů doma bezpečně?

Tabulka č. 24 – Pocit po rozvodu

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ano	42	77,8	77,8	77,8
ne	12	22,2	22,2	100,0
Total	54	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku č. 15 respondenti nejčastěji odpovídali, že se doma cítili po rozvodu bezpečně, tuto odpověď uvedlo 42 respondentů (78%). 12 respondentů (22%) pak uvedlo, že se po rozvodu doma bezpečně necítili.

Otázka č. 16: Na následující stupnici ohodnoťte jaký byl Váš vztah k matce před rozvodem.

Tabulka č. 25 – Vztah k matce před rozvodem

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Vřelý	34	63,0	63,0	63,0
	Spíše vřelý	11	20,4	20,4	83,3
	Neutrální	6	11,1	11,1	94,4
	Spíše negativní	1	1,9	1,9	96,3
	Negativní	2	3,7	3,7	100,0
	Total	54	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

34 respondentů (63%) hodnotilo vztah k matce před rozvodem jako vřelý, 11 respondentů (20%) jako spíše vřelý, 6 osob (11%) jako neutrální, 2 respondenti (4%) jako negativní a pouze 1 respondent (2%) udával vztah k matce před rozvodem jako spíše negativní.

Otázka č. 17: Na následující stupnici ohodnoťte jaký byl Váš vztah k otci před rozvodem.

Tabulka č. 26 – Vztah k otci před rozvodem

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Vřelý	18	33,3	33,3	33,3
	Spíše vřelý	14	25,9	25,9	59,3
	Neutrální	16	29,6	29,6	88,9
	Spíše negativní	3	5,6	5,6	94,4
	Negativní	3	5,6	5,6	100,0
	Total	54	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

Vztah k otci před rozvodem uvádělo nejvíce respondentů jako vřelý, tuto možnost zvolilo 18 dotazovaných (33%), 16 osob (30%) hodnotilo vztah jako neutrální, 14 osob (26%) spíše vřelý, 3 osoby (6%) spíše negativní a 3 osoby (6%) negativní.

Otázka č. 18: Na následující stupnici ohodnot'te jaký byl Váš vztah k matce po rozvodu.

Tabulka č. 27 – Vztah k matce po rozvodu

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Vřelý	35	64,8	64,8	64,8
Spíše vřelý	5	9,3	9,3	74,1
Neutrální	6	11,1	11,1	85,2
Spíše negativní	3	5,6	5,6	90,7
Negativní	5	9,3	9,3	100,0
Total	54	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

35 respondentů (65%) považovalo vztah k matce po rozvodu za vřelý, 6 respondentů (11%) za neutrální, 5 respondentů (9%) spíše vřelý, 5 respondentů (9%) negativní a pouze 3 respondenti (6%) ho hodnotili jako spíše negativní.

Otázka č. 19: Na následující stupnici ohodnot'te jaký byl Váš vztah k otci po rozvodu.

Tabulka č. 28 – Vztah k otci po rozvodu

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Vřelý	18	33,3	33,3	33,3
Spíše vřelý	10	18,5	18,5	51,9
Neutrální	12	22,2	22,2	74,1
Spíše negativní	5	9,3	9,3	83,3
Negativní	9	16,7	16,7	100,0
Total	54	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

Vztah k otci po rozvodu nejčastěji respondenti hodnotili jako vřelý, tuto možnost uvedlo 18 dotazovaných (33%), 12 dotazovaných (22%) ho považuje za neutrální, 10 dotazovaných (19%) za spíše vřelý, 9 dotazovaných (17%) hodnotí vztah jako negativní a 5 respondentů (9%) jako spíše negativní.

Otázka č. 20: Nyní bydlíte:

Tabulka č. 29 – Bydliště v současnosti

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid s matkou	32	59,3	59,3	59,3
s otcem	4	7,4	7,4	66,7
Sám	7	13,0	13,0	79,6
s přítelem / přítelkyní	5	9,3	9,3	88,9
s manželem / manželkou	5	9,3	9,3	98,1
s prarodiči	1	1,9	1,9	100,0
Total	54	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

32 respondentů (59%) bydlí v současnosti s matkou, 7 respondentů (13%) bydlí samo, 5 respondentů (9%) uvedlo, že bydlí s přítelem/přítelkyní. 5 respondentů (9%) již bydlí s manželem/manželkou, 4 respondenti (7%) bydlí s otcem a 1 respondent (2%) bydlí s prarodiči.

Otázka č. 21: Vyhovuje Vám, s kým bydlíte?

Tabulka č. 30 – Spokojenost s bydlištěm

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ano	45	83,3	83,3	83,3
	Neuvedeno	4	7,4	7,4	90,7
	Hádky	2	3,7	3,7	94,4
	prarodiče nemohou nahradit rodiče	1	1,9	1,9	96,3
	chci bydlet sám /sama	1	1,9	1,9	98,1
	nic jiného mi nezbylo	1	1,9	1,9	100,0
	Total	54	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

45 respondentů (83%) je spokojeno s tím, s kým bydlí. 4 respondenti (7%) neuvedli důvod nespokojenosti. 2 respondenti (4%) uvedli jako důvod nespokojenosti hádky, 1 osoba (2%) uvedla, že prarodiče nemohou nahradit rodiče, 1 respondent (2%) chce bydlet sám a 1 respondent (2%) uvedl, že mu nic jiného nezbylo.

Otázka č. 22: Má Vaše matka partnera?

Tabulka č. 31 – Partner matky

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	bez partnera	18	33,3	33,3	33,3
	vřelý vztah k partnerovi	13	24,1	24,1	57,4
	neutrální vztah k partnerovi	18	33,3	33,3	90,7
	negativní vztah k partnerovi	5	9,3	9,3	100,0
	Total	54	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

18 respondentů (33%) uvedlo, že jejich matka partnera nemá. 18 uvedlo, že má a mají k němu normální vztah. 13 respondentů (24%) k němu má vřelý vztah a 5 respondentů (9%) uvedlo, že k partnerovi matky má negativní vztah.

Otázka č. 23: Má Váš otec partnerku?

Tabulka č. 32 – Partnerka otce

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	bez partnerky	18	33,3	33,3	33,3
	vřelý vztah k partnerce	3	5,6	5,6	38,9
	neutrální vztah k partnerce	17	31,5	31,5	70,4
	negativní vztah k partnerce	16	29,6	29,6	100,0
	Total	54	100,0	100,0	

Zdroj: vlastní výzkum

18 respondentů (33%) uvedlo, že jejich otec partnerku nemá. 17 uvedlo, že má a mají k ní normální vztah. 16 respondentů (30%) uvedlo, že má k partnerce otce negativní vztah a pouze 3 respondenti (6%) uvedli, že mají k partnerce otce vřelý vztah.

Otázka č. 24: Jak často se vídáte s druhým rodičem?

Tabulka č. 33 – Kontakt s druhým rodičem

Četnost kontaktu s druhým rodičem	Počet odpovědí	Procenta
Respondenti v péči matky – otce navštěvují:	33	62%
Téměř každý den	1	2%
4x týdně	1	2%
2x týdně	1	2%
1x týdně	4	7%
1x za 14 dní	7	13%
1x za měsíc	6	11%
1x za 3 měsíce	1	2%
3x za rok	1	2%
1x za rok	1	2%
Vůbec	9	17%
Otec bydlí daleko, vídám ho jen když si na mě udělá čas	1	2%
Respondenti v péči otce – matku navštěvují:	4	7%
Téměř každý den	1	2%
2-3x týdně	1	2%
Každý víkend	1	2%
1x za rok	1	2%
Bydlí sám/sama – rodiče navštěvuje:	7	13%
Každý den	2	4%
Otce každý den, matku 1x týdně	1	2%
2x za měsíc	1	2%
Vůbec	2	4%
Vůbec, oba zemřeli	1	2%
Bydlí s přítelem/přítelkyní – rodiče navštěvuje:	4	7%
Každý den	1	2%
2x za měsíc	1	2%
1x za 3 měsíce	1	2%
Vůbec	1	2%
Bydlí s manželem/manželkou – rodiče navštěvuje:	5	9%
Pravidelně	3	6%
Otce 3x za rok, matku 3x týdně	1	2%
Vůbec, oba zemřeli	1	2%
Bydlí s prarodiči – rodiče navštěvuje:	1	2%
Matku 1-2x za rok, otce 3x za rok	1	2%
Celkem	54	100%

Zdroj: vlastní výzkum

Poslední otevřená otázka v dotazníku byla zaměřena na četnost kontaktu s rodičem, s nímž respondenti nežijí. Respondenti, kteří jsou v péči matky nejčastěji uváděli, že otce nenavštěvují vůbec. Tuto odpověď uvedlo 9 respondentů (17%). Druhou nejčastěji zvolenou odpovědí bylo, že otce navštěvují jednou za 14 dní, to uvedlo 7 dotázaných (13%). Jednou za měsíc otce navštěvuje 6 respondentů (11%), jednou týdně ho navštěvují 4 respondenti (7%). Respondenti v péči otce byli pouze 4 (7%) a matku

navštěvují pravidelně. 7 respondentů (13%) již bydlí samo, 2 z nich uvedli, že rodiče navštěvují každý den a 2 je nenavštěvují vůbec. 5 respondentů (9%) uvedlo, že již žije s manželem/manželkou. V této kategorii pak byla nejčastější odpověď, že rodiče navštěvují pravidelně, uvedly jí 3 respondenti. 1 respondent uvedl, že bydlí s prarodiči a matku navštěvuje 1 – 2x za rok, otce pak 3x do roka.

4.3 Porovnání výsledků respondentů z rozvedených a nerozvedených rodin

Ve výzkumu jsem se zaměřila na porovnání názorů lidí, kteří prožili a kteří neprožili rozvod rodičů. Byly zjištěny níže uvedené rozdíly v odpovědích mezi těmito skupinami respondentů. Žádný z těchto rozdílů však nebyl statisticky významný.

Tabulka č. 34 – Rozvod / Náзор zda manželství zanikne

	Náзор zda manželství zanikne			Total
	ano	ne	nevím	
Rozvod ano	8	39	7	54
ne	31	116	26	173
Total	39	155	33	227

Zdroj: vlastní výzkum

Respondenti nejčastěji uváděli, že manželství nezanikne. Tuto odpověď uvedlo 72% respondentů z rozvedených a 67% respondentů z nerozvedených rodin. Druhou nejčastější odpovědí byl názor, že manželství zanikne. Ten uvedlo 15% respondentů z rozvedených a 18% respondentů z nerozvedených rodin. Odpověď nevím zvolilo 13% respondentů z rozvedených a 15% respondentů z nerozvedených rodin.

Tabulka č. 35 – Rozvod / Ekonomicky zajišťovat rodinu má

	Ekonomicky zajišťovat rodinu má			Total
	muž	žena	oba	
Rozvod ano	17	1	36	54
ne	46	0	127	173
Total	63	1	163	227

Zdroj: vlastní výzkum

U otázky, kdo má ekonomicky zajišťovat rodinu, respondenti nejčastěji uváděli, že by to měli být oba partneři. To uvedlo 67% osob z rozvedených a 73% osob z nerozvedených rodin. Druhou odpovědí, kterou dotazovaní nejčastěji volili, bylo, že má rodinu zajistit muž. To udávalo 31% osob z rozvedených a 27% z nerozvedených rodin. Pouze jeden respondent z rozvedené rodiny se domníval, že by rodinu měla zajistit žena.

Tabulka č. 36 – Rozvod / Názory na život bez sňatku

		Názory na život bez sňatku		Total
		ano	ne	
Rozvod	ano	43	11	54
	ne	149	24	173
Total		192	35	227

Zdroj: vlastní výzkum

Život s partnerem bez sňatku si dovede představit 80% respondentů z rozvedených a 86% z nerozvedených rodin. Sňatek by tedy volilo 20% osob z rozvedených a 14% z nerozvedených rodin.

Tabulka č. 37 – Rozvod / Předpokládaný věk sňatku

		Předpokládaný věk sňatku				Total	
		již jsem ženatý / vdaná	do 23 let	24-27 let	28-32 let		33 a více let
Rozvod	ano	5	2	20	21	6	54
	ne	16	7	93	47	10	173
Total		21	9	113	68	16	227

Zdroj: vlastní výzkum

Názory se lišily u předpokládaného věku sňatku. Kde respondenti po rozvodu rodičů nejčastěji volili, že by chtěli uzavřít sňatek ve věkovém rozmezí 28 – 32 let. Tuto odpověď uvedlo 39%. Naopak 54% respondentů z nerozvedených rodin by volilo věkové rozmezí 24 – 27 let. Respondenti po rozvodu rodičů na druhém místě uváděli rozmezí 24 – 27 let, to udávalo 37% dotázaných. Dále 11% by se chtělo oženit či vdát

až po 33 roce věku. 9% uvedlo, že jsou již vdané nebo ženatí a pouze 2 respondenti by se chtěli oženit či vdát do 23 let. Respondenti bez rozvodu rodičů uváděli na druhém místě nejčastěji rozmezí 28 – 32 let. To zvolilo 27%. 9% jsou již vdané nebo ženatí. 6% respondentů by se chtělo oženit či vdát až po 33 roce věku a 4% do 23 let.

Tabulka č. 38 – Rozvod / Představa možného vícenásobného sňatku

		Představa možného vícenásobného sňatku		Total
		ano	ne	
Rozvod	ano	25	29	54
	ne	63	110	173
Total		88	139	227

Zdroj: vlastní výzkum

Vícenásobný sňatek si nedokázalo představit 54% respondentů z rozvedených a 64% respondentů z nerozvedených rodin. 46% respondentů z rozvedených a 36% z nerozvedených rodin by si ale možnost vícenásobného sňatku představit dokázalo.

5. Diskuse

5.1 Interpretace kasuistik

Kvalitativní výzkum byl zaměřen na zmapování problematiky rozvodu manželství z pohledu dnes již dospělých dětí a na zjištění subjektivně vnímaných dopadů rozvodu. Pět respondentkám, se kterými byl proveden polostrukturovaný rozhovor bylo od 22 do 24 let. Třem z pěti respondentek bylo v době rozvodu více než 10 let, jedné bylo 5 a jedné 6 let. Čtyři respondentky byly po rozvodu svěřeny do péče matce a pouze jedna do péče otce.

Všechny dotazované uvedly, že v období před rozvodem docházelo k častým hádkám, konfliktům a neshodám mezi rodiči. A to z různých důvodů. Což je zjištění, které neodpovídá tomu, co tvrdí Warshak, že nejvýbušnějším obdobím rozvodu je doba těsně před odstěhováním jednoho z rodičů a těsně po něm (45).

Všechny dotazované také uvedly jako iniciátora rozvodu matku, i když přesný důvod rozvodu většinou vůbec neznaly. Jejich vztahy k rodičům byly různé a měnily se v průběhu rodinných rozvodových situací. Všechny respondentky, kromě jedné, která je jedináček, uvedly, že se během rozvodu sblížily se svými sourozenci.

Nové partnery rodičů, především partnera matky hodnotily převážně kladně. Až na jednu respondentku, která má s novým partnerem matky konfliktní vztah do dnes. To také odpovídá tomu co říká Matějček, že se přítomnost nevlastního rodiče do dětského vnímání promítá velmi variabilně. A nejde v takových případech použít jedno schéma (30).

Jak respondentkám rodiče vysvětlili důvod rozvodu si většina z nich nepamatovala. Některé uvedly, že s nimi o rozvodu vůbec nemluvili. Dopady rozvodu popisovaly respondentky velmi individuálně. Popisovaly velké napětí, stres, nedostatek bezpečí a jistoty.

Jedna respondentka se v důsledku stresu v předrozvodové období často v noci ponožkovala. Jedna uvedla problémy s nauseou, které měly příčinu v konfliktním vztahu

s novým partnerem matky. O čemž se také zmiňuje Lovasová, že děti mohou začít trpět potížemi psychosomatického rázu jako jsou bolesti břicha, průjemy, zvracení apod. (20).

Jedna respondentka se také zmínila o vztazích k opačnému pohlaví. Není si jistá tím, zda chce v budoucnu uzavřít sňatek. Pouze jedna respondentka ve všech obdobích rozvodové situace žádné subjektivní dopady neuvedla.

Z rozhovorů s respondentkami, které prožily rozvod rodičů, tak vyplynuly nové otázky. Jejichž platnost jsem ověřovala dotazníkovým šetřením na výzkumném souboru, který tvořili studenti středních a vysokých škol.

5.2 Interpretace kvantitativního výzkumu

Hypotéza 1: Existují rozdíly v postojích k manželství a rodině mezi studenty SŠ a VŠ, kteří pocházejí z rozvedených a nerozvedených rodin. Platnost první hypotézy ověřovaly v dotazníku otázky č. 5, 6, 7, 8, 9.

Otázka č. 5 ukázala, že se respondenti z rozvedených i nerozvedených rodin častěji domnívají, že manželství v budoucnu nezanikne. To uvedlo 72% respondentů z rozvedených a 67% respondentů z nerozvedených rodin. Odpověď, že manželství zanikne pak uvedlo 15% respondentů z rozvedených a 18% respondentů z nerozvedených rodin. Odpověď nevím zvolilo 13% respondentů z rozvedených a 15% respondentů z nerozvedených rodin. Jak ale uvádí Bahylová, mladí lidé mají dnes mnohem zodpovědnější přístup k rodičovství a rodině, na druhou stranu ale někteří ze strachu, že přijdou o svou volnost a profesní kariéru, nechtějí rodinu zakládat vůbec (1).

Otázka č. 6 byla zaměřena na ekonomické zajištění rodiny. Respondenti nejčastěji uváděli, že by rodinu měli zajistit oba partneři. To uvedlo 67% respondentů z rozvedených a 73% z nerozvedených rodin. Druhou odpovědí, kterou dotazovaní nejčastěji volili, bylo, že má rodinu zajistit muž. To udávalo 31% osob z rozvedených a 27% z nerozvedených rodin. Pouze jeden respondent z rozvedené rodiny se domníval, že by rodinu měla zajistit žena.

Otázka č. 7 se dotazovala na to, zda si respondenti dokáží představit život s partnerem, aniž by s ním uzavřeli sňatek. Život s partnerem bez sňatku si dovede představit 80% respondentů z rozvedených a 86% z nerozvedených rodin. Sňatek by tedy raději volilo 20% osob z rozvedených a 14% z nerozvedených rodin. Což nesouhlasí s tvrzením Benešovské, že mladí svobodní lidé preferují svatbu, před životem bez prstýnků (4).

Názory na otázku č. 8 se nejvíce rozcházejí. Tato otázka zjišťovala případný věk sňatku respondentů. Respondenti po rozvodu rodičů nejčastěji uvedli, že by chtěli uzavřít sňatek ve věkovém rozmezí 28 – 32 let. Tuto odpověď uvedlo 39%. Naopak 54% respondentů z nerozvedených rodin by volilo nižší věk a to věkové rozmezí 24 – 27 let. V ostatních věkových rozmezích se názory na případný věk sňatku mezi respondenty z rozvedených a nerozvedených rodin příliš neliší. To souhlasí s tím co říká Kramulová, že mladí lidé dnes poměrně racionálně plánují, v kolika letech se chtějí oženit či vdávat (18).

Otázka č. 9 byla zaměřena na názory možného vícenásobného sňatku. Respondenti z rozvedených i nerozvedených rodin častěji uvedli odpověď ne. Tedy že si vícenásobný sňatek nedokáží představit. To uvedlo 54% respondentů z rozvedených a 64% respondentů z nerozvedených rodin. 46% respondentů z rozvedených a 36% z nerozvedených rodin by si ale možnost vícenásobného sňatku představit dokázalo.

Hypotéza č. 1 tedy nebyla potvrzena. Určité rozdíly mezi dětmi z rozvedených a nerozvedených rodin sice existují, ale žádný z nich nebyl statisticky významný.

Hypotéza 2: Většina studentů SŠ a VŠ, jejichž rodiče se rozvedli, hodnotí vysvětlení důvodů rozvodu rodiči jako nedostatečné. Na tuto hypotézu byla v dotazníku zaměřena otázka č. 14.

Tato otázka byla otevřená, respondenti tak mohli vyjádřit svůj subjektivní názor. Tyto názory jsem pak následně kategorizovala. Většina jich uvedla, že jim důvod rozvodu nebyl dostatečně sdělen. Tuto kategorii uvedlo 56% respondentů. Nejčastější odpovědí v této kategorii bylo, že rodiče respondentům důvod rozvodu nijak nesdělili,

to uvedlo 7 respondentů. Druhá nejčastější odpověď pak byla, že rozvod vyplynul ze situace.

20% respondentů si už nepamatovalo, zda jim rodiče důvod rozvodu sdělili. To nesouhlasí s tím, co uvádí Smith, že většina dětí si ještě řadu let pamatuje, kdy a jak se zprávu o rozvodu rodičů dozvěděly, protože pro mnohé z nich je to největší trauma, jaké utrpěly (39).

Do poslední kategorie, která zahrnovala odpovědi sdělení důvodů rozvodů uváděli respondenti nejčastěji odpověď, že jim rodiče rozvod pouze oznámili. To uvedlo 7% osob. Dále uváděli, že jim důvod rozvodu oznámila jen matka nebo jim to rodiče společně sdělili na tzv. „rodinném sezení“.

Hypotéza č. 2 tak byla potvrzena. Většina respondentů považovala sdělení důvodu rozvodu za nedostačující.

Hypotéza 3: Většina studentů SŠ a VŠ, jejichž rodiče se rozvedli, hodnotí vztah k otci po rozvodu jako horší než před rozvodem. Tuto hypotézu ověřovaly v dotazníku otázky č. 17 a 19.

Z porovnání těchto dvou otázek vyplynuly následující odpovědi: 12 respondentů (22%) odpovědělo, že se jejich vztah k otci po rozvodu zlepšil, u 21 respondentů (39%) se nezměnil a 21 respondentů (39%) uvedlo, že se jejich vztah k otci po rozvodu zhoršil. Po stanovení 50% hranice potvrzení nebo vyvrácení hypotézy tedy ani tato hypotéza nebyla potvrzena. Z kvalitativního výzkumu sice vyplynulo, že mají respondentky častěji negativní vztah k otci, ale výzkum kvantitativní toto zjištění nepotvrdil.

Výzkum přinesl řadu dalších informací. Další významné rozdíly v odpovědích mezi respondenty z rozvedených a nerozvedených rodin nebo mezi muži a ženami uvádím dále v příloze č. 5.

6. Závěr

Cílem práce bylo zmapovat situaci dítěte v rozvedené rodině a zjistit dopady rozvodu rodičů na budoucí vývoj dítěte. Výsledky byly zjišťovány kombinací kvalitativního a kvantitativního výzkumu. Pro zmapování problematiky byl nejprve zvolen kvalitativní výzkum, ve kterém byla použita technika rozhovorů s dospělými dětmi, které prožily rozvod rodičů. Pro kvantitativní výzkum bylo použito dotazníkové šetření na středních a vysokých školách.

Teoretická část práce byla zaměřena na rodinu a její vliv na zdravý vývoj jedince. Dále jsem se zabývala samotným rozvodem, jeho příčinami a důsledky. Zaměřila jsem se také na situaci dětí v rozvedené rodině a na možné dopady rozvodu na děti.

První stanovená hypotéza, zda existují rozdíly v postojích k manželství a rodině mezi studenty SŠ a VŠ, kteří pocházejí z rozvedených a nerozvedených rodin, nebyla potvrzena. Určitě rozdíly mezi studenty z rozvedených a nerozvedených rodin existují, ale jsou jen malé. Druhá hypotéza byla potvrzena, většina respondentů hodnotila vysvětlení důvodu rozvodu rodičů jako nedostatečné. Třetí hypotéza také nebyla potvrzena. Nebylo prokázáno zhoršení vztahu k otci v důsledku rozvodu.

Cíl práce byl splněn, byly zmapovány názory a postoje studentů SŠ a VŠ na manželství a rodinu. Byly také zjištěny subjektivně vnímané dopady rozvodu rodičů u dnes již dospělých dětí.

Domnívám se, že situace dětí z rozvedených rodin jsou těžko srovnatelné, vše závisí na individualitě každé rodiny a jejích členech. Výsledky mé bakalářské práce by mohly být použity pro další studie a výzkumy na podobné téma.

7. Seznam použité literatury

1. BAHYLOVÁ, Dana. Lze žít bez tatínků? *Svět ženy*. Praha 2007, roč. 6, č. 9, s. 28-31. ISSN 1213-757X.
2. BAKALÁŘ, Eduard – NOVÁKOVI, Markéta a Daniel a kol. *Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. 256 s. ISBN 80-7106-157-3
3. BALCAROVÁ, Marie. *Jak pomoci dětem v rozvodové situaci*. [online]. [cit. 2007-11-20]. Dostupné z: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Moje/Plocha/%E8I%E1nky%20-%20net/clanek270.htm>
4. BENEŠOVSKÁ, Jana. Svatba: má smysl nebo je to přežitek? *Moje psychologie*. Praha: 2007, roč. 2, č. 10, s. 69-71. ISSN 18022073.
5. ČERNÁ, Marie. *Rozvod, otcové a děti*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. 114 s. ISBN 80-86432-11-4
6. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2007. *Rozvodovost*. Aktualizováno dne: 21.9. 2005 [online]. [cit. 2007-11-17]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>
7. DUDOVÁ, Radka. *Bydlení jako faktor ovlivňující vztah mezi otcem a dítětem*. [online]. [cit. 2008-2-13]. Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/porozvodu/info/cz/25063/Otcovstvi-a-bydleni.html>
8. DUDOVÁ, Radka. *Co znamená rozvod pro ženy a co pro muže*. [online]. [cit. 2008-2-13]. Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/porozvodu/>

9. DUDOVÁ, Tereza. *Společná a střídavá péče*. [online]. [cit. 2008-2-13]. Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/porozvodu/info/cz/25066/Spolecna-a-stridava-pece.html>
10. DUDOVÁ, Tereza. *Úprava styku s dítětem*. [online]. [cit. 2008-2-13]. Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/porozvodu/info/cz/25067/Uprava-styku-s-ditem.html>
11. DUDOVÁ, Radka, VOHLÍDALOVÁ, Marta. Rodina a rodičovství v individualizované společnosti. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. Praha: 2005, roč. 6, č. 1, s. 1-2. ISSN 1213-0028.
12. DUNOVSKÝ, Jiří a kol. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. 1. vyd. Praha: Grada, 1999. 284 s. ISBN 80-7169-254-9.
13. DVOŘÁKOVÁ ZÁBORSKÁ Jana – MAŠEK, Daniel – KRÁLOVÁ, Martina a kol. *Manželství a rozvody: praktický návod jak problémy řešit a jak jim předcházet*. 1. vyd. Praha: Linde, 2002. 104 s. ISBN 80-86131-34-4.
14. EVERETT, Craig – EVERETTOVÁ, Sandra Volgy. *Zdravý rozvod pro rodiče i děti*. 1. vyd. Praha: Talpress, 2000. 212 s. ISBN 80-7197-169-3.
15. HASTRMANOVÁ, Šárka. *Pohledy expertů na problematiku porozvodového řízení*. [online]. [cit. 2008-2-13]. Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/porozvodu/info/cz/25047/Pohledy-expertu-na-problematiku-porozvodoveho-rizeni.html>
16. HAŠKOVÁ, Hana. Rodičovství a bezdětnost očima českých mužů a žen. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. Praha: 2004, roč. 5, č. 2-3, s. 13. ISSN 1213-0028.

17. HELUS, Zdeněk. *Psychologie pro střední školy*. 3. vyd. Praha: Fortuna, 2003. 120 s. ISBN 80-7168-876-2.
18. KRAMULOVÁ, Daniela. Když svatba nepřichází. *Psychologie dnes*. Praha: 2007, roč. 13, č. 12, s. 22- 24. ISSN 1212-9607.
19. LABUŤOVÁ, Eva. *Děti znamenají otevřenou budoucnost*. [online]. [cit.2008-2-16]. Dostupné z: http://www.evalabusova.cz/rozhovory/matejcek_zdenek.php
20. LOVASOVÁ, Lenka. *Rodinné vztahy*. 1. vyd. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, 32 s. ISBN 80-86991-66-0.
21. MACH, Jan – ŠMOLKA, Petr. *Když vás trápí někdo blízký*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 176 s. ISBN 80-7178-337-4.
22. MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. 4. vyd. Praha: Portál, 2007. 108 s. ISBN 978-80-7367-272-0.
23. MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1. vyd. Praha: Portál, 1994. 98 s. ISBN 80-85282-83-6.
24. MATĚJČEK, Zdeněk. *Výchovný styl jako stín vlastního dětství*. [online]. [cit. 2008-2-16]. Dostupné z: <http://www.rodina.cz/clanek23.htm>
25. MATĚJČEK, Zdeněk – DYTRYCH, Zdeněk. *Děti, rodina a stres*. 1. vyd. Praha: Galén, 1994. 214 s. ISBN 80-85824-06-X.
26. MATĚJČEK, Zdeněk – DYTRYCH, Zdeněk. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. 1. vyd. Praha: Grada 2002. 128. s. ISBN 80-247-0332-7.

27. MATĚJČEK, Zdeněk – DYTRYCH, Zdeněk. *Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči*. 1. vyd. Praha: H&H, 1992. 16 s. ISBN 80 – 85467 – 53 – 4.
28. MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: Slon 2003. 161 s. ISBN 80-86429-19-9.
29. MATOUŠEK, Oldřich – KOLÁČKOVÁ, Jana – KODYMOVÁ, Pavla (eds.). *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 352 s. ISBN 80 – 7367 – 002 – X.
30. MORAVEC, Václav. *Interview BBC se Zdeňkem Matějčkem*. [online]. [cit. 2008-2-24]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/czech/interview/story/2004/05/040528_matejcek.shtml
31. MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. 2. vyd. Praha: SLON, 2002. 250 s. ISBN 80-86429-05-9.
32. MPSV. *Zpráva o rodině 2004*. Aktualizováno dne: 29.4.2005 [online]. [cit. 2007-11-17]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf
33. NOVÁK, Tomáš. *Rodičovské judo: dítě během rozvodového řízení*. 1. vyd. Praha: Grada, 2000. 92 s. ISBN 80-247-000-2-6.
34. PREKOP, Jiřina. *Jak být dobrým rodičem: krůpěje výchovných moudrostí*. 1. vyd. Praha: Grada, 2001. 84 s. ISBN 80-247-9063-7.
35. RYCHETSKÝ, Jan. *Stále více rozvedených otců usiluje o střídavou péči*. [online]. [cit. 2008-2-12]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/clanek/131840-stale-vice-rozvedenych-otcu-usiluje-o-stridavou-peci.html>

36. RYŠÁNKOVÁ, Magdalena. *Děti, rodiče a rozvody*. [online]. [cit. 2007-11-20]. Dostupné z: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Moje/Plocha/%E8l%E1nky%20-%20net/clanek2859.htm>
37. SCHAFFER, H. Rudolph. *Rozhodujeme o dětech: psychologické otázky a odpovědi*. 1. české vydání. Praha: MPSV, 1994. 262 s. ISBN 80-85529-10-6.
38. SCHNEIDEWIND, Zuzana. Podoby české rodiny 21. století. *Vlasta*. Praha: 2007, roč. 61, č. 32, s. 32. ISSN 0139-6617.
39. SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 184 s. ISBN 80-7178-906-2.
40. SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 176 s. ISBN 80-7178-559-8.
41. ŠULOVÁ, Lenka. *Změny výchovných postojů v nedávné historii ČR*. [online]. [cit. 2007-11-20]. Dostupné z: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Moje/Plocha/%E8l%E1nky%20-%20net/view.php.htm>
42. VANÍČKOVÁ, Eva. *Stres dítěte v rozvodové a porozvodové situaci*. [online]. [cit. 2007-12-19]. Dostupné z: <http://www.iustin.cz/art.asp?art=21>
43. VAVROŇ, Jiří. *Třetina dětí se rodí mimo manželství, sociologové se přou o důvod*. [online]. [cit. 2007-12-2]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/clanek/132954-tretina-deti-se-rodí-mimo-manželství-sociologové-se-prou-o-duvod.html>

44. VAVROŇ, Jiří. *V neúplných rodinách už žije přes 400 tisíc dětí*. [online]. [cit. 2008-2-12]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/clanek/121489-v-neuplnych-rodinach-uz-zije-pres-400-tisic-deti.html>
45. WARSHAK, Richard A. *Rozvodové jedy*. 1. vyd. Praha: Triton, 2003. 389 s. ISBN 80-7254-439-X.

8. Klíčová slova

Rodina

Funkce rodiny

Dítě

Rozvod

Komunikace v rodině

Dopady rozvodu

9. Přílohy

Seznam příloh

- Příloha č. 1 Dotazník
- Příloha č. 2 Souhlas s účastí ve výzkumu
- Příloha č. 3 Struktura rozhovoru
- Příloha č. 4 Graf úhrnné rozvodovosti v letech 1950 – 2004
- Příloha č. 5 Tabulky – kvalitativní výzkum

Příloha č. 1

DOTAZNÍK

Dobrý den, dovoluji mi prosím položit Vám několik otázek, které mi budou podkladem při vypracování bakalářské práce. Dotazník je zcela anonymní a poskytnuté informace poslouží pouze pro mé studijní účely. **Zakroužkujte** prosím vždy pouze jednu z nabízených možností. Děkuji za pomoc a přeji příjemný den.

**Radka Mikulová, studentka ZSF JČU
v Českých Budějovicích**

1. Pohlaví? a) Žena
b) Muž
2. Kolik je Vám let? a) 10 – 15
b) 16 – 20
c) 21 – 25
d) 26 – 30
e) 31 a více
3. Jaké je Vaše dosažené vzdělání? a) základní
b) střední – učební obor, učební obor s maturitou
c) střední s maturitou
d) vyšší odborné
e) vysokoškolské
4. Rodinný stav? a) svobodný/á
b) ženatý/vdaná
c) rozvedený/á
5. Myslíte si, že se manželství stane zastaralou institucí a v budoucnu zanikne?
a) ANO
b) NE
c) NEVÍM
6. Rodinu má ekonomicky zajistit: a) Muž
b) Žena
c) Oba partneři
7. Dovedete si představit život s partnerem, aniž byste s ním uzavřeli sňatek? a) ANO
b) NE

8. V kolika letech byste byli ochotni uzavřít sňatek? a) již jsem ženatý/vdaná
b) do 23
c) 24 – 27
d) 28 – 32
e) 33 a více
9. Dovede si představit, že byste se vícekrát oženil/vdala? a) ANO
b) NE
10. Jsou Vaši rodiče rozvedení? a) ANO
b) NE

Pokud jste na otázku č. 10 odpověděli ANO pokračujte prosím ve vyplňování dotazníku.

11. Máte sourozence? a) NE
b) ANO – počet sourozenců: - Kolik jim je let?
12. Kolik Vám bylo let, když se Vaši rodiče rozvedli?
13. Co si myslíte, že bylo příčinou rozvodu?
14. Jak Vám rodiče sdělili, že se budou rozvádět?
.....
.....
15. Cítil/a jste se po rozvodu rodičů doma bezpečně? a) ANO
b) NE
16. Na následující stupnici ohodnoťte jaký byl Váš vztah k matce před rozvodem:
Vřelý	1	2	3	4	5	Negativní
17. Na následující stupnici ohodnoťte jaký byl Váš vztah k otci před rozvodem:
Vřelý	1	2	3	4	5	Negativní
18. Na následující stupnici ohodnoťte jaký byl Váš vztah k matce po rozvodu:
Vřelý	1	2	3	4	5	Negativní
19. Na následující stupnici ohodnoťte jaký byl Váš vztah k otci po rozvodu:
Vřelý	1	2	3	4	5	Negativní

20. Nyní bydlíte: a) s matkou
b) s otcem
c) s někým jiným (uved'te s kým)

21. Vyhovuje Vám, s kým bydlíte? a) ANO
b) NE – (z jakého důvodu?)
.....

22. Má Vaše matka partnera? a) NE
b) ANO – můj vztah k němu je: 1) vřelý
2) normální
3) negativní

23. Má Váš otec partnerku? a) NE
b) ANO – můj vztah k ní je: 1) vřelý
2) normální
3) negativní

24. Jak často se vídáte s druhým rodičem?

.....
.....

Příloha č. 2

SOUHLAS S ÚČASTÍ VE VÝZKUMU

Informace o výzkumu:

V rámci bakalářské práce na téma: Krize současné rodiny – psychosociální aspekty. Bude realizován kvalitativní výzkum této problematiky. Použitou metodou výzkumu bude polostrukturovaný rozhovor s vybranými respondenty. Informace takto získané od respondentů budou zpracovány pomocí kvalitativní obsahové analýzy a následně interpretovány ve výzkumné části bakalářské práce.

Veškeré informace získané během rozhovorů s respondenty jsou považovány za důvěrné. Všechny identifikační údaje, které by mohly vést k odhalení identity respondentů, budou vynechány či změněny. Získané informace budou využity pouze pro potřeby bakalářské práce. Vypracovaná bakalářská práce bude respondentům, v případě jejich zájmu, poskytnuta k nahlédnutí a její výsledky ke konzultaci.

Písemný souhlas s účastí ve výzkumu:

Tímto prohlašuji, že jsem byl(a) studentkou Radkou Mikulovou řádně informován(a) o podmínkách účasti ve výzkumu a o důvěrnosti a nezneužití mnou podaných informací;

Souhlasím s poskytnutím informací slečně Radce Mikulové, studentce 3. ročníku oboru Rehabilitační – psychosociální péče o postižené děti, dospělé a staré osoby na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Č. Budějovicích v rámci výzkumu k její bakalářské práci.

.....
podpis

V dne

Příloha č. 3

STRUKTURA ROZHOVORU

1. Věk
2. pohlaví a) muž b) žena
3. dosažené vzdělání: a) základní
 b) střední – učební obor, učební obor s maturitou
 c) střední s maturitou
 d) vyšší odborné
 e) vysokoškolské
5. povolání
6. věk při rozvodu rodičů –
7. doba od rozvodu
8. vzdělání rodičů – matka
- otec
9. zaměstnání rodičů – matka
- otec
10. počet sourozenců – vlastních - Kolik jim je let -
 nevlastních - Kolik jim je let -
11. Kolik bylo rodičům, když se brali? (přibližně) -
12. Komu jsi byl/a po rozvodu svěřen/a do péče?
13. Vyznáváš nějakou víru? Tvoji rodiče?

Okruhy otázek:

1. Situace, která předcházela rozvodu rodičů.

a) situace, v rodině kdy rodiče ještě neuvažovali o rozvodu

Popis rodinné situace před rozvodem:

Jaká byla vaše rodina, v době kdy jsi, dle Tvého názoru, nepociťoval/a v rodině problémy směřující a vrcholící rozvodem rodičů?

Kolik měla rodina členů?

V kolika letech se rodiče brali?

Jak dlouho byli rodiče svoji?

Za jak dlouho po svatbě jsi se narodil/a Ty nebo Tvůj sourozenec?

Jaká byla situace ve vaší rodině, než došlo k rozvodu rodičů? (finance, počet sourozenců)

Psychologické a vztahové aspekty situace před rozvodem:

Jak bys popsal/a sebe v té době? (*Jaké jsi měl/a vlastnosti, zájmy...?*)

Jak bys charakterizoval/a své dětství/ dospívání? (*podle věku v době rozvodu rodičů*)

Jak bys popsal/a atmosféru ve vaší rodině?

Jaký styl výchovy rodiče uplatňovali? (*Byli přísní, liberální? Jaké užívali odměny, tresty? Jak časté byly?*)

Jak jsi tehdy vnímal/a vzájemné vztahy uvnitř rodiny? (*vztahy mezi všemi členy rodiny*)

Jaký byl Tvůj vztah k matce a k otci, v době, kdy, dle Tvého názoru, ještě neuvažovali o rozvodu? (*Jaký byl, dle Tvého názoru, vztah rodičů k Tobě?*)

Měl/a jsi v té době už sourozence? Pokud ano jaký jste měli vzájemný vztah?

Jaký vztah jsi měl/a s prarodiči?

Jak jste trávili jako rodina společné chvíle?

Sociální a ekonomické aspekty situace před rozvodem:

Jak jste s rodiči bydleli, než se rozvedli?

Jak měli doma rodiče rozdělené role? (*Kdo z rodičů trávil více času v zaměstnání, kdo více vydělával? Kdo byl doma větší autorita? Kdo se staral o děti, domácnost? Který z rodičů byl více doma? Jak byly doma rozděleny povinnosti?*)

b) „předrozvodové období“

Popis rodinné situace v „předrozvodové období“:

Jaká byla vaše rodina, v době kdy, dle Tvého názoru, začali rodiče uvažovat o rozvodu?

Jak dlouho trvalo období, které vyústilo v rozvod rodičů („předrozvodové období“)?

Co se v tu dobu ve Vaší rodině změnilo?

Kdo byl podle Tebe iniciátorem rozvodu? Co ho, dle Tvého názoru, vedlo k tomu, požádat o rozvod? Co jsi si tehdy myslel/a, že bylo příčinou rozvodu?

Psychologické a vztahové aspekty situace v „předrozvodové období“

Jak ses dozvěděl/a o rozvodu rodičů? (*Sdělili Ti rodiče, že se budou rozvádět? Kdo z nich s Tebou o tom mluvil? Kdy? Jak to probíhalo? Vysvětlili Ti rodiče, proč se chtějí rozvést? Jak jsi jejich vysvětlení rozuměla?*)

Jak jsi reagoval/a, když jsi se dozvěděl/a, že se rodiče chtějí rozvést?

Jak se změnily vztahy v rodině?

Jaká byla komunikace v rodině? (*mezi rodiči navzájem, mezi rodiči a dětmi, mezi dětmi...*)

Měli mezi sebou rodiče nějaké neshody? Pokud ano jak jsi je vnímal/a a jak jsi na ně reagoval/a?

Jak se změnilo chování všech členů rodiny?

Jak se změnilo chování rodičů? K Tobě, k sourozencům?

Jak jsi na tyto změny reagoval/a? (*Co jsi v té době prožíval/a Ty?*)

Jak situaci podle Tvého názoru prožívala matka a otec? Jak jsi jí prožíval Ty? Jak jí prožívali sourozenci?

Sociální a ekonomické aspekty situace v „předrozvodové období“

Jak se změnili role ve Vaší rodině?

Jak se změnila vaše bytová situace bezprostředně před rozvodem? (*Bydleli rodiče i nadále spolu, odstěhoval se jeden z nich?*)

2. Období během rozvodu.

a) situace v rodině během rozvodu

Popis rodinné situace během rozvodu:

Jak bys popsal/a vaši rodinu v době, kdy se rodiče rozváděli?

Kolik bylo členům rodiny (rodičům, dětem) let, když se rozváděli (přibližně)?

Jak probíhal rozvod? (*Jak dlouho probíhal? Byl klidný- konfliktní?*)

Jak dlouho probíhalo rozvodové řízení?

Byl/a jsi přítomen/přítomna u rozvodového řízení?

Psychologické a vztahové aspekty:

Jak Ti rodiče vysvětlili, co se rozvodem změní?

Jakým způsobem byla stanovena porozvodová péče o děti? (*Měl/a jsi možnost vyjádřit se k tomu, u kterého rodiče by jsi chtěl/a po rozvodu zůstat? Jak jsi toto rozhodování prožíval/a?*)

Jak jsi během rozvodu vnímal/a celou rodinu? (*Jak bys jí popsal/a? Jak bys popsal/a jednotlivé členy rodiny, jejich prožitky, chování a vzájemné vztahy?*)

Jak a v čem se rodina a její jednotliví členové během rozvodu změnili?

Jak a v čem se změnily vzájemné vztahy v rodině? (*vztahy rodičů navzájem, vztahy rodičů k dětem, vztahy dětí k rodičům, vztahy mezi dětmi.*)

Jaké jsi v průběhu rozvodu měl/a pocity?

Jak jste v rodině o rozvodu mluvili? *(Co a jak sdělovali rodiče dětem, co a jak si sdělovali děti navzájem, co sdělovaly děti rodičům)*

Na koho ses obracel/a v krizových situacích, u koho jsi v té době hledal/a útočiště, pomoc, radu? *(Jaké situace byly pro Tebe krizové? Jak jsi při nich reagoval?)*

Sociální a ekonomické aspekty:

Jak jste v té době jako rodina bydleli?

Jak se v té době změnili role v rodině? *(Jak se změnily role rodičů? Jak zvládali starost o domácnost? Svoje zaměstnání? Jak se změnily role dětí)*

Jak se rodiče během rozvodu starali o Tebe, o sourozence?

b) dopady během rozvodu

- Subjektivně vnímaný dopad obecně: Jaký dopad na Tebe, dle Tvého názoru, v té době měl probíhající rozvod rodičů? Co bylo pro Tebe nejhorší? (Z jakého důvodu?). Měl probíhající rozvod rodičů pro Tebe také nějaký pozitivní dopad (zlepšilo se něco během rozvodu rodičů? (Co a jak?)
- kognitivní dopad: Co sis o rozvodu v této době myslel/a? Co Tě (v té době) na rozvodu rodičů trápilo, s čím jsi si dělal/a starosti? Jaký byl během rozvodu Tvůj názor na Vaši rodinu, rodiče, sourozence? Změnily se nějak Tvé názory během rozvodu rodičů? (jak?)
- emoční dopad – Jak jsi se v té situaci cítil/a? Jaké jsi z toho měl/a pocity?
- behaviorální dopad – Změnilo se nějak Tvoje chování? *(K rodičům? Prarodičům, dalším příbuzným? Jak?)*.
- somatický dopad – Jak jsi se tehdy cítil/a tělesně / zdravotně? *(Měl/a jsi nějaké tělesné potíže v souvislosti s probíhajícím rozvodem rodičů? (např. nechutenství nebo naopak přejídání, bolesti břicha, hlavy, pocit neustálého napětí na těle, neschopnost odpočinku, nespavost...)*
- sociální dopad – Jak se promítl probíhající rozvod rodičů do Tvého života mimo rodinu? *(např. ve škole, mezi kamarády apod.)?*

3. Období bezprostředně po rozvodu.

a) situace v rodině bezprostředně po rozvodu (= méně než 6 měsíců po rozvodu)

Popis rodinné situace:

Jak bys popsal/a vaši rodinu v období, které následovalo po rozvodu?

Jaká byla doma situace, po tom, co proběhl rozvod rodičů? (počet členů, nálada v rodině)

Co konkrétně se změnilo?

Jak na novou situaci reagovali prarodiče a ostatní členové širší rodiny?

Psychologické a vztahové aspekty:

Jak bys popsal/a vztahy a atmosféru ve vaší rodině v období do 6 měsíců po rozvodu? (vztahy mezi rodiči, mezi dětmi, rodičů k dětem, dětí k rodičům)

Jak probíhala komunikace v rodině? (*mezi rodiči, rodičů s dětmi, dětí s rodiči, mezi dětmi*)

Vztahy s kamarády, spolužáky?

Sociální a ekonomické aspekty:

Jaká byla bytová situace těsně po rozvodu?

Jak se v období do 6 měsíců změnily role v rodině? (*Jak se změnily role rodičů? Jak zvládali starost o domácnost? Svoje zaměstnání? Jak se změnily role dětí?*)

Bydleli i nadále spolu, nebo se jeden z nich hned odstěhoval? Jak toto stěhování probíhalo?

b) dopady bezprostředně po rozvodu

- Subjektivně vnímaný dopad obecně: Jaký dopad na Tebe, dle Tvého názoru, v době do 6 měsíců, měl právě ukončený rozvod rodičů? Co pro Tebe bylo nejhorší? (Z jakého důvodu?). Měl právě ukončený rozvod rodičů pro Tebe také nějaký pozitivní dopad (zlepšilo se něco během rozvodu rodičů? - Co a jak?)
- kognitivní dopad: Co sis o rozvodu v této době myslel/a? Co Tě (období do 6 měsíců) na rozvodu rodičů trápilo, s čím jsi si dělal/a starosti? Jaký byl v době těsně po rozvodu Tvůj názor na Vaši rodinu, rodiče, sourozence? Změnily se nějak Tvé názory v době těsně po rozvodu rodičů? (jak?)
- emoční dopad – Jak jsi se v situaci těsně po rozvodu rodičů cítil/a? Jaké jsi z toho měl/a pocity? (*Cítil/a jsi úlevu, že skončily hádky? Nebo jsi měl/a strach z toho, co se bude dít dál?*)
- behaviorální dopad – Změnilo se nějak Tvoje chování? (*K rodičům? Prarodičům, dalším příbuzným? Jak?*).
- somatický dopad – Jak jsi se v době těsně po rozvodu rodičů cítil/a tělesně / zdravotně? (*Měl/a jsi nějaké tělesné potíže v souvislosti s rozvodem rodičů? (např. nechutenství nebo naopak přejídání, bolesti břicha, hlavy, pocit neustálého napětí na těle, neschopnost odpočinku, nespavost...)*)
- sociální dopad – Jak se promítl rozvod rodičů do Tvého života mimo rodinu v době těsně po rozvodu? (*např. ve škole, mezi kamarády apod.*)?

4. Adaptace na porozvodovou situaci.

a) situace v rodině po rozvodu (= zhruba od 6. měsíce po rozvodu)

Popis rodinné situace:

Jak bys popsal/a vaši rodinu v době po rozvodu (od 6. měsíce po rozvodu)? (*kolik měla členů, jak jste trávili volný čas?*)

Jaká péče o děti byla soudem stanovena? Komu jsi byl/a svěřen/a do péče?

Jak probíhal kontakt s druhým rodičem? *(Jak často jsi ho vídal/a? Co tvořilo náplň času, když jsi byl/a u druhého rodiče? Jak ti to vyhovovalo? Jaký byl tvůj názor na zvolený kontakt s druhým rodičem? Změnil/a bys ho nějak?)*

Jaké byly kontakty s dalšími členy rodiny, s prarodiči, dalšími příbuznými?

Našel si některý z rodičů nového partnera? *(Po jaké době od rozvodu to bylo?)*

Psychologické a vztahové aspekty:

Jak bys popsal/a atmosféru a vztahy ve vaší rodině v době po rozvodu?

Jak se změnilы vzájemné vztahy v rodině po rozvodu? *(vztahy mezi rodiči, rodiči s dětmi, děti s rodiči, mezi dětmi)*

Jak probíhala komunikace rodině? *(mezi rodiči, rodičů s dětmi, děti s rodiči, mezi dětmi)*

Jak se k Tobě choval rodič, který tě měl ve výhradní péči?

Jak se k tobě choval rodič, který tě neměl ve výhradní péči? *(Změnilo se rozvodem z tohoto důvodu nějak jeho chování? Jak?)*

Pokud si některý z rodičů našel nového partnera, jaký byl mezi vámi vztah? *(Co sis o něm/ní myslel/a; co jsi v souvislosti s ní/ním cítil/a; jak jsi se k němu/ní choval/a? Jak se tento vztah vyvíjel a měnil? Jaký je v současnosti? Má děti? Jak s nimi vycházíš)*

Sociální a ekonomické aspekty:

Jak Vaše rodina žila po rozvodu? Jak jste bydleli? (od 6. měsíce po rozvodu)

Přistěhoval se nový partner k některému z tvých rodičů? Bydlíte ve společné domácnosti?

Jaké je jeho zaměstnání?

Jak se v tomto období změnilы role v rodině? *(Jak se změnilы role rodičů? Jak zvládali starost o domácnost? Svoje zaměstnání? Jak se změnilы role dětí)*

b) dopady rozvodu

- Subjektivně vnímaný dopad obecně: Jaký dlouhodobý dopad na Tebe, dle Tvého názoru, měl rozvod rodičů? Co bylo pro Tebe dlouhodobě nejhorší? (Z jakého důvodu?). Měl rozvod rodičů pro Tebe také nějaký dlouhodobý pozitivní dopad? *(zlepšilo se něco během doby po rozvodu rodičů? - Co a jak?)*
Jak ses s rozvodem rodičů v průběhu času vyrovnával/a? *(Co Ti pomáhalo, co naopak situaci zhoršovalo?)*
- kognitivní dopad: Co sis o rozvodu po delší době myslel/a? Co Tě po delší době na rozvodu rodičů trápilo, s čím jsi si dělal/a starosti? Jaký byl po delší době po rozvodu Tvůj názor na Vaši rodinu, rodiče, sourozence? Změnilы se nějak Tvé názory po delší době po rozvodu rodičů? (jak?)
- emoční dopad – Jak jsi se v průběhu doby následující po rozvodu rodičů cítil/a? Jaké jsi z toho měl/a pocity?
- behaviorální dopad – Změnilo se nějak Tvoje chování? *(K rodičům? Prarodičům, dalším příbuzným? Jak?)*.
- somatický dopad – Jak jsi se v průběhu doby následující po rozvodu rodičů cítil/a tělesně / zdravotně? *(Měl/a jsi v průběhu doby následující po rozvodu rodičů nějaké tělesné potíže v souvislosti s rozvodem rodičů? (např. nechutenství)*

nebo naopak přejídání, bolesti břicha, hlavy, pocit neustálého napětí na těle, neschopnost odpočinku, nespavost...)

- sociální dopad – Jak se dlouhodobě promítl rozvod rodičů do Tvého života mimo rodinu? (*např. ve škole, mezi kamarády apod.*)?

5. Současný život po rozvodu.

a) rodinná situace v současnosti

Popis rodinné situace:

Jak bys popsal/a vaši rodinu v současnosti?

Jaký udržuješ s rodiči v současnosti kontakt?

Co se rozvodem vyřešilo ve vaší rodině? (z hlediska časového odstupu)

Psychologické a vztahové aspekty:

Jaká je atmosféra ve Vaší rodině v současnosti?

Jaké jsou vzájemné vztahy ve Vaší rodině v současnosti (*vztahy mezi rodiči, rodičů s dětmi, děti s rodiči, mezi dětmi, vztahy s novými partnery event. s jejich dětmi; Jak se do současnosti změnil vztahy v rodině v důsledku rozvodu? Jak a v čem se v důsledku rozvodu změnil Tvůj vztah k rodičům?*)

Jak v současnosti probíhá komunikace rodině? (*mezi rodiči, rodičů s dětmi, děti s rodiči, mezi dětmi*)

Myslíš si, že jsi měl/a po rozvodu dostatečný kontakt s oběma rodiči?

Jak probíhá tvůj kontakt s prarodiči a členy širší rodiny? (*Jaké jsou Tvé vztahy s prarodiči a členy širší rodiny? Jak se tyto vztahy v důsledku rozvodu změnily?*)

Jak jsi se změnil Ty? Jaké jsou tvoje koníčky, záliby? Co děláš ve volném čase?

Sociální a ekonomické aspekty:

Jak v současnosti rodina a její členové bydlí? S kým? Kde?

Jaká je tvoje bytová situace? (*Bydlíš s rodiči, s někým jiným? Vyhovuje ti to s kým bydlíš, změnil/a bys něco?*)

Jaká je finanční situace rodičů? (Tvoje, pokud už nebydlíš s rodiči?)

Jaké jsou v současnosti role v rodině? (*role rodičů, jejich partnerů, role dětí, event. nevlastních sourozenců...*)

b) dopady rozvodu v současnosti

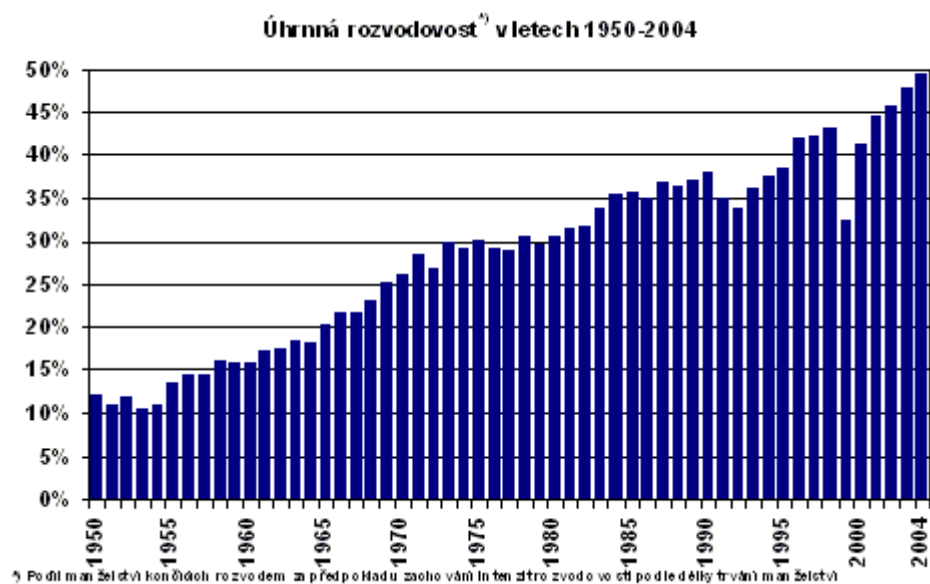
- Subjektivně vnímaný dopad obecně: Jaký dopad na Tebe, dle Tvého názoru, má v současnosti rozvod rodičů? Co je pro Tebe v současnosti na rozvodu rodičů nejhorší? (Z jakého důvodu?). Má rozvod rodičů pro Tebe v současnosti také nějaký pozitivní dopad? (zlepšilo se něco v souvislosti s rozvodem rodičů? - Co a jak?)
- kognitivní dopad: Co si o rozvodu rodičů dnes myslíš, jak mu rozumíš, jak ho hodnotíš? Jaký je dnes Tvůj názor na Vaši rodinu, rodiče, sourozence?

Domníváš se, že změnil Tvoje názory (např. na manželství, vztahy s opačným pohlavím)?

- emoční dopad – Jaké máš pocity z rozvodu rodičů dnes?
- behaviorální dopad – Jaké je Tvé chování dnes? K rodičům? Prarodičům, dalším příbuzným?
- somatický dopad – Máš v současnosti nějaké tělesné potíže v souvislosti s rozvodem rodičů? (např. *nechutenství nebo naopak přejídání, bolesti břicha, hlavy, pocit neustálého napětí na těle, neschopnost odpočinku, nespavost...*)
- sociální dopad – Jak se promítl rozvod rodičů do Tvého současného života mimo rodinu? (např. *ve vztazích k vrstevníkům, k autoritám, kamarádům, k opačnému pohlaví...*)?

Příloha č. 4

Graf 2: Úhrnná rozvodovost v letech 1950-2004

Zdroj: ČSÚ 2007

Příloha č. 5

Tabulky – kvantitativní výzkum

Tabulka č. 1 – Pohlaví / Názor zda manželství zanikne (respondenti bez rozvodu)

		Názor zda manželství zanikne			Total
		ano	ne	nevím	
Pohlaví	žena	17	91	19	127
	Muž	14	25	7	46
Total		31	116	26	173

Tabulka č. 2 – Pohlaví / Předpokládaný věk sňatku (respondenti bez rozvodu)

		již jsem ženatý / vdaná	Předpokládaný věk sňatku				Total
			do 23 let	24-27 let	28-32 let	33 a více let	
Pohlaví	žena	10	6	80	26	5	127
	Muž	6	1	13	21	5	46
Total		16	7	93	47	10	173

Tabulka č. 3 – Věk / Názory na život bez sňatku (respondenti bez rozvodu)

		Názory na život bez sňatku		Total
		ano	ne	
Věk	10-15	28	2	30
	16-20	53	5	58
	21-25	55	17	72
	26-30	12	0	12
	nad 31	1	0	1
Total		149	24	173

Tabulka č. 4 – Věk / Předpokládaný věk sňatku (respondenti bez rozvodu)

		Předpokládaný věk sňatku					Total
		již jsem ženatý / vdaná	do 23 let	24-27 let	28-32 let	33 a více let	
Věk	10-15	0	2	23	5	0	30
	16-20	0	4	38	13	3	58
	21-25	8	1	32	26	5	72
	26-30	8	0	0	3	1	12
	nad 31	0	0	0	0	1	1
Total		16	7	93	47	10	173

Tabulka č. 5 – Vzdělání / Ekonomicky zajišťovat rodinu má (respondenti bez rozvodu)

		Ekonomicky zajišťovat rodinu má		Total
		muž	oba	
Vzdělání	ZŠ	27	37	64
	SOU	2	7	9
	SŠ maturita	13	70	83
	VOŠ	1	3	4
	VŠ	3	10	13
Total		46	127	173

Tabulka č. 6 – Vzdělání / Předpokládaný věk sňatku (respondenti bez rozvodu)

		Předpokládaný věk sňatku					Total
		již jsem ženatý / vdaná	do 23 let	24-27 let	28-32 let	33 a více let	
Vzdělání	ZŠ	0	6	49	8	1	64
	SOU	2	0	3	4	0	9
	SŠ maturita	6	1	38	29	9	83
	VOŠ	1	0	1	2	0	4
	VŠ	7	0	2	4	0	13
Total		16	7	93	47	10	173

Tabulka č. 7 – Pohlaví / Náзор zda manželství zanikne (respondenti po rozvodu)

		Náзор zda manželství zanikne			Total
		ano	ne	nevím	
Pohlaví	žena	7	28	3	38
	muž	1	11	4	16
Total		8	39	7	54

Tabulka č. 8 – Pohlaví / Ekonomicky zajišťovat rodinu má (respondenti po rozvodu)

		Ekonomicky zajišťovat rodinu má			Total
		muž	žena	oba	
Pohlaví	žena	11	0	27	38
	muž	6	1	9	16
Total		17	1	36	54

Tabulka č. 9 – Pohlaví / Názory na život bez sňatku (respondenti po rozvodu)

		Názory na život bez sňatku		Total
		ano	ne	
Pohlaví	žena	32	6	38
	muž	11	5	16
Total		43	11	54

Tabulka č. 10 – Pohlaví / Vztah k matce před rozvodem (respondenti po rozvodu)

		Vztah k matce před rozvodem					Total
		Vřelý	Spíše vřelý	Ani vřelý ani negativní	Spíše negativní	Negativní	
Pohlaví	žena	25	8	4	0	1	38
	muž	9	3	2	1	1	16
Total		34	11	6	1	2	54

Tabulka č. 11 – Pohlaví / Vztah k otci před rozvodem (respondenti po rozvodu)

		Vztah k otci před rozvodem					Total
		Vřelý	Spíše vřelý	Ani vřelý ani negativní	Spíše negativní	Negativní	
Pohlaví	žena	10	9	15	1	3	38
	muž	8	5	1	2	0	16
Total		18	14	16	3	3	54

Tabulka č. 12 – Pohlaví / Vztah k matce po rozvodu (respondenti po rozvodu)

		Vztah k matce po rozvodu					Total
		Vřelý	Spíše vřelý	Ani vřelý ani negativní	Spíše negativní	Negativní	
Pohlaví	žena	26	4	3	2	3	38
	muž	9	1	3	1	2	16
Total		35	5	6	3	5	54

Tabulka č. 13 – Pohlaví / Vztah k otci po rozvodu (respondenti po rozvodu)

		Vztah k otci po rozvodu					Total
		Vřelý	Spíše vřelý	Ani vřelý ani negativní	Spíše negativní	Negativní	
Pohlaví	žena	9	9	12	3	5	38
	muž	9	1	0	2	4	16
Total		18	10	12	5	9	54

Tabulka č. 14 – Pohlaví / Partner matky (respondenti po rozvodu)

		Partner matky				Total
		bez partnera	vřelý vztah k partnerovi	normální vztah k partnerovi	negativní vztah k partnerovi	
Pohlaví	žena	10	11	13	4	38
	muž	8	2	5	1	16
Total		18	13	18	5	54

Tabulka č. 15 – Pohlaví / Partnerka otce (respondenti po rozvodu)

		Partnerka otce				Total
		bez partnerky	vřelý vztah k partnerce	normální vztah k partnerce	negativní vztah k partnerce	
Pohlaví	žena	13	1	12	12	38
	muž	5	2	5	4	16
Total		18	3	17	16	54

Tabulka č. 16 – Věk / Náзор zda manželství zanikne (respondenti po rozvodu)

		Náзор zda manželství zanikne			Total
		ano	ne	nevím	
Věk	10-15	2	5	2	9
	16-20	2	8	1	11
	21-25	2	22	2	26
	26-30	2	4	2	8
Total		8	39	7	54

Tabulka č. 17 – Vzdělání / Názor zda manželství zanikne (respondenti po rozvodu)

		Názor zda manželství zanikne			Total
		ano	ne	nevím	
Vzdělání	ZŠ	4	13	3	20
	SŠ a maturitou	3	24	2	29
	VOŠ	0	0	1	1
	VŠ	1	2	1	4
Total		8	39	7	54

Tabulka č. 18 – Vzdělání / Ekonomicky zajišťovat rodinu má (respondenti po rozvodu)

		Ekonomicky zajišťovat rodinu má			Total
		muž	žena	oba	
Vzdělání	ZŠ	8	1	11	20
	SŠ a maturitou	8	0	21	29
	VOŠ	0	0	1	1
	VŠ	1	0	3	4
Total		17	1	36	54

Tabulka č. 19 – Vzdělání / Předpokládaný věk sňatku (respondenti po rozvodu)

		Předpokládaný věk sňatku					Total
		již vzdaná / ženatý	do 23 let	24-27	28-32	33 a více	
Vzdělání	ZŠ	0	1	10	7	2	20
	SŠ a maturitou	4	1	10	11	3	29
	VOŠ	0	0	0	1	0	1
	VŠ	1	0	0	2	1	4
Total		5	2	20	21	6	54